...यनमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः॥ श्रीगुरुभ्यो न
श्रीसीतारामचंद्राय नमः॥ ॐ नमो भगवते
वासुदेवाय॥ [illegible] मेरो [illegible] भगवत्तमाय सर्व
स्मै सर्वोत्तमाय॥ स्वजनमनोध्यानकमलचरवेरा
ज विद्या राजगुरवे गुरवे जगदादिगुरवे॥ परमगु
रवे परमगुरवे श्रीकृष्णाय नमः॥ जयजय करु
णासुधाजलनिधे॥ जयजय सविज्ञानज्ञाननिधे॥
जयजय जगदुर्मिचिन्महोदधे॥ सच्चिदानंद
॥१॥ जयजय राजविद्योपदेशक॥ जयजय राजगु
ह्यप्रकाशक॥ जयजय त्रिगुण सगुण त्रिगुणभेद
नाशक॥ धर्म्य [illegible] न बोधमूर्ते॥ ३॥ जयजयज...
विं

दजकायनाक्ष ॥ जय[जय]यातींद्रियसकलेंद्रियपरोक्ष ॥
जयजयजगद्रूपअलक्ष ॥ ऐश्वर्ययोगमूर्ते ॥ ३ ॥ जयज
॥ ५ ॥ यधृत जगदसेष ॥ जयजया चिदाकाशपरिपूर्णा ॥ जड
तमोदोष ॥ जयजया चित्तचकपट जडपटवेशा ॥ शेष
शायना शेषगुरो ॥ ४ ॥ जयजया नळपकळंक ॥ जय
जया जळंजळमक ॥ जयजया शेषशेष ळमक ॥ स्वजन
कळनरो जगद्गुरो ॥ ५ ॥ जयजया नादि मायाध्यक्ष
जयजय माया त्रिगुणपरोक्ष ॥ जयजय मायासव
परोक्ष ॥ मोक्षानंद सहजानंद ॥ ६ ॥ जयजय सकळसु
[illegible]वहंस ॥ जयजय सुरसंपक्ष मद्धराजहंस ॥ जयज ॥ १ ॥
[illegible]सायासुरभावविध्वंस ॥ परमहंसगुरो ॥ ७ ॥

हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा ॥ टिका मागे याची
जाली ॥ कर्मसिद्धी अलसाच्या हाता आली ॥ परि अनन्य
भक्तीवाचून निबाली ॥ हे भगवंताची करणे ना ॥ २९ ॥ ज्या
तोदेवाधिदेवा ॥ श्लो ॥ तेवके तूं चि देवा ॥ टीका प्रवाह या
सुदेवा ॥ त्याकडे चालेरे साचालतो ॥ ३० ॥ भ्रमी चवरी
चालेजळ ॥ वाफे तोही भ्रमी चकेवळ ॥ श्लो ॥ ऐवेतं तूं चिस
कळ ॥ पूर्वानुसंधानसांगेनी निरोपिलों ॥ ३१ ॥ व्यक्तमा
ध्यायाने देव ॥ अर्जुनासअपरोक्षानुभव ॥ देऊनि अ
तास्वैरऐश्वर्यविभव ॥ दाखवीतसे पार्थे ओमोतें ॥ ३२ ॥ व्य
तिरेक अक्षर अलक्ष ॥ या शब्दी उपदेशिता जाला पुरुषोत्त
म ॥ अक्षर अलक्ष पुरु शब्द परपुरुष [illegible] तिशय [illegible] ता सांग
ती ॥ ३३ ॥ विश्वोव[illegible]

PAGE(S)MISSING

NOT AVAILBLE

2-3

७५४ | टीका

गुणा॥ हे व्यतिरेक। अन्वयीं द्विय युक्तें अष्टमीं उपदे
शिली॥ ३४॥ अनुभव निराकाचे हें यथार्थ॥ मुमुक्षुद
॥४॥ शा कि याले हरता श्रीं परिमी। साहीन इच्छी पार्थ॥ अनन्य
भक्त सख्या आपुला॥ ३५॥ निर्गुणोपासका हुनी॥ भ
क्त ज्ञानी थोर म्हणुनी॥ द्वादशीं स्वमुखें करूनी॥ भग
वंत बोलेल॥ ३६॥ तरि अध्यात्मज्ञाना विण॥ जगेच भ
जती सगुण थोर त्याहूनि निपुण॥ अनुभवी निर्गुणा
चे॥ ३७॥ आतां भक्त हो ज्ञानी भला॥ तरि निर्गुणोपा
सका समान बोला॥ त्याही हूनि ही आधीक जाला॥
काय या ज्ञानें॥ ३८॥ नुसतें जें साकार भजन॥ त्याहूनि ॥४॥
थोर अध्यात्मज्ञान॥ ज्ञाना नहीं ज्ञान गहन॥ भक्तास
असे त्यापरीस थोर॥ ३९॥ तरि याही गुणें भक्त अधिक

दर्पण दर्पा जळधराचे चातुक॥ त्याहून जे निर्गुणो
पासक॥ कीं विश्व भगवद्रूप हें नेणती॥ ४०॥ तेंच्या तो
या अर्जुना॥ सांगा दे श्री हरि पाउप जाली कमळनय
नी॥ तदर्थ त्या वश्यकरूनि त्याच्या मना॥ बोले आरं
भिले तें ज्ञान॥ ४१॥ मागील अष्टमाध्याय॥ तो येंबो
लिला व्यतिरेक अन्वय॥ ब्रह्म आणि जगया चा ऐक्य
निर्णय॥ परम रहस्य अर्जुना॥ ४२॥ परंतु आतां सांगे
न ह्मणउनी॥ सर्वातें हें गुह्य सकळा गुह्यां हुनी॥ भाव
ऐसा दाखउनी॥ बोलता जाला श्री भगवान॥ ४३॥
श्रीभगवानुवाच॥ इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसू
यवे॥ ज्ञानविज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात्॥ १
टिका॥ अगा जें गुह्य सकळ गुह्यां हुनी॥ तें ह्मणा जें गु

म्हणऊनी ॥ त्या तांसां गेन म्हणतो येथुनी ॥ हें तों तु
झ्यमन असेना ॥ ४४ ॥ कीं तूं दोषरहित ॥ म्हणूनि हेतु
॥ ६ ॥ हा असत ॥ सांगेन म्हणतो ऐसा भगवंत ॥ भावें येथें
दाखवी ॥ ४५ ॥ अनसूयवे म्हणऊनी ॥ गहन भाव
हृदईं धरूनी ॥ म्हणे कीं मज वरी नसता दोष ठेऊनी
लोक दोषी होतीं तूं निर्दोष ॥ ४६ ॥ मी सर्व समर्थ नंज
या ॥ समान सर्वांवरी दया ॥ निर्दोषा मज ऐसिया ॥ दो
ष लाविती ॥ ४७ ॥ माझें थोरपण बोलों जाती ॥ परि मज दो
ष लागतो हें नेणती ॥ सर्वकर्ता ईश्वर म्हणती ॥ तें व्हां ज
नास दुःखकाय मी देतों ॥ ४८ ॥ स्वयें पापें आचरती ॥ ई ॥ ६ ॥
श्वर करवितो म्हणती ॥ पापें करून दुर्गती ॥ मी देतों
काय सर्वांतें ॥ ४९ ॥ हें पंच माझ्या यांत निरुत्तरें ॥ तूं जम्यां

सांगीतलें बरें ॥ कीं न करवी ईश्वर खरें ॥ पाप अथवा पुं
ण्य हीं ॥ ५० ॥ तें तुवां धरिलें मनीं ॥ ईश्वर विषम निर्दय नव्हे
म्हणऊनी ॥ आणि अनादि वासने करूनी ॥ पाप पुण्य आ
चरती हें ही समजलें ॥ ५१ ॥ ऐसा भाव तुवां समजला ॥ हें बरें
केलें मज जाला ॥ म्हणोनि गुह्य असतां हें तुजला ॥ सांगे
न म्हणतो ॥ ५२ ॥ अनसूयवे म्हणऊनी ॥ या भावें करूनी
येथें अर्जुनास आळऊनी ॥ गुह्य सांगेन म्हणतो तसें ॥ ५३
येथें इतर टिकाकार ॥ म्हणती कीं तूं जवारंवार ॥ आ
पणास गातो तत्व विचार ॥ म्हणे दोष मज वरी न ठेवि
शी म्हणऊनी ॥ ५४ ॥ म्हणती अनसूयवे म्हणऊनी ॥
हरषें म्हणे या भावें करूनी ॥ परी आम्हं तों वारंवार पे
ऊनी ॥ दोष दातयातें कोण लावी ॥ ५५ ॥ अष्टादशी श्री

पती ऐसें चि ह्मणे ल अर्जुनाप्रति कीं न च मां यो भ्यसूयतीं ह्मण
६ उनि ॥५६॥ ह्मणि जे जो मज वरी दोष ठेवील कुत्सित पुरुष त्यास ६
हें माझें वचन पियुष सांगों न को ॥५७॥ स्यागितें तु भगवंत सांगे
न ह्मण तो गुह्य अत्यंत हें पाजितां अमृत दोषारोपणाची कां
शंका ॥५८॥ नेणे रे पूर्वापर न कळे तो हा विचार ज्यासि अनन्य
दैवत हा गिताकार त्यातें चि तो हा अर्थ सूचवी ॥५९॥ एवं च ई
१८ श्वर समदय तो हा कृष्ण न व्हे विषम निर्दय ऐसें समजला धनं
जय ह्मणोनि अनसूयवें ह्मणे तयातें ॥६०॥ ऐसिया गुह्य सां ६
गेन ह्मणतां अर्जुन ह्मणे गुह्य काय आतां उरलें असे कीं जें सां
गावें शरणागतां तें अष्टमीं च मज सांगीतलें ॥६१॥ निर्मूळ जा
लें द्वैत बरवें बिंबलें अद्वैत आतां त्याहूनि गुह्य काय अ

सत्त सांगों पाहतो ॥६२॥ उत्तरार्द्धीचा उद्भव या निमित्त क
रितो देव परि अंतरीं भाव ये रिती ॥६३॥ कीं ह्मणसी व्यतिरेक अ
न्वय ज्ञान जाणें जालें अविद्या निरसन यो हीपरी गुह्य गहन स
असेल काय ॥६४॥ तरि अगा ज्ञान तो तें चि निश्चित परि तें चि ज्ञा
न विज्ञाना सहित सांगेन या करितां गुह्य अत्यंत कीं हें ज्ञानी
भक्त चि मासि जाणती ॥६५॥ कीं विविध रूप जें ज्ञान त्यास ह्मण्या
वें विज्ञान अन्वयें ब्रह्म चि सर्व परिभान प्रतितीस येतें तें मा
या ॥६६॥ आणि विविध हें ब्रह्म ऐसें कळले बुद्धी सर्वम तें बु
द्धि ही माया धर्म अस्यानि धर्म तें सर्वथा वृत्ति न व्हे ॥६७॥ आ
तां यातें ही ब्रह्म हे प्रतीती ही माया धर्म निर्गुणोपासकां आव
डे नि धर्म बाळास जैसी शर्करा ॥६८॥ शर्करा माधुर्य सीमा

साचि साखरेच्या वोतिलिया प्रतिमा ॥ माधुर्य आणि कौ
शल्य महिमा ॥ जाणती श्रोते ॥ ६९ ॥ माधुर्य चाखे त्या
चि रसना ॥ आकार गोड त्याचा लोचना ॥ तैसें निर्गुण
आणि मायारचना ॥ सगुण भगवद्रूप भक्तांतें ॥ ७० ॥
त्या उपमा यांश त्यासना हीं ॥ भगवद्रूपें शोभते हीं ॥ ऐ
सें विवीध मायामयाचें जें काहीं ॥ ज्ञान तें विज्ञान जाणा
वं ॥ ७१ ॥ तरि नकळे आत्मत्व निश्चय ॥ नेणे निव्य
तिरेक अन्वय ॥ शब्द बोधें चि मायामय ॥ सगुण स्वरू
पां अविद्या नाशेना ॥ ७२ ॥ म्हणु नि विज्ञाना सहीत ज्ञा
न सांगेन जें जाणोनि अशुभ्ना पासुनि मोचन ॥ पावसी
न येणे नि कमळलोचन ॥ बोलते उत्तरार्धें करूनी ॥ ७३ ॥

उत्तरार्ध ॥ ज्ञानं विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेशु
भात् ॥ टिका ॥ विज्ञाना सहीत येथुनी ॥ ज्ञान सांगेन
स्वमुखें करूनी ॥ अशुभा अविद्यातीपासुनी ॥ हें ज्ञान
जाणोनि सूटसी ॥ ७४ ॥ व्यतिरेक अन्वय तूं जला
शब्दें चि अर्जुना समजला ॥ परि तुज बोध जाला वाटे न
मजला ॥ अभ्यासें जो बाणेल ॥ ७५ ॥ गुरू सांगे वेदऋ
चा ॥ तैशी च सांगे शिष्य वाचा ॥ परि पाठ जालें त्यांत नि
त्याचा ॥ अभ्यास गुरूतें वाटेना ॥ ७६ ॥ अपरोक्ष ज्ञान उ
पदेशुनी ॥ मग लक्षी या भावें करूनी ॥ कीं विज्ञाना सहि
त जें ज्ञान जाणोनी ॥ अविद्येपासुनि तु सुटशी ॥ ७७ ॥
जें ज्ञान बोलिलों निश्चित ॥ तें चि ज्ञान विज्ञाना सहित

सांगेन कीं त्रिसूत्र रचना हो भगवंत ॥ याज्ञानें चि नू
जवाट हा भाव ॥ ७८ ॥ अगा ज्याची अविद्या गेली ॥ त्या
॥ ८ ॥ तें चि समजे हे बोली ॥ ह्मणौनि ज्ञानाची कळी विकळी ॥
विज्ञानाची एैक्रिया ॥ ७९ ॥ ह्मणौनि विज्ञानासहित ज
ज्ञान चि सांगेन ह्मणता भगवंत जैसें अन्न चि गोड
असत ॥ परि लवणासहीत बहु गोड ॥ ८० ॥ अहमी
कीरें अन्न पहिलें ॥ आपण चि अर्जुना तें दिधलें ॥ तें चि
लवणासहीत रांधिलें ॥ ऐसें चि सिद्धान्न वोटीत आ
तां हें ह्मणता ॥ ८१ ॥ लवणावाचूनि गोडी नसे तरी ॥ ८ ॥
क्षुधा अन्नें चि नासे ॥ विश्व भगवद्रूपें नेव्हां समरसे
जे व्हां व्यतिरेकें अन्वयें नाशे अविद्या ॥ ८२ ॥ तुसतें भ

क्षितां लवण ॥ दरुजाला ऐसा कवण ॥ आणि लवणा
वांचूनि जेवण ॥ कवण गोडी नें जेविला ॥ ८३ ॥ ज्ञानया
विज्ञानासहित ॥ थोरपण थावतें असत ॥ ह्मणौनि त्या
चा महिमा भगवंत ॥ सादर बोलतो या श्लोकीं ॥ ८४ ॥
श्लोक ॥ राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमं ॥ प्रत्य
क्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमेव्ययं ॥ २ ॥ टिका ॥ अगा
निर्गुणा सत्वें नाशे अविद्या ॥ ते निर्गुणाद्वैतप्रसिद्ध विद्या ॥
जे सांगेन ह्मणता तो हे राजविद्या ॥ राजा सकळा विद्यांचा
८५ ॥ वेदांताचें श्रवण ॥ विद्यानके ह्मणे लक्षण ॥ न कळ
के जया शास्त्रा विण ॥ मुख्य सिद्धांत वेदांचा ॥ ८६ ॥ वेग
ळे जड वेगळें चैतन्य ॥ कळतां ब्रह्म आपण अनन्य ॥

 येकृयेकवेगळीकसद्या॥ ~~स्वदाठ ऱ्य नडनिष्पका~~॥

ऽपाव्यतिरेकं होयऐसा धन्य॥ नकेकायविद्या तो व्य
तिरेक॥ ८७॥ चैतन्याहूनि विलक्षण॥ सा जडीं चैत
॥ ९ ॥ न्य लक्षण॥ सांपडे पर्कीं कासीं जेसें सुवर्ण॥ तोअ व्य
यविद्या नकेकाय॥ ८८॥ ऐसा पदें तें बोध रूपासु
विद्यां येकाल ताजाणा निश्चया॥ जें सांगेनल्यमतो
श्रीकृष्ण॥ ८९॥ सर्वशास्त्रें बोलती देख॥ वेदांत बोले
अद्वैत॥ तें शास्त्र तों गुह्य असंत॥ ह्मणावें चकीं॥ ९०
देहपलासणेचावीक॥ ज्ञान उपान्नयेन व्यय के
ज्ञान परिणाम ह्मणे मिमांसक॥ तो पल्या अल्पानुभ
वा व्यतिरेकें येतसे॥ ९१॥ उल्याऐसें हा ही व्यतिरेक॥
आतां जड जंने स्वर दिसे अनेक॥ हें अन्वयें वृत्ते ग्रस

येक॥ गुह्य परम अन्वय असा॥ ९२॥ इत्यादि गु
ह्यें सकळ॥ कीं ज्याकरि तां कळे अकळ॥ परि हें राज
गुह्य केवळ॥ राजा सर्वां गुह्यांचा॥ ९३॥ जें पाहतां ग्र
गवेते॥ सांगों आरंभिलें अर्जुनातें॥ सर्वां हूनि थोर
यातें॥ आधींच ह्मणतो॥ ९४॥ तरि काय सांत विशेष
कीं येवढा सा चोत्कृष॥ ऐसें अर्जुन पुसे तो परम हं
स॥ ह्मण तो प्रत्यक्षावगम ह्मण ऊनी॥ ९५॥ प्रत्यक्ष से
वरखेंगम॥ हें सर्व ही पुरुषोत्तम॥ ऐसा होय अवगम॥
तें प्रत्यक्षावगम बोलावें॥ ९६॥ कीं जें जें इंद्रिय॥ तें तें घे
तें आपुलाला विषय॥ हें दोन्ही प्रत्यक्ष या तें जें अती
द्रिय॥ प्रकासितें ऊस दोन्ही ही॥ ९७॥ सर्वैरवल्विदं

ब्रह्म ॥ इत्यादि बोलती निगम ॥ परि दोन्ही लक्षणांतें उपजे
॥७०॥ भ्रम ॥ देवनाथाची ॥ ६९ ॥ सर्व शब्दें विश्व त्रिगुण ॥ ब्रह्म
विलक्षण निर्गुण ॥ ऐक्य न घडे परि बोले आपण ॥ वे
दवाणी भगवंत ॥ ७० ॥ तें व्हां प्रत्यक्ष तें असत्य ॥ आ
णि अतींद्रिय ब्रह्म तें सत्य ॥ ऐसें वेदांत पांडित्य ॥ करि
तां वेदांत सर्व बोलिले साधावें ॥ १ ॥ एवं प्रत्यक्ष जें दिसे
तें मिथ्या ह्मणून निमानावें कीं नासे ॥ याचें प्रकाशक
सांग वसे ॥ तेंचि तें मानून निश्चनुभवावें ॥ २ ॥ किरीट
कुंडलादि अनेक ॥ तें सर्व हीरव ल निश्चयें कनक ॥ तै ॥७०॥
सें हें सर्व आणि ब्रह्म येक ॥ परि अकार सोनें हें न घडे
३ ॥ सोनें किरीटाचा आकार ॥ तरि सोनें न ह्मणवे इत
र अळंकार ॥ कीं जरि करिता अकार भिन्न कोरा ॥ स्व

रूपा चा त्या च्याले मिळा ॥ ४ ॥ एवं सुवर्ण अकार रूप
न व्हे कीं तैपीत प्रभास्वरूप ॥ रूप पावलें जरी अरू
प ॥ तेंही रूप तें ऐसें त्यातें न ह्मणावें ॥ ५ ॥ परि अका
र रूपी द्वैत नाहीं ॥ कीं तें मिथ्या त्यावीण नसे काहीं
तथापि ज्याकरितां जें दिसतें हें ॥ तेंचि ह्मणावें अदि
तिय ॥ ६ ॥ परि सोनें बहु प्रियकीं तें सत्य ॥ अळंका
तैसा रें प्रिय न व्हे असत्य ॥ कोहीं मोडतां अगत्य ॥ पीटिली
आटिती ॥ ७ ॥ अळंकार दीसती फार ॥ वाटे सनाग
ल विती चोर ॥ ह्मणोनि मोडिती अळंकार ॥ न तसक रू
पिते नेती ॥ ८ ॥ जरी केली मुस ॥ अकार ओहच त्या
स ॥ लोबलाटा ह्मणावें ज्यास ॥ अकार न व्हे तो काय ॥ ९

वाटो ळागोळाकेला॥ तंहीअकारलणीसाळा॥
सोलेंनकळेचकोणझाला॥ काहींयेकाअकारावांचुनी
॥११॥ ॥७०॥ जडाचेंगकाव्यतिरेक॥ पाहतांजरीनिर्गुणा
पासक॥ अनीअल्पमयजालातोहीयक॥ सलाश
मायेचा॥७१॥ सासन लगे माया॥ परितेन सोडीच
तया॥ अपचेतो मायेत्रियागुणत्रया॥ वांचूनि नघडे
॥७२॥ ज्यासयेयत्रिधावेडनिर्गुण॥ याउपलेसमा
यासगुण॥ जरीनिर्गुणचिरेनिपुण॥ त्रिगुणीपाहे ॥११॥
तां॥७३॥ ज्यासपाहिजेसगुण॥ त्यासविश्वसकळहेंत्रि
गुण॥ सगुणाईश्वरचिवाटे खूण॥ प्रत्यक्षानुगम
लणतांसूचवी॥७४॥ प्रत्यक्षजडत्वइंद्रियांतेंकळे

चित्स्वरूपबुद्धीतेंआकळे॥ परिइंद्रियद्वाराजेंआडळे॥
तेंहीबोद्धव्यबुद्धीचें॥७५॥ जडींचित्स्वरूपदेखबुद्धि॥
तितेंचिइंद्रियद्वाराजडत्वबोधसिद्धि॥ बुद्धीतेंचीअ
नुभवसमृद्धि॥ अन्यप्रकारें॥७६॥ गुळाचागोळादिस
दृष्टी॥ परिजोंरसनालागलीचआहेतुष्टी॥ जोंपर्यंत
दृष्टीकुष्टी॥ नव्हे भेंडामानीचालण उनी॥७७॥ प्रत्यक्षीं
बुद्धीचिद्रूपाहे॥ आणिइंद्रियांजडत्वहीदिसताहे॥
तेंकोंजडत्वकायलाहे॥ हेंजडअसत्यहीं॥७८॥ नयापिज
डत्वमाभाश॥ चित्प्रकाशेंसाचाप्रकाश॥ तोहीत्याअंश
लेशें॥ नुरेयाइग्ननीविज्ञानमेकवितां॥७९॥ कींज्यासुहृदस
त्वकळला॥ ईश्वराचीअवतारचना॥ साचसत्वेंहेंप्रसा

क्षनाना ॥ ईश्वरकल्पितो ॥ २० ॥ अविद्योपाधी शिव ॥ ते
अविद्या कर्में त्रिगुणभाव ॥ जो गूतलेण उनिदेव ॥ त्याचस्व
॥१२॥ द्धसत्वें कल्पितो ॥ २१ ॥ ममात्मा भूतभावना त्मनाउनी ॥ प्र
करणीं याचया श्लोकचरणें करूनी ॥ माझी बुद्धिभूतें कल्पि
तें लेणें लयावरूनी ॥ ईश्वरकल्पना हे प्रत्यक्ष ॥ २२ ॥ ध्यातां य
थापूर्वकल्पितो ऐशी श्रुती ॥ वेद अन्यत्रही स्वेच्छ स्वच्छंदी
ल ती ॥ हें पुढें विशद रितीं ॥ बोलणें असे ॥ २३ ॥ एवं चईश्व
राची कल्पना ॥ जैशी रामकृष्णादि अवतार रचना ॥ तैसें वि ॥१२॥
शीथहे प्रत्यक्षनाना ॥ कल्पना ईश्वराचीच ॥ २४ ॥ राजमुद्रां
किता ॥ सुवर्णद्रव्य अमित ॥ सांचकांही भांडारीं संचित ॥ तोंट
टाटकाही फिरतसे ॥ २५ ॥ नथापि भांडारीं तें उत्तम ॥ हटो हा

टफिरतें तें अधम ॥ ऐसें न ह्मणावें तें चि हेम ॥ आणि त्याचमु ~~[illegible]~~
द्रा राया च्या ॥ २६ ॥ तें चि शुद्ध चित्स्वरूप ॥ तें चि कल्पनेचें रूप
ख अंगी न दाखवी ईश्वरें प्रताप ॥ अपरतां शीं दाखवी ॥ २७ ॥ रा
जद्रव्य भांडारीं ॥ राजे किता मंदिरीं ॥ तेंच जनासदेतां दारोदा
री ॥ अयथा शींदा खवी ॥ २८ ॥ फिरे परंतु तेंच तें ॥ २९ ॥ ऐसें ज्ञा
न तें विज्ञान ॥ प्रत्यक्ष मायामय ही ॥ चित्स्वरूप हें ज्ञान ॥ या चि
विज्ञान सुतू ह्मणे अनुसंधान ॥ राहे प्रत्यक्ष ही हें भगवंत
ची ह्मणउनी ॥ २९ ॥ दृष्टी न पडे कारणीं ॥ तें रिजड त्व वाटेक
र्यपणीं ॥ याअन्यथा ज्ञाना वोवृत्ति ने त्रिगुणी ॥ कार्य भगव
द्रूव वाटेल ॥ ३० ॥ अणू नि मुख्य पाहिलें ज्ञान ॥ परि मायां
त्या अंशा वाटे जड लक्षण ॥ त्या न स गुण लपा हणें हें वि
ज्ञान ॥ मेळवितां प्रसंश भगवद्रूप जग वाटे ॥ ३१ ॥ ऐसें ज्ञा

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
A4

नविज्ञानसहित। ते कां प्रत्यक्षावगम निश्चित॥ कीं प्रत्य
॥१३॥ क्षदिसतें हें ही भगवंत॥ कळों नि आपण्यास आपण दावि
तो॥३२॥ उभा राहो नि निरंतरा। रत्न भरूप दावी शरीरा॥ पुरु
ष चित्त रत्नाकारा। तें शरीर चि व्याप्त नातयाची॥३३॥ तथापि
तेम या। साम्यबाटेंचि नलया॥ कीं सुवर्णाचि यात्रे पवित्र
या॥ चाउअलंकाराची असेना॥३४॥ परि सुवर्णेसि धरसे
ळंकारें सुंदर॥ दोन्ही अपेक्षितीजे चतुर॥ तेथ्य सुयानेंगी
परमरसर॥ साध्याशा सं लाधसेना॥३५॥ आतां वेगी पौवें ॥१३॥
चीमाया॥ ओउडेथास वैंचा घ्यनेंज या॥ पाहें आकाळगास
या॥ यागऐश्वररूप ऐसें पुढें बोलेल॥३६॥ सणोनि हें प्र
त्यक्षाडो स्थावर जंगम॥ स्वयेंमी चिसाकारें पुरुषोत्तम॥ ऐसें
ज्ञान तें प्रत्यक्षावगम॥ या सराजविद्याराजगुह्यमीलक्षणांतों॥३७

जें प्रत्यक्षें चि अवगम॥ साभावें लक्षणें प्रत्यक्षावगम॥ दु
सराअर्थ याचा प्रत्यक्षीं अवगम॥ मिथ्यासर्पातें अवगम
जैसा रज्जूचा॥३८॥ जउ सर्प निषेधितें असे या॥ कळे चि स्व
रूप रज्जू सत्य॥ हा अर्थ टाकूनि का य उपगतसे॥ कीं तो अर्थ
अंगिकारावा॥३९॥ सणोनि हें प्रत्यक्ष जें स्थावर जंगम॥ स्व
येंमी चिसाकार पुरुषोत्तम॥ ऐसें ज्ञान तें प्रत्यक्षावगम॥ या
सराजविद्याराजगुह्यमीलक्षणें तों॥४०॥ ऐसें कोण्ही लक्षणतों॥
हें लक्षण जाणे जगस्पती॥ यालागि रवुणसांगे अर्जुनाप्रती॥ कीं
हें धर्म्यलक्षण उनी॥४०॥ कीं जउ सर्पें निषेध घडे॥ चित्स्वरूप र
ज्जू ठाईं पडे॥ तैसा प्रत्यक्षीं अवगम सांपडे॥ प्रत्यक्ष निषेधितां चि
गुण रज्जू चा॥४१॥ तें नैधर्म्यलक्षणावें ज्ञान॥ कीं निधर्मी लागे अनु
संधान॥ या ज्ञानात्मिसक्ति तो विज्ञान॥ हें सगुणज्ञान धर्म्यमैं
संलक्षणावें॥४२॥ प्रत्यक्षला नाधर्मरूप॥ अवगम साचा कीं तो भगवत्स्व

रूप ॥ नव्हे निर्गुण अरूप ॥ या प्रत्यक्ष सारिखें ॥ ४३ ॥ जेथें क्रि
ठीन ही गुण ॥ तेथें लागे तें धर्मपण ॥ केवळ गुणातीत निर्गुण
॥१४॥ नि धर्म त्यातें ह्मणावें ॥ ४४ ॥ जेथें माया तेथें धर्म ॥ मायपरतें तें
चि निर्धर्म ॥ विश्व आणि ईश्वर दोन्ही सधर्म ॥ हें ज्ञान धर्म्यय
लागीं ॥ ४५ ॥ आतां पुण्यजनक कर्म ॥ त्यास ही ह्मणावें धर्म
तरि ज्ञानें नैष्कर्म्य हें वर्म ॥ कर्मातीतास धर्म लागेना ॥ ४६ ॥ क
र्म लागलें अविद्येकडे ॥ ज्ञानियास त्या अविद्येच्या स्फोरें
घडे ॥ कीं प्रारब्ध ही अविद्येंत पडे ॥ फळ अविद्यारचीत कर्मा
चें ॥ ४७ ॥ पुण्य आणि पाप ॥ दोन्ही अविद्येचें चि रूप ॥ कर्मधि
र्मदाहक स्वरूप ॥ ज्ञानाग्नी हा ॥ ४८ ॥ धर्म ह्मणतां पुण्य कर्म
ज्ञानीं न लागे तो धर्म ॥ या धर्म्य पदाचें नव्हे निवर्म ॥ प्राकृतादि ॥१४॥
का कार आणि धर्म्य इतके चि बोलेल ॥ ४९ ॥ ऊका तो आत्म
पा हा का हा चि परम ॥ याज्ञवल्क्य बोलिला धर्म ॥ तरि तें स्म
तींत बोलतां कर्म पुरुषार्थ धर्मशब्दें उपपादिती ॥ ५० ॥

तरि कर्ममार्गी जो पुरुषार्थ ॥ तो मुख्य पुरुषार्थ नसल्यावा हा
अर्थ ॥ कीं पुरुषार्थ थोर तो चि यथार्थ ॥ जेथें योगें घडे आत्मद
र्शन ॥ ५१ ॥ याज्ञवल्की स्मृति ॥ इज्याचारदमाहिंसा दान
स्वाध्याय कर्मणां ॥ अयं तु परमो धर्मो यद्योगेनात्मदर्शनं ॥ स्मृ
त्यर्थः ॥ इज्या यज्ञ आणि देवतापूज्यन ॥ आचार स्वधर्म शौच
सावकाशस्नान ॥ दम इंद्रीय दमन ~~कर्में इत्यादि आचरणी~~जन
~~धर्म ह्मणावे हे सर्व ॥ ५२ ॥~~ परपीडा टोकणें अहिंसा ॥ ५२
सत्पात्रीं देणें हें दान ॥ स्वाध्याय वेदशास्त्राध्ययन ॥ कर्में इ
त्यादि आचरणीजन ॥ धर्म ह्मणावे हे सर्व ॥ ५३ ॥ परंतु योगें
करूनी ॥ आत्मदर्शन साधिती मुनी ॥ परम धर्म तो हा म्हणु
नी ॥ परम पुरुषार्थ सत्य वी ॥ ५४ ॥ कर्मशास्त्ररूपा स्मृती ॥
आचार व्यवहार प्रायश्चित्तें सांगती ॥ तेथें धर्म पुरुषार्थ बोलती
प्रसंगें ह्मणे मुख्य पुरुषार्थ आत्मज्ञान ॥ ५५ ॥ हें ज्ञानशास्त्र

गीता॥ येथें ज्ञानें नैष्कर्म्य हें चि रत्नता॥ नैष्कर्म्य नैष्कर्म्य सि
ण्नि जाला बोलता॥ बहुतां स्वच्छंदी॥ ५६॥ गीतावचनें॥ नक
र्मणामनारंभा नैष्कर्म्य पुरुषोश्नुते॥ नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां स
११७॥ न्यासेनाधिगच्छती॥ प्रस्तुतटिका॥ ऐसें नैष्कर्म्य शब्दें क
ज्ञानकर्मातीत लक्षणउनी॥ स्वयें सर्वत्र बोलोनी॥ ज्ञान नैष्क
र्म्य कां तोसणेल॥ ५७॥ एवं प्रत्यक्ष विश्व हें भासतें॥ ज्ञा
नें हें गुणरूप दिसतें॥ प्रत्यक्षावेगमत्साससणिजेतें॥ धर्म्यल
णावे यालागीं॥ ५८॥ ऐसें विशाल सहीतरहना॥ ज्ञानि
हेंचि सगूणभजन॥ द्वादशीं हीं धर्म्यामृतलक्षण निजग
न॥ सगुणांसन्निवर्णुनि बोलेल॥ ५९॥ अष्टादशीं त्रेवटीं॥ गी
तासगुणापर हा भाव पोटीं॥ सुरवेलपे उअगा कीरिटी॥ संवाद
माझा तुझा हा धर्म्य॥ ६०॥ अध्येष्यते च य इमं या श्लोकें करू
नी॥ धर्म्य संवाद माव योलपउनी॥ विश्वसगूणब्रह्म हें ज्ञानया

MEMORIAL

वरूनी॥ धर्म्यलक्षणावे यास्तव की॥ ६१॥ सगूणभक्त ऐसे ज्ञा
नी॥ अर्जुन हा भाव हृदईं धरूनी॥ एवं सततयुक्ता या श्लोकें
करूनी॥ हें थोरकी नेंश्चार द्वादशीं पुसेल॥ ६२॥ या प्रसंगाचे
चिउद्घाटण॥ तेथें करूनि जगज्जीवन॥ अती हें धर्म्यामृत
लक्षणउनी वचन॥ द्वादशीं याभावें बोलेल॥ ६३॥ निर्गुणज्ञा
नाचा मुकुट॥ हें सगूणज्ञान उलूट॥ त्या ज्याशेतेथें नुरनि
पट॥ रामकृष्ण रूपें तैसें चराचर पाहणां॥ ६४॥ समुद्रांत
उठला कल्लोळ॥ त्या कल्लोळीं सारसमुद्राचें चिंजळ॥ जो त्या
चा प्रकार त्याचें ही मुळ॥ वैंचे सागरावेगळें॥ ६५॥ तरंगाप्रका
शीं सागर॥ ब्रह्मप्रकाशी चराचर मायाजे चराचराकार॥ ब्र
ह्मचीमूळकृतिचेंही॥ ६६॥ बीज आणि अंकुर॥ दोन्ही मिळोनि त
त्वतरुवर॥ तैसें ब्रह्ममायामिळोनि चराचर॥ प्रत्यक्ष भगवद्रूप हें॥ ६७

बीजाअंकुरावेगळेपण॥ तरि वेगळी माया आणि निर्गुण। दे
हीप्रत्यक्ष आणि यव्यापण॥ प्रत्यक्ष भगवद्रूप हें॥ ६८॥ ऐसें
तें कां असेंत॥ भगवद्भक्तिरूप अपदेंत॥ धर्म्यपदें भग
॥१६॥ वंत॥ उपपादितो॥ ६९॥ धर्म्य नांव याज्ञानाचें॥ महत्त्वस
र्वहि तियाचें॥ या अध्यायमुखीं वर्णन साचें॥ अन्यत्रऐ
सीप्रशंसा करीना॥ ७०॥ गितेंत हे चीज्ञानधार॥ हे चिप्र
कवर्णीसादर॥ म्हणुनि अष्टादशीं सर्वेश्वर॥ अवघा
च धर्म्य संवाद होईल॥ ७१॥ गितेंत आहे कर्मकांड॥ तें
थें धर्म हीबोलिला उदंड॥ परि प्रति अध्यायीं अखंड॥
उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे च म्हणतसे॥ ७२॥ ॥१६॥
परीकुणबी आणि कुणबिणी॥ परी आलेण धरिं वाधणी
तें आलण यहऐ शीचवाणी॥ सर्वांची ही निघतसे॥ ७३॥

तैसें गितेंत सकळ॥ परि अध्यात्म आध्यात पुष्कळ॥ त्या
तब्रह्मबोलोनि ही निष्फळ॥ अति शयें माहि माया चसगुण
ज्ञानाचा॥ ७४॥ आतां धर्म्यपदाचा निर्णय॥ बहूत बोलो
नि काय॥ निर्गुण तो बोलिलें न जाय॥ ज्ञान धर्म्यपदें करू
नी॥ ७५॥ एक सगुणज्ञान घडे॥ कीं लागे पुण्य कर्मा कडे
नरिकर्मप्रशंसा ज्ञान सांपडे॥ या प्रकरणीं सर्वथा॥ ७६॥ आ
णि ज्या अर्जुनाप्रती॥ हें ज्ञान बोलतो श्रीपती॥ तो विश्वरू
पीं प्रथम श्रोता की विनंती॥ काय करितो॥ ७७॥ कीं माझ्या अ
नुग्रहाकारणें असत॥ गुह्य अध्यात्म संज्ञित॥ जें बोलिला
सि तू भगवंत॥ त्याणें गेला माझा मोह हा॥ ७८॥ येथें धर्माची
का कथा॥ धर्म्यपदें निर्गुण हीनव्हे सर्वथा॥ सगुण ज्ञानावां
चून अन्यथा॥ न लगे हें धर्मपद॥ ७९॥ आतां याश्लोकीं कम

व नेत्र॥ म्हणतो हें उत्तम पवित्र॥ तरि पवित्र पदार्थमात्र
ज्ञाना सारिखा असेना॥ ८०॥ नहि ज्ञानेन सदृशं या श्लोका
चें करुनी॥ ज्ञाना सारिखें पवित्र ना हीं म्हणउनी॥ मागें श्री
॥१७॥ कृष्णें बोलिला यावरुनी॥ पवित्र शब्दें येसो वळें जें नातळे
दैतानें॥ ८१॥ पवित्र उगेंचि ज्ञान निश्चमी॥ आणि हें पवित्र
म्हणे उत्तम॥ कीं माया म्हणावें स्थावर जंगम॥ हें हीं जेथें अ
सेना॥ ८२॥ हें राजविद्या राजगुह्य परम॥ हें पवित्र उत्तम॥ हें
ज्ञान प्रत्यक्षावगम॥ आणि धर्म्याला गी॥ ८३॥ ऐसें श्रेष्ठ
म्हणे याचें ती चरणी॥ ऐके तो निष्यार्जुन अंतःकरणीं॥ म्हणे लाकी
षष्ठीं योग प्रकरणी॥ मनोनिग्रह कठीण वाटला॥ ८४॥ तेंमी
बोलिलों याप्रती॥ तेथें वैराग्य अभ्यास हा लागसती॥ उपाय ॥१७॥
सांगो निम्हणें मागती॥ कीं योगमनोनिग्रहा वाचूनि अ

साध्य॥ ८५॥ त्यासकळां योगां हुनी॥ हें ज्ञान थोर म्हणउ
नी॥ मज लक्षणें तो यावरुनी॥ साधन हें कठीण फार याचें
असेल॥ ८६॥ अर्जुन ऐसा शंकल्पमनी॥ तों देव मंद हास्य क
रुनी॥ सुसुखं करुं म्हणउनी॥ यांपाचा अक्षरीं बोलतसे
८७॥ कीं उपजोनि हीं वैराग्य॥ अभ्यास करीसा मा न्य॥ त
थापि त्यास वाटे अभाग्य॥ प्रत्यक्ष जे हें दिसतसे॥ ८८॥
कीं वाटे तो फुलांचा हार॥ संतोष वाटे अपार॥ पूर्व संस्कारें
सर्पाकार॥ भासतां भय तो चित्तें विकोपे॥ ८९॥ गारोडि
यास हार॥ सुखावह आणि सर्पाकार॥ भय नक रीतो म्हणउ
नि लाविलो कर॥ सुखस्पर्श हार सा चितो लागे॥ ९०॥ हें
प्रत्यक्ष ही कां सुदेव॥ स्वयें दिसतो देवाधिदेव॥ हें समं
जलो तो स्वयमेव॥ हें प्रत्यक्ष सकळ ही॥ ९१॥ ज्या सऐ
सा प्रत्यक्षावगम॥ त्यास तो पूर्वोक्त योग ही सुगम॥ हें पु

ठिलियाचित्त ध्यांयी सर्वोत्तम। सालसे पूर्वोक्त योगही
सुगम। बोलिल्या श्लोकें॥१२॥ उत्तरार्ध श्लोकें॥ एतां वि
भूतियोगंच मम यो वेत्ति तत्त्वतः॥ सो विकंपेन योगेन युज्यते
नात्र संशयः॥ टिका॥ हे माझी विभूती॥ आणि योग माझा
॥१८॥ बरवियेरिती॥ जो जाणेल त्याची वृत्ती॥ योजेल योगी निष्कं
पत्तो॥१३॥ पुढें टिका सविस्तर॥ होईल येथ हे चि बोलणे
सार। की योगी वृत्ती होय स्थिर॥ अनायासें करितां॥१४
म्हणूनि हा उत्तराध्याय श्लोक॥ बोलता ऐसा उत्तम श्लोक
की हे महर्षी सिद्ध चत्वारि सनादिक॥ विभूति माझी॥१५
आणि बोलिलो परस्य मे योग मश्वरं म्हणउनी॥ नवमाध्या ॥१८॥
ई ईश्वरत्व योग स्वरूप स्वांकरुनी॥ हि विभूति आणि तो योग
जो ज्ञानी॥ तत्त्वतां जाणेल॥१६॥ तो अविकंप योगें करुनी

योजेल येथे संशय न सर्वथा उनी॥ म्हणे की चित्त स्वरू
पी लागोनी॥ निष्कंप अविकंप योग तो होय यावा॥१७॥ आघवी
ध्यायात अर्जुन॥ हु निग्रहस्त म्हणूनि म्हणे मन॥ तरि सका
याचें नवां चूनि योग कठया॥ या भावें श्री कृष्ण हे बोलि
ला॥१८॥ चे सगुण भक्ति ज्ञान नहि ना॥ अविद्यासुक भक्त
ना॥ परि साक्ष की न होणार आलस्यान॥ त्या ज्ञानें सगुण ज्ञा
न हेंउ मजे॥१९॥ या सगुण ज्ञानाचें नांव योग ऐश्वर्य। की
ईश्वरत्व योग हें चराचर॥ तें जो जाणे लक्षणे सर्वेश्वर॥ तो
अविकंप योगें योजेल॥२०॥ तें न रूपें पाहणें पट॥ मृत्तिके
मात्र पाहणे घट॥ ब्रह्मची विश्व निपट॥ हा योग बाणे यथा
ज्ञानें॥१॥ आत्मतत्त्व सत्य लें पाहावा॥ जड पटाकार मिथ्य
त्वें सजावा॥ हें येथें न रूप परि चित्ताकारें भजावा॥ चराचर रू

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

पभगवंत॥ २॥ त्याचित्त कांशाविण॥ न कळे हें ज्ञान सगुण।
तें व्हा अनायासें बाणे खुण॥ त्या योगाचीही॥ ३॥ एवं त्या यो
गयाज्ञानें बाणे॥ आणि मग या योगें चि हें ज्ञान [illegible]णे॥ प्र
 त्यक्ष भगवद्रूप या खुणें॥ जो पावला॥ ४॥ याज्ञाना चा प्रता
प॥ ऐसा कीं जड जग दिसे भगवद्रुप॥ तें व्हां अनायासेंचि
स्वरूप॥ पदीं न व्हे ऐसें जडीं दिसों लागे॥ ५॥ तें व्हां न करितां
कष्ट॥ साधन न लागे उत्कृष्ट॥ निर्गुणाचि स्वरूपें स्पष्ट॥ दिसे तें स
गुणज्ञान धर्म्म हें प्रत्यक्ष॥ ६॥ सुसुख ह्मणिजे अतिशय सुख॥ ज्
थें साधन न दिसे दुःख॥ जैं तें विश्व तें सुख॥ भगवद्रूप प्रत्यक्षं
७॥ प्रत्यक्ष भगवद्रूप हें ज्ञान॥ जालें परि करावें जतन॥ त्यास ह
ह्मणे कृपाळु कमळनयन॥ सुसुखं कर्तुं ह्मणे नि॥ ८॥ जरी वि
श्वात्मा अन्वययोगाविण॥ हें प्रत्यक्ष धर्म्म ज्ञान सगुण॥ न व्हे

रिते ही जड चेतन्य एकत्व खुण॥ याज्ञानें चि दृढ बाणतें॥ ९
ये विषयीं उत्तम श्लोक॥ उत्तराध्यायांत बोलिला श्लोक॥ त्या
चा निर्णय हा सुज्ञ लोक॥ पूर्वापर दृष्टी पाहोत॥ १०॥ आतां
प्रत्यक्ष हें जें दिसे॥ हें चि धर्म्य ज्ञान असे॥ तरि हें प्रत्यक्ष
नाशवंत ऐसें॥ शंका धरिती लक्षणीं यस्थळीं॥ ११॥ हें सर्व
ज्ञा सिरोमणी॥ आणि निलये चक्रपाणी॥ शेवटीं श्लो
काचिया चतुर्थ चरणीं॥ ह्मणतसे कीं हें अव्यय॥ १२॥ अव्य
य ह्मणिजे न व्हे जें नाशिवंत॥ आणि हें तरी नाशा निश्च
से तें पलत॥ आणि अव्यय ह्मणतो भगवंत॥ ते कांय
कीं ने हें साधावें॥ १३॥ जें कालिचें मृगजळ॥ तेंचि आ
जिचें दिसे पुष्कळ॥ तैसें भगवद्रूप हें केवळ॥ आवि
र्भाव तिरोभाव दाविते॥ १४॥ दृष्टी दिसे देव॥ त्यास ह्म
णावें भाव॥ न दिसे ते व्हां तिरोभाव॥ पावला ह्मणावें॥ १५

रासक्रीडा प्रथम रात्री॥ गोपी गर्व करितां लगसती अ
तर्धान पावोनि मागती॥ प्रगट जाला॥१६॥ तैसें चि वि
श्वपावोनि लया॥ पुन्हा पावतां उदया॥ तें विलक्षणावें हें
॥२०॥ अव्यया॥ प्रत्यक्ष हें॥१७॥ येथें हें प्रत्यक्ष चीअव्यया॥ हें
षणलक्षण तो हा पोटीं निश्चया॥ समजोनि धरी धनंजया॥
कीं प्रश्न करील ऐसा चि विश्वरूपा॥१८॥ मन्यसे यदि व
क्तव्यं यामश्लोकें करूनी॥ दर्शयात्मानमव्ययं लक्षणउनी॥
अव्यय देह आपुला दावी ऐसें याचि वरूनी॥ विश्वरूप
सि अव्यय हा हीलपेला॥१९॥ किं चित्स्वरूप व्यक्त लेंख
रें॥ परि विश्वरूप न दिसे बरें॥ म्हणोनि हें चि जग पाहेल
आदरें॥ दिव्य चक्षू करूनी॥२०॥ एवं प्रत्यक्ष हें स्वयें पु
रुषोत्तम॥ म्हणूनि योज्ञानाचें नांव प्रत्यक्षावगमं॥ हें अव्य
यलक्षण निसंदेहें उत्तम॥ हें ज्ञान नहीं अव्यय लक्षण तैसें॥२१॥ ज्ञान

तें चि ज्ञेया॥ तें चि ज्ञाता हा निश्चय॥ एकी अविद्याजातां अ
व्यया॥ सर्व ही हें॥२२॥ हा सकळ जगाचा लय उदय॥ परि ज्ञा
सीरें तो नाशातीहा निश्चय॥ तो देह पुन्हा न येते व्हां अव्यय
वें सें लक्षणावें॥२३॥ नरि ना चरना चत नंट॥ पाघरला अस्से
जो पट॥ घुंगट घेउनि निपट॥ बायको स्वशरीर चीदाख
वी॥२४॥ तें व्हांचें बायको उपजली॥ पदर काटितां मागुती
मेली॥ पुन्हा घुंगट घेतां जन्मली॥ कायतें लक्षणावें॥२५॥
अवघें मिळोनि तो नट॥ किंवा सांचा तो पट॥ दोहीं ची खटपट॥ तें हि
तो नट आणि तो पट चित्साचा॥२६॥ गर्भापासूनि जों स्मशान॥ आ
पणा आपण जो जगजीवन॥ कल्पूनि दावि होऊनि जूननयून
स्वयें चि पाहे॥२७॥ या धर्म्यज्ञान रज्जू वरि॥ अविद्यासर्प निर्माण
करि॥ जन्म मरण षड्भाव कुसरी॥ सत्यतें जग सोडी दावितें॥२८
तें हि शक्ति त्याची॥ त्याचा प्रकाशावीण तें कैंची॥ परि तें जों आहे तों

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

साची॥संसारबाधाआणि जिवत्वजिवांत॥२१॥ एवंहें ज्ञान ह्मणतां
अव्यय॥भावरतक्कासमजे धनंजय॥पिक्कलेंपीक्क अतिशय॥भा
ग्याचेंजयाचिया॥२०॥परियेक्क उपजली शंक्कु॥ तें तक्काळक्कळी
॥२१॥ श्रीवत्सांक्का॥ह्मणोनि मुढलिया श्लोक्का॥बोलोपाहें॥२१॥सूख
साध्यहें अत्यंतज्ञान॥ जें सांगोपाहतोहा॥कमळनयन॥तरिक्कां
मृत्युमुखीं दीसतीसर्वजन॥दीसती॥ २२॥ त्यांतक्केवळमूढ अंध
तें वेदशास्त्रांचानेणतीक्कांग धू॥ जोवाचिती वेदशास्त्रपुराणप्र
बंध॥ क्कांतेहीपडती मृत्युमुखीं॥२३॥ हा दयाकुंज गत्पती॥वेदीं
शास्त्रींयाज्ञानरिति॥बोलिलाअसेतेंजेवाचिती॥ तेक्कां पडती
मृत्युमुखीं॥२४॥ हा अर्जुनाचाभावसमजोनिउत्तरदेतसे देवू॥ ॥२१॥
कींस्य घातस्वयमेवा॥तेलोक्क क्करिती॥२५॥क्कींज्याच्या आमीसजंद्य
रे॥ त्याद्वारेंनजातीपामर॥ह्मणोनि मृत्युमुखींपडतीनर॥हें सर्वेश्वर
बोलतोयाश्लोक्कीं॥२६॥श्लोक्क॥अश्रद्दधानाः पुरुषाधर्मस्यास्य

परंतप॥ अप्राप्य मां निवर्तंते मृत्यु संसारवर्त्मनी॥३॥टि
का॥ ध्वगायाज्ञानाचाधर्म॥ ह्मणोनियाज्ञानप्राप्तीस उे
मार्गसुगम॥त्याचीअश्रद्धाज्यासत्यातेंदुर्गम॥ कैसें
नव्हे ज्ञानहें॥२७॥ याधर्में हें ज्ञान॥ पाविजेतें चियाचें
साधन॥ साधर्माचिंअश्रद्दधाना॥ श्रद्धाहीनकैंवी यातें
पावती॥२८॥ यहूं कडूनि कांटे॥ कल्पवृक्षास पावणेंजि
ययेकेंचवाटे॥ त्यावाटेनेंजातां केवीं भेटे॥ तो कल्पवृक्ष॥२९॥
जरित्यणो मार्ग चुकले॥ ह्मणोनि सर्वास मुकले॥ तरि वेद
शास्त्रेंपुराणासिकले॥ भागवत धर्मकायठाउके नयसतां॥
४०॥ एक्कश्रीकांत सर्वेश्वर॥ नव्हेती मुक्तिप्रदा देवताइत
र॥ ऐसे जेअव्यभिचार मडूजनीनसर्वे॥ होतीतरियाधर्मे
चिनसाही॥४१॥ मीचराजविद्याराजगुह्यरूप॥ मीचप्रत्य स्य
क्षआणिप्रत्यक्षावगमबोधरूप॥ नानारूपमीचअरूप

असेआपणा आपणाकळ्रुनी ॥४२॥ त्यामानेंपायर्षेअ
र्जुन ॥ हेंचि कीपावणें याज्ञाना ॥ तरियाच्याधर्मानुष्ठा
नाविना ॥ आमनव्हेहेंज्ञानमदुपा ॥४३॥ पाश्चावेंलणेसर्वे
॥२२॥ श्वर ॥ याच्याधर्माचें अश्रद्धानतर मातें नपावोनिपा
मर ॥ मृत्युसंसारमार्गीपरततो ॥४४॥ त्यासजेंठावकें
वनाहीं ॥ तोअश्रद्धानलणावेंकाहीं ॥ ९ वंभागवत
धर्मजाणोनिहीं ॥ अश्रद्धानलेश्रद्धानधरिती ॥४५॥
आणि याच्याधर्माचेंअश्रद्धान ॥ आणिजेप्रस्तुतीबो
लोंपाहतोजेंज्ञाना ॥ यायाधर्माचेअश्रद्धानलनें ॥ तेमा
तें नपावोनि मृत्युसंसारमार्गीपरततो ॥४६॥ आणिजेप्र
त्यक्षास्फुरदजंगम ॥ हेंचिमीऐसाअवगम ॥ होनहोनांप्र
त्यक्षावगम ॥ मृत्युसंसारमार्गीहींचिप्रत्यक्ष ॥४७॥ अ
तानिवर्तेश्रवणिजेपरततो ॥ तरिकायपावोनिफिरतीमाग

ती ॥ मृत्युसंसारमार्गीपाहिलेंचअसती ॥ परततीतेकैसे ॥
४८॥ ऐसासंदेहतरीउपन्नहोता ॥ कीअश्रद्धानजरी
नलाभता ॥ आणियाच्याधर्माचेंअश्रद्धानतरता ॥ हेंही
बोलें ॥४९॥ कींयाज्ञानातेंपावला ॥ तोतोअमृतत्वचिप्याला
मृत्युसंसारमार्गींसोला ॥ परतयेंकैचें ॥५०॥ आतांमृत्यु
संसारमार्गींचअसती ॥ परिअमृतपावलेजेथसुमती ॥
सागरहाच्याद्वारासपावती ॥ आणिपरततीअमृतयेअ
सेलक्षणाउनी ॥५१॥ गीतांभारतभागवता ॥ यांतयाज्ञान
प्राप्तीचेंधर्मविहिता ॥ तेवाचूनिअइके निलणतीयांत
कायआहेलणउनी ॥५२॥ नेत्रीरोगकवळ ॥ पिवळादिसेचं
द्रउजळ ॥ तांकासारिखेंचिदृष्धधवळ ॥ ज्यासवाटे ॥५३॥ इत
रदेवतापूज्यन ॥ आणिभागवतधर्मेंभगवद्भजन ॥ समानमा
नूनितेसने ॥ अज्ञानधरितीयाज्ञानप्राप्तिधर्माची ॥५४॥ अ

यथार्थ र तसत्र द्वारा सजाती॥ आपिं कांजी च असे लमानिती॥ दीपि
॥२३॥ आणि अन्यत्र जाउनि कांजी च पिती॥ जेपीन चीहोते
सर्वदा॥५५॥ तथापि अमृत प्राप्तिचें द्वार॥ पावोनि
परतले म्हणोनि तेनर॥ ऐसेपरतती म्हणोनि सर्वेश्व
र॥ अभ्रदृष्टान याप्राप्तिधार्माचे॥५६॥ यथें अग
परंतपा म्हणाउनी॥ बोले अर्जूना तें आळवुनी॥
गहनभावहृदई धरूनि॥ परंतपा म्हणोतसे॥५७॥
कीपरजे वैरी॥ त्यांतेंयुद्धीं संतापकरी॥ सांतेंसं
स्कृत वैखरी॥ परंतपा म्हणोतसे॥५८॥ तरिशत्रुसं ॥२३॥
हारकर्म॥ क्षेत्रियाचा स्वधर्म॥ तें कर्कार्पणाकरि

णांतुटे भ्रम॥ कृष्णप्रसादें अविद्येचा॥५९॥ हें क्षत्रिया
च्यायीक लें वर्म॥ कीं विना कृष्णार्पण इतर कर्म॥ बंधक
परि जो स्वधर्म॥ तो या कृष्णा सम अर्पावा॥६०॥ यज्ञा
र्थात्कर्मणोन्यत्र॥ या श्लोकीं बोलिला कमळनेत्र॥ कीं कृष्णा
र्पणावीण कर्ममात्र॥ बद्धक म्हणउनी॥६१॥ शत्रुसंतापक
पकर्म॥ भगवंतीं अर्पिती भागवत धर्म॥ आणि भगवंतचो
चि समूर्त ब्रह्म॥ कृष्णरूपें हा अवतरला॥६२॥ हेंच तुर्थाध्या
यांत अर्जुन॥ समजला जेथें कमळनयन॥ परित्राणाय सा
धूनां इत्यादि वचन॥ स्वअवतार विषईं बोलिला॥६३॥ सम
मी यिमर देवताराधन॥ ईश्वर पूजा चें चि साधन॥ अनंत
फळ अनंता चें पावन॥ हें ही अर्जुन समजला॥६४॥ कामैस्तै
स्तैर्हृतज्ञाना॥ प्रपद्यन्ते न्यदेवता म्हणून मिअर्जुना॥ बोलि
ला तेइत्यादि श्लोकरचना॥ बिंबली हृदयीं अर्जुनाच्या॥६५॥

उपस्थ मीमा होंस्मरोनी॥ युद्ध करीं लागे तनी॥ तस्मात्सर्वेषु
कालेषु या श्लोकें करूनी॥ निर्दैव धरिलें मनी अर्जुनें॥ ६६॥ कीं
सर्वदा याचें स्मरण॥ आणि स्वधर्म युद्ध करणें॥ आणि स्व
॥२४॥ धर्म समर्पणें॥ चरणीं याचिया॥ ६७॥ आणि देवतां सर्वांत
थोर हा भगवंत॥ याश्रा कें स्वधर्म विहित॥ समर्पणें चरणीं
याचिया॥ ६८॥ सर्वांत थोर नारायण॥ त्याचे नियाम वेंस्म
रावि समर्पण॥ स्वकर्माचें करणें हें प्रथम लक्षण॥ भागव
त धर्माचें॥ ६९॥ हे भागवत धर्म पदवी॥ जनक राया सन
व योगियांत कवी॥ श्रीमद्भागवतीं बोलिला बरवी॥ या
श्लोकें करूनीं॥ ७०॥ एकादश स्कंधश्लोक॥ कायेन वाचा
मनसेंद्रियैर्वा बुध्यात्मना वानुसृत स्वभावात्॥ करोति य
द्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयेत्तत्॥ श्लोकार्थ
र्थ कीं लये भागवतधर्म॥ राया पुसतो सिसर्व कळवर्म

न नारायणा कारणें समर्पावें हें वर्म॥ भागवत धर्माचें॥ ७१
कायावाचा मन इंद्रियें बुद्धी॥ ज्या ज्या करितो ज्या ज्या कर्मा
ची समृद्धी॥ अथवा अहंकारें ही कर्मसिद्धी॥ अनुस
रला संस्कार स्वास्तव॥ ७२॥ ऐशा ज्या ज्या करितो क्रिया॥ त्या
नारायणा कारणें जनक राया॥ अर्पण करावया परि ना
रायणा देवराया॥ सर्वांत थोर ऐसें स्मरोनी॥ ७३॥ परस्मै
नारायणायेति॥ समर्पयेत् ऐसें पद यो जिती
सुमती॥ आणि बोले जनक राया प्रती॥ कीं सर्वांत थोर
नारायण त्याला निअर्पावें॥ ७४॥ या श्लोकीं आत्मशब्दें
अहंकार॥ अनुसृत म्हणिजे स्वभाव म्हणिजे पूर्व संस्का
र॥ जो निरहंकारस्यासही हा प्रकार॥ कर्मसमर्पणीं बोलिला
७५॥ कीं कायावाचा इंद्रियें॥ मनाच्या संकल्पें बुद्धि निश्चयें

DR. BHAU DAJI

कर्मक रिती काहीं स्वयें। करीत नाहीं॥ ७६॥ कर्तृत्वमानी अहं
कार। त्यावेगळा आत्मा कळला निर्विकार। तो अकर्ता परिपू
र्वसंस्कार। अनुसरला असे बुद्धिंत॥ ७७॥ अनुसृतस्वभावो
तूं या श्लोकें करूनि॥ हा अर्थ दावी वदोनि। उगाचि अनुसर
त्या संस्कारें म्हणउनि॥ अर्थ येथें न वदे॥ ७८॥ कीं उगाच
काडिया मोडि॥ उगाच रेघा वोढी घेऊनि काडी॥ उगाच दां
तेंन खें तोडी॥ बुद्धिपूर्वक न व्हे हें कर्म॥ ७९॥ कोण्ही जेतें
कीं जेतकीं म्हणउनि॥ इत्यादि व्यथा शब्दप्रतिवचनीं। वो
लतीं टकळ पैसी॥ वाचेची जनीं॥ बुद्धिपूर्वक न व्हे हें ही ८०॥
हा अनुसृत स्वभाव। म्हणूनि जुरिटाकावा भाव। तरि काया ॥२५॥
वाचा इंद्रियांत सर्व॥ कर्म आटलें। ८१। तरि बुद्धिपूर्वक कर्में
नहोति॥ तथापि काया वाचा इंद्रियें चित्तें करिति। आर्थ

अन्यथा कोण्हे रिती॥ न यावे यथे॥ ८२॥ निरहंकृ रियास
हीअहंकार॥ आत्मस्मृतीतपूर्वसंस्कारें। मी कर्ता वाटे ते
पापकारें॥ अथवा चीत अर्थ अनुसृत स्वभाव॥ ८३॥ तैसे
या प्रस्तुतीं॥ परस्मै नारायणायेतिम्हणूनि येरितीं॥ कर्मसि
मर्पावीं ऐसें अर्जुनकारणी॥ कवी वडीलें न वेंयोगियांत बोलें॥ ८४
हें समजला हा अर्जुन॥ कीं सर्व तिथोर हा कमळनयन॥ स्वधर्म य
सें अर्पूनन मन। सर्वदा यातें करावें॥ ८५॥ प्रथम भागवत धर्म
कीं कृष्णचरणीं समर्पि कर्म। परिहास वों थोर हें वर्म। परस्मैन
रायणायेति इति म्हणि जया प्रकारें। ८६। त्यांत अर्जुनाचा स्व
धर्म। शत्रूसंहार शौर्य कर्म॥ इतुका अर्थ सगुण ब्रह्म। स्मरोनि
म्हणे अगा परंतपा म्हणउनि॥ ८७। कीं पुढें बोलो पाहातो जें ज्ञान
यायाधर्माचे जे अश्रद्दधान॥ ते मातें न पावोनि मरण जनन॥

यासंसारमार्गी निघाले ॥८८॥ ह्मणूनि बोलिलों मी अर्जु
ना ॥ न रिझणी वाटेल तुझ्या मनीं ॥ कीं भागवतधर्म जरी
मज हि घडेना ॥ तरि मी पावेना ज्ञान नेहो ॥८९॥ तुयुद्ध स्वक
॥२६॥ र्माचा करावया ॥ सिद्ध होता सिध नसया ॥ आतां पराते तां
प युद्धी करावया ॥ सिद्ध जाला सि यागीत ऐकवयें चित्तीं
९०॥ एवंगी तार्थ तु जन्हा ॥ जो वं हृदयांत बिंबला ॥ ते
व्हां स्वधर्म अर्पिसील निश्चीत मला ॥ ज्या धर्मेकरुन पक्ष
पाचें ॥ ९१॥ मज समर्पीसि सर्व कर्म ॥ तयांस घडले भागव
तधर्म ॥ याज्ञानप्राप्तीचें वर्म ॥ सांपडले चित्तू जाला ॥ ९२॥
या गूढ भावें करुनी ॥ याते परंतप ह्मणउनी ॥ स्वमुखें ॥२६॥
श्रीकृष्ण आळउनी ॥ बोलावेतें येथूनि बोलेल ॥ ९३॥ ए
वं बोलों पाहतों ज्ञान ॥ याच्या साधनरूपा धर्माचा श्रद्धा

न ॥ होय श्रोता पांडुनंदन ॥ हें मधुसूदन बोलिला ॥ ९४
याच्या धर्माचें अश्रद्धधान ॥ ऐसे स्वपरयथें कम
ळनयन ॥ कोण्ही बाखाणितीं कीं श्रद्धारहित ॥ या
ज्ञानाचें च लक्षण ह्मणुनी ॥ ९५॥ नीट अर्थ ऐसा सोडुनी ॥ ध
र्माब्दें ज्ञान मानुनी ॥ वर्णिती यावरूनी ॥ संमत नव्हे तो
अर्थ ॥ ९६॥ भागवतधर्म न जाणती ॥ ते भल तसी गति करिती
परि येथें परी घडे हे होइतीती ॥ अर्थवेद जरि तैसा ॥ ९७॥ कीं
परम भागवतधर्म ॥ हें ज्ञान जेथें विश्वचि हें सगुण भासे
जरि ऐसें घडे तरि परमउत्तम ॥ संमत ची आल्या असंत ॥ ९८
असो तें आतां ज्ञान विज्ञान सहित ॥ सांगेन तें ह्मणूनि
बोलिला भगवंत ॥ ते दों श्लोकीं अनंत ॥ बोलों पाहातो ॥ ९९
या तपुढिलिया श्लोकाचा आद्य चरण ॥ तेथवरी आधीं ज्ञाने
चें विवरण ॥ दुसरिया चरणीं जगद्वंद्य चरण विज्ञान बोलेल

पुढिलिया श्लोकार्था ॥ २०१ ॥ त्याच्या उत्तरार्धें करूनी ॥ तें
विज्ञान चि सांगेल विवरूनी ॥ प्रस्तुत ज्ञान अवधारीं सुजनी ॥ बो
लत असे हा श्लोक ॥ ३ ॥ श्लोक ॥ मया ततमिदं सर्वं जगदव्य
॥२८॥ क्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः
४ ॥ न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ॥ भूतभृन्न
च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥ टिका ॥ अर्जुना हें
जग सकळ ॥ व्यापिलें असे पाहें निवळ ॥ जें अव्यक्त मूर्ती
केवळ ॥ त्याचि स्वरूपें करूनी ॥ २ ॥ पुढिल्या श्लोकीं पश्य
म्हणउनी ॥ बोलेल त्या शब्दें करूनी ॥ पांचा प्रकारें तत्व वि
वरूनी ॥ पाहें पाहें ऐसें पांचा ठाईं बोलतो ॥ ३ ॥ पूर्वाध्यायां ॥२८॥
त अपरोक्ष ॥ अर्जुना सदुपदेशीं परोक्ष ॥ तो हें पाहा प्र
सजाला दक्ष ॥ स्वयें निपाहें पाहें म्हणतसे ॥ ४ ॥ चतुर्थाध्या
यांत मागें ॥ ज्ञानांश्रे संतवेदन प्रश्नें सेका प्रसंगें ॥ बोलियेलें

ऐसें श्रीरंगें ॥ कीं त्या ज्ञानें व्यापक आपणात सर्वभूतें देख
शी ॥ ५ ॥ त्यास अष्टमी अव्यक्तमूर्तीची खुण ॥ चिदात्मत्वें के
ऐसा केला निपुण ॥ आतां व्यापक अव्यक्तमूर्ती निर्गुण ॥ पा
हें म्हणत असे अपरोक्ष ॥ ६ ॥ येन भूतान्यशेषेण ॥ या श्लोकीं च
तुर्थीक मलें लक्षण ॥ अपरोक्ष साक्षात्कार लक्षण ॥ परोक्ष
रितीं ऐसें बोलिला ॥ ७ ॥ विज्ञानें करूनी ॥ आपणात सर्व भू
तें देखसी त्यावरूनी ॥ मज ऐसी ऐक्य देखसी म्हणउनी ॥ शब्द बो
धें बोलिला ॥ ८ ॥ अष्टमी अक्षर ब्रह्म ॥ या श्लोकीं सारातीत
आला तोचि ब्रह्म ॥ हा बोधक रूपि सगुण ब्रह्म ॥ येथें व्या
पकत्व त्याचें आधीं दाखवी ॥ ९ ॥ परिसण्या तो म्या हें व्या
पिलें ॥ म्हणी चतुर्भूज रूप आपलें ॥ ये स्थळीं पाहिलें जें वे
सलें ॥ रथीं या व्यायें कत्र ॥ १० ॥ आणि म्या व्यापिलें नसुयो
जरी ॥ गुरुदेवया चामीचहरी ॥ मासें ऐक्यानुसंधान तरी ॥

अंतरेला ॥११॥ आणि आलयातें सर्वाभूतांसी ॥ पाहसी तं
व्हाऐक्य माजसी ॥ देखसी ऐसें चतुर्थीयासी ॥ येतन्हूता
॥२८॥ न्यसेषणदृश्यास्याल न्यथा मयी ॥ ऐसें बोलिलों ॥१२॥ त
रिहें आणि तें ऐक ॥ श्रोतेसमजेत पार्थादिक ॥ ऐसें बोलते
श्रीवल्लभ ॥ मयाततमिदं सर्वंजगदव्यक्तमूर्तिनास्मयूनी
॥१३॥ कीं व्यक्ती पावली सगूणमूर्ती ॥ हे चतुर्भुज माझी पवि
त्रकीर्ती ॥ तेही न दिसे जेथ ऐसी चिदात्मस्फूर्ती ॥ शुद्धस
त्वें करूनी ॥१४॥ परि तें सत्व आणि तें चि बोल ॥ सगूणास
कारलें स्वधर्म ॥ पाहासी आतां यासतें तें चि निधर्मी ॥ तों
तेथें नसे व्यक्त हे मूर्ती ॥१५॥ मीच तें शुद्ध चित्स्वरूप ॥ परि ॥२८॥
अव्यक्तमूर्ति बोलावें अरूप ॥ कीं नाहीं व्यक्त हें अवतारस्वरूप
त्यानिज स्वरूपी माझिया अथ ऐसा ॥१६॥ कांहीं येथें ऐसें
लयानी ॥ कीं व्यक्तमूर्ति लक्षणि अव्यतींद्रियमूर्ती ॥ ऐसी मूर्ति

लणि जें अमूर्तिस्फूर्ती ॥ ऐसें वाखाणिती हें पद ॥ ॰आ। न
रिजे स्वस्वरूपस्फूर्ती ॥ ते उगीच लयावी अमूर्ती ॥ अमूर्ती
सलणू निमूर्ती ॥ मूर्तिलपरिहारार्थ अव्यक्तपद योजावें
॥१८॥ इतकें आटवेठ पडनी ॥ कां लणावें अव्यक्तमूर्तीले
णऊनी ॥ हा बाधीतअर्थ यावरूनी ॥ अबाधीत अर्थ येथें सू
चवी ॥१९॥ अर्थ हा चि कीं म्या व्यापिलें ॥ लणतां पाहेल मूर्ति
मंत हें रूप आपलें ॥ हें तें न व्हे लणतां चि आलें ॥ भिन्नत्व दोहि
सी ॥२०॥ तरि म्या चव्यापिलें परी ॥ या स्वरूपी व्यक्त नाहीं मू
र्तिवरी ॥ जरीं अवतारमूर्ती नानापरी ॥ व्यक्ती त्या त्या चि बो
लाव्या ॥२१॥ एवं म्या च त्या अव्यक्तमूर्तीकरूनी ॥ जगसर्व हें
व्यापिलें सणऊनी ॥ पाहें लणतां भगवदैक्य साधकानें ॥
चिदात्मत्व आपलें चि तो पाहे ॥२२॥ सहज ज्या चिदात्मस्फू
र्तीविना ॥ चराचर कांहींच हें दिसेना ॥ अनें अव्यक्तमूर्ती आत्मा

अर्जुना ॥ सर्वभूतीं दिसों लागेल ॥ २३ ॥ तंव्ह न दिसे दृ
ष्टी ॥ तो काय दिसे लपट सृष्टी ॥ होणें चि नलगे कष्टी ॥
सर्वभूतीं आत्मा पाहातां ॥ २४ ॥ व्यापकत्व पार्था पाहे ॥
॥२५॥ याच अनुभवीं गुंतोनि राहे ॥ तो देव स्वयें त आहे ॥ म
त्स्वरूपतानि सर्वभूतांनीं लेखउनी ॥ २५ ॥ कीं पाहें व्यापक
तो कवें ॥ परि अनंतत्वीं दृष्टी न पडे ॥ तृ निय वरणी हे हि
दृष्टि उघडे ॥ सर्वभूतें मज माजि ऐसें बोलतां ॥ २६ ॥ कीं
श्लोक उअवरणा साहित ॥ मन धांवे तें थपयंत ॥ पुढें धां
वतां असंत ॥ तें चि पंगुत्व आवलें बी ॥ २७ ॥ मनास साच्या
प्रकारें मनपण ॥ सा प्रकारें चिया चराचराची खुण ॥ ऐ
सें ब्रह्मांडा साहीत साक्षावरण ॥ ऐकोनि मन जां पों धां
वे तेथ वरी ॥ २८ ॥ पर्वताचे उंच्च सीखर ॥ तेथुनि दृष्टी चा
कीनर ॥ तो सूर्यप्रकाशा चे वरी पसर ॥ पसरे साच्या दृ

ष्टीचा ॥ २९ ॥ साच रे डें प्रकाशली ॥ साच तेजें जग पा
हों लागली ॥ पाहतां ते चीं भागली ॥ तेज अंतरलें चि तें असे
३० ॥ अनंतत्वाचे कारणें ॥ हा दृष्टांत लागला घेणें ॥ हें न घे
अदेत बोल ये ॥ कीं दृष्टांतीं सर्वसाम्य न घडे ॥ ३१ ॥ स
मुद्राच्या अनंत लहरी ॥ दृष्टी धांवतां या वरी ॥ दृष्टी भा
गे परि असेच उरी ॥ पुढें ही समुद्राची ॥ ३२ ॥ इत्यादि दृष्टा
तायक देशी ॥ प्रस्तुतीं श्रीकृष्ण उपदेशी ॥ या चि दृष्टांतें त
यासी ॥ सर्वभूतें मज मध्यें लेखउनी ॥ ३३ ॥ तें सर्वभूतें अ
र्जुनें ॥ स्वरूपीं पाहतां मनें ॥ अनंत च अनुभवी तो जे ग
ळीवनें ॥ पुढें बोलों आरंभिलें ॥ ३४ ॥ कीं श्रीभुतें आका
शीं जेसीं ॥ चित्स्वरूपीं जडें पाहे तैसीं ॥ कि वा डावी फिट
ली वस्त्रें ऐसीं ॥ व्यापकता परं तुम्हि न्माले ॥ ३५ ॥ या भेदा

चापरिहारा। करी चतुर्थ चरणीं जगदाधारा॥ कीं मजमाजि
आहेत भूतें चराचरा। परि त्यां भुतांत मी असेना॥३६॥ सर्वांत
२०॥ व्यापक तो प्रथम बोलोनी॥ तें मुळ मध्यें आहें तहें अंगिकारूनी
आतां मी त्यांत नाहीं ह्मणउनी॥ बोलतो विरोध अत्यंत॥३७॥ हें
बोलिला सर्वेश्वर॥ त्या युक्तीनें घडे विरोधपरिहार॥ त्या यु
क्तीचा करूं निर्धार। एक वाक्यता साधावी॥३८॥ ओतां भु
तें मजमाजी असती। परि मी नसें त्या भुतीं॥ जैसे फेस तुंद
कीं तरंग ती। परि उदक नसे त्या फेसांत॥३९॥ ऐसें कोणी
बोलती। ह्मणूनि हेचि अंगिकारावी रिती॥ तरि येथें चि ह्म ॥३९॥
णतो लागसे ती॥ कीं तें भूतें ही नसती मजमध्यें॥४०॥ जरि
फेस ही उदकीं नसे॥ तरि हा दृष्टांत युक्त दिसे॥ आतां फेस जळा
बाहेर डीगवसे॥ परि तो उदकीं नाहीं ह्मणवा॥४१॥ तरि भुतें

तरि भुतें मजमाजी असती॥ हें जें बोलिला जगत्पती॥ विरो
धयेतसे त्यावरी॥ वचन सर्वज्ञसिरोमणीचें चि तें होय कीं॥४२॥
अततो दृष्टांत साधलतरी॥ कीं सोडूनि गोष्टी तीसरी॥ धरावी
पहिली आणि दुसरी॥ कीं भुतें मजमाजि मी भुतीं असेना॥४३॥ उ
रली गोष्टी तिसरी॥ ते वेगळीच साधावी बरी॥ हे युक्त वाटे
संतां सकळरी॥ तिही सत्तो न दृष्टांत वेगळेच कांन बोलावे॥४४॥
सर्व भुतें मजमाजी॥ घटांत जैसें अंबर असे कोंडी॥ मी नसें
त्या भुतांच्या समाजी॥ जैसा घट नसे कांजीत॥४५॥ दोन्ही गो
ष्टींस येक दृष्टांत घडे॥ तिसरीस तो दृष्टांत उडे॥ तरि एक चि
दृष्टांत येकी वरकडे॥ लागे आणि दोंकडे न लागे न लागे॥४६॥ ऐ
सें बोलतां अर्थ॥ होतो सर्वही अनर्थ॥ तिनी गोष्टी बोलिला
समर्थ॥ कीं तिन्ही गोष्टीं तत्त्व येक जाणावें॥४७॥ एवं चारि

न्ही गोष्टी ॥ न साधवतां येकदृष्टां तदृष्टी । अर्थेन लागे
था कष्टी । वैरवरी करावी किमर्थी ॥ ७८ ॥ आतां रे थोर सा
चा भाव । न कळे सणावा तरि देवाधिदेव । ऊंगूढ बोलिलो
॥२७॥ स्वयमेव । भावसोचा कैसा उकलतो ॥ ७९ ॥ शोधकां सही
न कळे अर्थी । तरि टिका करावी विमुमुर्थी ॥ एवं उदंड जाले
समर्थी । तऱ्ही विना अनन्यभक्ति हें न कळे ॥ ८० ॥ पूर्वी
श्लोकीं पुरुषोत्तम । बोलिला कीं या ज्ञान प्राप्तीचे धर्म
क्षितों न सांपडे हें प्रसक्षावगम । धर्मयज्ञा न विज्ञाना सां
तजें ॥ ८१ ॥ जे मग त्याचरणी । लागती इतर देवतांचे चरणी
त्यासमग वेतांचे जगदेद्याचरणी । कैंचें अनन्यभक्तिलव
॥ ८२ ॥ द्वारचि ज्याचें न सांपडे । त्या ग्रहांतील निधी केवीं
ठांई पडे । बाइगातांचें कवाड उघडे । अनन्य चरणा शर
णा तें ॥ ८३ ॥ आतां असो तें काहाणी । प्रस्तुत काय बोले

डॉक्टर भाऊदाजीइत्याख्यस्मारकम् DR. BHAU DAJI MEMORIAL

भगवद्वाणी ॥ मज माझि प्रतीत लयोच ऋपाणी ॥ परिया
प्रतीं मीन सों ॥ ८४ ॥ आणि मज माझि ही चें प्रतीं । नाहींत
पा हें सणे अर्जुनातें ॥ या त्रिही विरुद्धा गोष्टी सहोते ॥
एकवाक्य येका च दृष्टांतें ॥ ८५ ॥ सागरीं जे कीं कल्लोळ । तै
से मज माझि प्रतीचे रवळ । कोटि कोटि ब्रह्माड गोळ । मज
माजि ऐसे ॥ ८६ ॥ किंवा किरणी जैसें मृगजळ । नाना नगी
कनक केवळ । किंवा रज्जूत जैसा व्याळ । प्रतीं विवर्तरूपें
अधिष्ठाना मज माजी ॥ ८७ ॥ परि तरंगी नसे सागर । कीं
ते तरंग सागराचे चि विर । उदयलयपावती आकार ॥
ते कैंचे कीं सांतसिं धू असे ॥ ८८ ॥ येकचि फाहातां जळ । सिं
धू आणि सत्य चे कल्लोळ । तरंगाकारें दिसलो कळ । नाहीं च तो
॥ ८९ ॥ एवं सागरीं तरंगाकार । तरंगीं न से सागर । तैसें
मज मध्यें चराचर । सचराचरीं मी न से ॥ ९० ॥ किरणा तपा

दिसे ॥ परी किरणप्रभा सांत नसे ॥ कीं किरणां वांचूनि न
मावसे ॥ वेगळें सत्यत्वें विभ पिहीं ॥ ६५ ॥ तेवि मृगजळीं नस
॥३२॥ ती किरण ॥ तैसें चेंगू घणीं नसे सुवर्ण ॥ कीं सुवर्ण तोंपी त
घणी ॥ अकार नसती तयावेगळो ॥ ६२ ॥ सर्पे रज्जू तत्त्वास्त
त्या परि तो रज्जू सर्पी नसे ॥ किं रज्जू करितां जरि तो दिसे ॥ त
रि रज्जू सर्पी त्यास होता म्हणावा ॥ ६३ ॥ ऐसा दृष्टांताच्या
कोटी ॥ श्रीकृष्ण धरूनि पोटीं ॥ स्पर्शें भूतें मज मध्यें की
रेटी ॥ परि त्या भूतीं मी नसें ॥ ६४ ॥ ऐसें बोलिला हरी ॥ तो
अशंका उपजली यावरी ॥ कीं भूतें मिथ्या म्हणूनि जरी
सांत मी नाहीं म्हणतसे ॥ ६५ ॥ तरि जें मिथ्या तें मज माजि ॥३२॥
असतीं ॥ हें विरुद्ध बोलिला जगत्पती ॥ ऐसें म्हणे जो अर्जु
नाची मती ॥ तो म्हणे भूतें ही नसती च मज मध्यें ॥ ६६ ॥ मज
माजि सर्व असती या बोलें ॥ अर्जुना यालागिं बोलिलों पहिलें

कीं हें भूतें म्हणूनि होतें आलें ॥ प्रतीतीस तुझ्या ॥ ६७ ॥
धरूनि माझी हे प्रतीती ॥ बोलिलें कीं भूतें मज माजि
असती ॥ मी भूतीं नसें म्हणूनि मागती ॥ तें मिथ्या म्हणूनि
आपुल्या प्रतीतीने बोलिलों ॥ ६८ ॥ माझी प्रतीति तूं तें कळ
ली ॥ तिं व्हां भूतें असत्य हे किल्ली आकळली ॥ मग तुझी बु
द्धी खवळली ॥ असत्यें तरी आहे तें हें कां बोलिला ॥ ६९ ॥ त
रि माझ्या मतें ॥ मी च आहें नाहीं तें भुतें ॥ मिथ्या प्रतीती याची
भुतें ॥ बाणता गुह्य हे वदलों जें तत्त्व ॥ ७० ॥ अगा येक रज्जू स
जाणतो ॥ येक त्यास सर्प म्हणतो ॥ जाणत्याच्या मुखें बोध
बाणतो ॥ कीं सर्प कधीं च नव्हता रज्जू ॥ ७१ ॥ सुवर्णाचें बू
लें केळ ॥ नेणता म्हणे केळ दळीं फळ ॥ त्याची प्रतीती धरूनि केव
ळ ॥ सुवर्ण सत्य आणि फळ मिथ्या सांगावें ॥ ७२ ॥ कीं फळ केळ
दळी चें तूं जद दिसे तें ॥ हें सुवर्णें व्यापिलें सुवर्णी च असतें ॥ परि

रूपी तरि भासुवर्णनुसरे ॥ केळां तनअसे कीं नाहींच
केवळ ॥ ७३ ॥ ऐसें लक्षणां नेणता ॥ सुवर्णलीं जाली डा
णता ॥ तो लक्षण केवळ नाहींच तत्वता ॥ तरि अधीश आहे
॥२२॥ कां ह्मणावें ॥ ७४ ॥ तो या गोष्टीस पावला ॥ तेव्हां केवळ हीना
हींच ह्मणावें याला ॥ पूर्वीं आहे ह्मणूनि याबोला ॥ बाहुश्रु
प्रतीतीनें बोलिलों ह्मणावें ॥ ७५ ॥ तेथापि केवळ सारिरवुद्धि
स्वकेळ ॥ आणि केवळ नाहीं आहे कनककेवळ ॥ त्यासबोध
बाये ऐसा प्राजळ ॥ ये रितीं श्रुती हीं म्हुते ॥ ७६ ॥ एवं तत्व
प्रकार च्यारी ॥ पाहें ह्मणूनि हरी ॥ दाविता जाला येथवे ॥२३॥
री ॥ तें ऐसें ॥ ७७ ॥ म्यां अव्यक्त मूर्तीनें सकळ ॥ व्यापिलें पा
हें निवळ ॥ पटीं विणिलिया प्रतिमा सम्ळ ॥ व्यापिला जेश
तंतु ॥ ७८ ॥ ऐसें पाहें ह्मणूनि पाहिलें ॥ व्यापकत्व पहिलें दाविलें

सांडुपरि ऐसें बोलियेलें ॥ कीं मज माजी भुतें हें असती
॥ ७९ ॥ मज माजी हें अभिन्नें ॥ पाहें अर्जुना सर्व भुतें ॥ जेवि तीं व
णिलीं प्रतिमा शरीरें बहुतें ॥ तंतू मध्यें दीसती ॥ ८० ॥ तंतू
तसा प्रतिमा नाना ॥ परि तंतू प्रतिमा रूपी असेना ॥ कीं जेपा
हाली प्रतिमा रूप रचना ॥ तेथें तंतूच असे ॥ ८१ ॥ प्रतिमचें
जें गात्र ॥ करचरणादि तें तें आहे तंतू मात्र ॥ तंतूच असे
तुसे नेत्र ॥ जो अवयव देखती ॥ ८२ ॥ ऐसें पाहतां तंतूचि
दिसे ॥ तेव्हां प्रतिमा वेंच्या कीं सातंतों असे ॥ ऐशीचि स्व
रूपीं दृष्टी वसे ॥ ते नसेच तें भुतीं ॥ ८३ ॥ कीं गुणें चिनसती ८३
पणांचे तत्व्याकडे सत्व दृष्टी ॥ देखनि पाहें सर्व सृष्टी
ऐसी कैरुणिकरुणा वृष्टी ॥ चौथी गोष्टी बोलतसे ॥ ८४
चौथे गोष्टीचें यरिती ॥ निमित्त बोलावें कीं पूतें समूळ नस

॥३४॥

ती॥ ह्मणून सांगतना हीं हा जगस्रती॥ तरि आहे ता पाहि
लें ह्मणे कि मर्थ्य॥८१॥ तरि स्निष्ठ दृष्टी अंगिकारुनी
माजमा डिक्षु तें ह्मणे यावरुनी॥ यालागि प्रत्तेंन सतीम
जमा डि ह्मण तुनी॥ बोले हें निमित्त पूर्वीचि बोलिलों॥८५॥
परंतु पश्य ह्मणि जे पाहे॥ हा शब्द पां चोठांई वर्तताहे॥ प्रत्तु
तें ही मजमा डिन सती ह्मणे पाहे॥ हे गोष्टि चौथी॥८७॥
अर्जुना जाला आकार॥ दावी दृष्टी अलंकार॥ तो ते सोनें
चि निर्विकार॥ कनक परिक्षक पाहतो॥८८॥ तत्नूकडे देतां
दृष्टी॥ तंतूचि असन से पट प्रतिमा दिस्ट ष्टी॥ ये रितीं पाहे
ह्मणे हे चौथी गोष्टी॥ कीं प्रत्तेंन सतीच चित्स्वरूपांत॥८९॥
ऐसा एक श्लोक एक चरण॥ दुसरिया श्लोकाचा येथवरी
विवरण॥ सांगे जगद्वंद्य चरण॥ निधर्म निर्गुणज्ञानाचे॥९०

येथवरी जें पश्य शब्दें पाहें ह्मणे॥ तें बुद्धिनें पाहें ह्मणे ऐ
सेंचि बाणे॥ विषयां इंद्रियांस हीत अर्जुन जाणे॥ कीं चित्स्व
रूपचि जड हे प्रत्यक्ष॥९१॥ प्रत्यक्ष काहींच नसे॥ प्रत्यक्षीं
तां बुद्धीस चित्स्वरूपचि गवसे॥ तथापि इंद्रीय द्वारा दिसे
भास मात्र बुद्धीतें॥९२॥ जें चित्स्वरूपाचें लक्षण॥ त्याहूनि
जड हें विलक्षण॥ जऱ्ही मिथ्या ह्मणवून निष्कमले क्षण॥ प्रति
पदीं सूचविता॥९३॥ जड मिथ्या होय परी॥ शरीर आहे जो
वरी॥ हा प्रत्ययन के दुरी कायऽगेंचि मिथ्या मिथ्या ह्मणा
वें॥९४॥ यास काय ह्मणून मां पाहावें॥ ऐसें जो अर्जुनें पुसा
वें॥ तो स्वयेंचि बोलियले देवें॥ दुसरिया श्लोकीं चरणी दु
सरिया॥९५॥ द्वितिय चरण॥ पश्य मे योगमैश्वरं॥ टिका॥
अर्जुना जो भासदिसतो॥ माझा योग ह्मणूनि पाहें सर्व तो

आणि योगही तो ह्मणिजेतो ॥ ऐश्वर ह्मणउनी ॥ ९६ ॥ ज्ञान
सो नि दिसती रूपें नाना ॥ अघटीत ह्मणावी हे घटणा ॥
अघटीत घटणा सई स अर्जुना ॥ योग ह्मणूनि बोलावे
॥२४॥ ॥९७॥ आहे सकळ चित्स्वरूप ॥ नसे काहींचे जडरूप ॥
तथापि भासे जड भासे हा प्रताप ॥ हा मध्याचा माझ्या ॥
ह्मणावा ॥९८॥ हें मज ईश्वराचें चातुर्य ॥ हा मध्य माझें
ऐश्वर्य ॥ वेद आणि मुनिवर्य ॥ हें चिद्रूप माझें वर्णिती ९९
सहस्रासिषापुरुष ॥ इत्यादि ये विषई वेदघोष ॥ मीच ई
श्वर परम पुरुष ॥ तोचि अघटीत घटणा योग हा ॥ ६०० ॥ ॥२५॥
अतः एव या योगानें मुनी ॥ ह्मणती ऐश्वर्य ह्मणउनी ॥ हा
योग ईश्वराचें चिद्रूप याभावें करूनी ॥ ऐश्वर ह्मणावा हा यो
ग ॥ १ ॥ एवं प्रसङ्गें जें दिसे ॥ तें ईश्वराचें चिद्रूप असे ॥ ह्मण

नि हे प्रत्यक्ष विलास ऐसे ॥ पाहें माझा योग आणि रूप ह्मण
उनी ॥ २ ॥ योग ह्मणिजे युक्ति चातुर्य प्रकार ॥ तरि योग चि
माझे हे अवतार ॥ ऐश्वर रूपें हें जैसी चराचर ॥ ऐश्वर म
झें रूप तें पाहें ॥ ३ ॥ जगाच मायाभास ॥ त्या व्याप्ता मानूनि
यास ॥ कां पाहावें प्रत्यक्षास ॥ ह्मणूनि ईश्वररूप माझें तूं पा
हें ॥ ४ ॥ योग ऐश्वर ह्मणउनी ॥ त्या पंचाय शरीर करूनी
ईश्वराची योगमाया ऐसें चि बोलोनी ॥ बहुतेक गेले ॥ ५ ॥
तरि ईश्वराचा देह ॥ योगमायाचि निःसंदेह ॥ हें चि नव्हे ह्मण
॥ ११ णती स्नेह ॥ सगुण ह्मणउनी बहिरंग ॥ ६ ॥ ह्मणूनि ह्मणती
स्वयोगमाया ॥ पाहे ह्मण तो धनंजया ॥ कीं प्रत्यक्ष आवग
म बोधा सया ॥ तेना हीं पावले ॥ ७ ॥ पाहें ह्मणउनी ॥ यथ
वरी निर्गुण नव्हे दाउनी ॥ पाहें योग ऐश्वर या शब्दें करूनी

म्हणणी माया पाहें म्हणतसे ॥८॥ या अलक्षा यगमपण
आणि धर्म्य शब्दें ज्ञानें समुच्य ॥ याचीप्रगुणे नहीं खुण सं
पडली नसेतयातें ॥९॥ योगआणि ऐश्वर पादों शब्दीं स
॥२६॥ श्वर ॥ रूप आपलें हें चराचर ॥ पाहें साधू नि हलणतसे ॥
पाहतां दैन्ती अर्थी ॥ श्रीकृष्ण सिद्ध यथार्थी ॥ संतमाये
रूपपाहें हा समर्थ ॥ अर्थ साहूणि होतसे ॥११॥ येकादशी
विश्वरूप ॥ दाखवी तोतें ईश्वराचें होयरूप ॥ तोही येथें
मायारचित आरोप ॥ असो निर्गुणी ॥१२॥ योगऐश्वरम्ह
णउनी ॥ स्वरूपाचें नांवें याचदोंपदीकरूनी ॥ बोलेले
येकादशी सावेरूनी ॥ नवमी प्रमाण सिद्ध हाअर्थी ॥१३॥
विश्वरूप अध्याये श्लोक ॥ नतुमां शक्यसे दृष्टुं मनेनै
व स्वचक्षुषा ॥ दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वरं ॥१४॥

टिक ॥ अर्जुना मातें विश्वरूपेंकरूनी ॥ पाहों नशकशी
स्व याचर्मचक्षुकरूनी ॥ कीं सूर्यचंद्रादिकां नीदुरूनी ॥ वित
वीतमउले दिसती ॥१५॥ हे अविद्याकर्मरचित दृष्टी ई
समदृष्टि दिसतें हें जन्ही सृष्टी ॥ परि कांमळरोगें जोय
दी ॥ तैशा रवचंद्रपिवळा देखतें ॥१६॥ आणि किंतीआड
असे ॥ तें याचर्मचक्षूसि नदिसे ॥ येकसरें वियानें ना सकळवि
गवेस ॥ विश्वसर्वरूपमाझें ॥१७॥ हेंच विश्वरचना परी ॥
समग्र येकसरें आणि बरी ॥ तूं देखसी ऐसें परी ॥ दीव्यच प
क्षु तूंज मी देतसें ॥१८॥ याचक्षूकरूनी ॥ योगऐश्वर्य पाहें
म्हणउनी ॥ बोलेल विश्वरूपी मावरूनी ॥ योगऐश्वरम्ह
णिजे अघटीतघटणारूप ईश्वराचें ॥१९॥ या दृष्टी पाहों
नशकशी मातें ॥ तरि दिव्यदृष्टी माझा योगऐश्वर सातें

MEMORIAL

पाहें स्लणे निश्चसुनाते ॥ पुढें बोलेल ॥१९॥ तेव्हां डो
॥३७॥ पाहोणें योगऐश्वराचें ॥ हेंचि पाहाणें माते ॥ ऐसें योग
ऐश्वर्य याग शब्दें भगवंतें ॥ स्पष्ट विश्वरूप आपुलें बो
लिलें ॥२०॥ दिव्यचक्षूचें कारण ॥ एकसरें पाहाणें समग्र
पण ॥ अन्य आसूर्यचंद्र दिसा निहीखुण ॥ या दृष्टीस न
दिसे त्या त्या रूपाची ॥२१॥ खाटे प्रमाण वावडी गगनी
ते विती यवढी दिसे यधुनी ॥ तैसें चर्मचक्षूस विश्व दिसो
नी ॥ बरें न दिसे आणि आड तें दिसेना ॥२२॥ पुढें याचवि
चार ॥ उदंड होती ल येथें सर्वेश्वर ॥ पाहें स्लणे योगऐश्व ॥३८॥
र ॥ प्रत्यक्ष विश्वईश्वररूप खणउनी ॥२३॥ व्यतिरेकें या
ला समजोनी ॥ अन्वयें बोलेचि सर्व ऐसें हेमजोनी ॥ भा
सलें गावा माया स्लणूनी ॥ तो भक्त भगवद्रूपें माया पाहाती
॥२४॥

याचें नांव विज्ञान ॥ या मागें बोलिलें तें ज्ञान ॥ हें प्रत्यक्षाव
गम धर्म्य हिंअद्धधान ॥ पावती भागवत धर्माचें ॥२५॥ हें
अनन्य भक्तां तें आकळे ॥ इतरां तें अर्थ चि न कळे ॥ सत्यु के
मुखरस चांगला गळे ॥ परि न व्हे भगवद्भाव पीयूषतें ॥२६॥
ऐसें योगघटित घटणा ॥ किं न सो नि दिसे विश्वरेंचना ॥ तें
चि ऐश्वर्यरूप ईश्वराचें अर्जुना ॥ पाहें स्लणे ॥२७॥ यास का
य विरुद्ध ॥ अद्वैत साधनां शुद्ध ॥ प्रत्यक्ष पाहतां होते सि
द्ध ॥ भक्ति ईश्वराची ॥२८॥ चित्स्वरूप नव्हे इंद्रीय प्रत्यक्ष ॥
तें बुद्धीस दिसे अपरोक्ष ॥ इंद्रियांस दृश्य अंबुलाक्ष ॥ दि
सें तैसी चराचरें न रूपें ॥२९॥ बुद्धीस ठाव कांनेट नर ॥ स्त्री
वेरा दृष्टी दिसे शरीर ॥ त्याच्या मनीं नीट कडे पाहाती चतुर ॥
तैसा साक्षी प्रत्यय भक्त पाहती ॥३०॥ तो ज्या त्या रूपें सगुण

कल्पुनिव्यापणारेंआपण॥ दाविलोजडत्वेंपरिस्वयेंपूर्ण॥
चित्स्वरूपअखंडअनुभवनयाचा॥२१॥ चिदात्मत्वअनु
॥३८॥ भवीवूडेदृष्टी॥ दिसेइंद्रियांसभगवद्रूपसृष्टी॥ विनाभ
गवद्रूपापियूषवृष्टी॥ हेंअचाटपीकसर्वदापिकेना॥२२॥
आतांयोगऐश्वर्यहेंरूपमाझेंपाहें॥ त्वयोनिज्ञानबोले
लिहेंविज्ञानबोलतोहें॥ ऐसीअर्जुनोसदास्ववीस्वपद
वीहें॥ तोकृष्णभगवान्नामत्याचें॥२३॥ आणिसर्वत्रभग
वानूवाच॥ आणिभगवद्गीतानामसाच॥ कृष्णगीताकृ
ष्णउवाच॥ येदव्यासेंऐसेंम्हणेना॥२४॥ नामेंसकळही ॥३८॥
त्याची॥ पदवीसमानसर्वांची॥ परिगीतेमध्येंप्रसिद्धीभ
गवान्नामाची॥ याप्रत्यक्षावगमज्ञानाविवरितो॥२५॥
भगवद्भक्तचिभागवत॥ भगवद्धर्मतेचिभागवत॥ भग धर्म
वच्छास्त्रतेचिभागवत॥ भागवतपुराणअर्थयाचभगवद्गी

तेचा॥२६॥ उभेकौरवपांडवरणी॥ मिळालीअसेआपणी
सआणी॥ हेभगवद्गीताचक्रपाणी॥ उभयदळमध्य
भागीउपदेशितो॥२७॥ सूत्रप्रायहेबोल॥ अर्थभावया
र्थअतिखोल॥ धरूनियांगिनामतोचिबोल॥ निगमकु
अतरूलाविलाश्रीभागवत॥२८॥ तेंश्रीमद्भागवत॥ जे
थेंसर्वोहिरूप्यधर्मभागवत॥ त्रिकीधभगवद्भक्तभाग
वत॥ एकादशस्कंधींबोलिले॥२९॥ त्यांतउत्तमभाग
वत॥ बोलतोअनुभवत्याचाजोभागवतांत॥ तोचि
याअध्यायांतभागवत॥ प्रत्यक्षावगमधर्म्यंलक्षूनीबो
लतो॥४०॥ ऐथेंस्थूळस्थूळकींहेंचित्सुचवी॥ परिनेका
रखाणितीटिकाकारकवी॥ तोजोंबुद्धीतेंनसीकवी॥ तों
वरिबुद्धिनपावेयाअनुभवा॥४१॥ परीसर्वत्रहेंसुचना॥
करीउमजेचतेंअर्जुना॥ हेगीताधर्म्यसंवादरचना॥

तरीच अपरोक्ष दर्शी त्यातें बोलेल ॥४२॥ तुझा माझा हा संवा
द॥ धर्म्यं लिखणें लागो विंद॥ धर्म्य शब्दें प्रत्यक्ष॥ वगमऐसें
विशद॥ तो उमजला तरी चेहे रवुण दारवेकी ॥४३॥ एवं प्र
त्यक्ष हे भगवद्रुप॥ म्हणूनि हें ज्ञान धर्म्य स्वरूप॥ कीं न
के नुसतें बुद्धिगम्य अरूप॥ चित्स्वरूप कीं तें अती द्रिय
हें प्रत्यक्ष॥४४॥ भजन जिज्ञासु चें परोक्ष॥ त्यास भगव
त्प्रसादें निर्गुण अपरोक्ष॥ हो तो मग हें पाहे प्रत्यक्ष॥ भ
गवद्रूप द्दश्यरूप जो कीं॥४५॥ तें उत्तम भागवत॥ म्हणो
नि बोले भागवत॥ यथें सूत्र प्राय बोले भगवंत॥ हें ज्ञा
न त्या उत्तमाचें॥४६॥ ऋषभ नामें भगवंत॥ अवतरला
त्याचे पुत्र शत॥ त्यांत नव योगी परम भागवत॥ त्रिभुवनी
संचरती॥४७॥ जनक राजा करी यज्ञ॥ त्या यज्ञ मंडपी ते स
र्वज्ञ॥ नव ही भागवत धर्म अभिज्ञ॥ जनक पुसे भागवत

धर्म त्यांतें॥४८॥ त्यांत कवीया चें उत्तर॥ देता जाला अति
सादर॥ त्यांत आकाश वायु अग्नी यित्यादि चराचर॥ म्ह
णे हरिरूपें वदावें॥४९॥ एवं शेवटील या श्लोकीं॥ कवी
ऐसें बोलिला कीं॥ ऐसें अद्वैत बोधें भजन तो भक्त तो लोकीं
भगवत्स बोध बोध्य होय भागवतांत या तें॥५०॥ तों राजा
जनक तें पुसे वमी॥ कीं कैसा तो भागवत को णत्या चा धर्म
तों हरी नामा त्यांचा कटा यथाक्रम॥ उत्तम भागवत सां
गे या श्लोकीं॥५१॥ श्रीमद्भागवत श्लोक॥ सर्वभूतेषु यः
पश्येद्भगवद्भावमात्मनः॥ भूतानि भगवत्यात्मन्येष भा
गवतोत्तमः॥ श्लोकार्थ॥ हरी म्हणे जनक राया॥ जो प्रत्य
क्ष सर्व भूतांत या॥ पाहे आत्मयांचा आपलिया॥ भगवद्भा
व॥५२॥ आणि पावला आला च भगवंत॥ सर्व भूतें पा
हे त यांत॥ हा म्हणावा उत्तम भागवत॥ शब्दार्थ तो हा चि य

नक ॥ ५३ ॥ आतां भगवज्ञानाची खुण ॥ ऐश्वर्यादी
षड्गुण ॥ ऋषी बोलती निपुण ॥ याचि श्लोकीं ॥ ५४ ॥ ऐ
॥४१॥ श्वर्यस्य समग्रस्य ॥ धर्मस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवैरा
ग्ययोश्चैव ती ॥ षण्णां भग इतीगना ॥ १ ॥ श्लोकार्थ ॥ सम
ग्र ह्मणिजे सकळ निःसिम ॥ ऐसें समग्र ऐश्वर्य आणि ध
र्म ॥ यश श्री ज्ञान वैराग्य यथाक्रम ॥ समग्र निःसीम ष
ड्गुण पाहें ॥ ५५ ॥ भग ह्मणावें यास गुणातें ॥ हे साही गु
ण असती जयातें ॥ घडे श्री भगवान्नाम हें तयातें ॥ तो
हा चि व्यास जो हें ज्ञान जाणतो ॥ ५६ ॥ गस्तुतक वीधा
क राहरी ह्मणत आहे ॥ कीं सर्वभुतीं आत्मयाचो भगवद्भा ॥४०॥
व पाहें ॥ सर्वभागवतांत तो चि लाहे ॥ हे पदवी उत्तमभागव
तपणाची ॥ ५७ ॥ त्यांत ऐश्वर्य सामर्थ्याचें नावें ॥ जें अघ

टीत घटणा रचना प्रभाव ॥ कीं कांहीं न सोनि नाना भाव
स्वयें चि सर्वेश्वर होतसे ॥ ५८ ॥ दृष्टीं जन्हीं पट दिसे ॥ व
रपा हन्तां तंतू मात्र असे ॥ विश्व आत्मयांत समरसे ॥ यरि
ती अन्वयें पाहातां ॥ ५९ ॥ तथापि यिं श्री यशा सम श्री ॥ पा
वते मिथ्याभास नीती ॥ तो ऐश्वर्यभाव सर्वभुतीं ॥ आत्म
याचा ॥ ६० ॥ परि हा ही आत्मयाविण ॥ अनुभवत पडे ऐ
सी खुण ॥ जतन करावया ह्मणे निपुण ॥ की भूतें देखव्या
ग ला जो भवंत त्या माजी ॥ ६१ ॥ एवं नसो निर्गुतें दिसती हे अ
घटीत घटणा च दिसे प्रभुतीं ॥ कीं चित्रांवि चित्रलेखका
ची कौशल्य रिती ॥ चित्री चततथापि सा दिसतसे ॥ ६२ ॥ हे
ईश्वराची माया कल्पना ॥ परि डिकास अविद्येनें ते विश्वना
लों भगवंताचें ऐश्वर्य चीदिसतसे ॥ ६३ ॥ ते चि जीव आवि
द्या कर्मबळें ॥ पावती सुखदुःख रूपें विशमें फळें ॥ तरि वि

व्या दृष्टी त्तितुकीं हीं केवळें। भगवद्रूपेंचि दिसती॥६८॥ तरि
भगवंत षड्गुण्य॥ नव्हेति धर्म निर्गुण्य॥ सर्व साक्षी सर्वज्ञ
धुणसगुण॥ विषय निर्दयके विनलक्षणा वा॥६९॥ जो निर्द
यआणि विशम॥ तेथें लक्षणा मुख्य तो अधर्म॥ या वेषम्य
निर्दयत्वपरिहारें धर्म॥ गुण होती गेणाई श्वरी॥६६॥ की
डिवाची अनादि वासना॥ वासनेने कर्मे घडतीं नाना॥ कर्मा
नुरूप फळहे विरचन॥ चराचराची॥६७॥ नरकनानादु
ष्टयोनी॥ हें भगवद्रूप लक्षण उनी॥ विषम निर्दयकीं न व्हे की
कर्मे करूनी॥ फळें त्या कर्मांची पावती ते शिव॥६८॥ स्वर्गभो
गदेवादियोनी॥ हे हो सर्व भगवद्रूपलक्षण उनी॥ विषम निर्द
यकीं न व्हे की तैसी सत्कर्मे करूनी॥ तेंफळें नारकी तेसमई
नपावले॥६९॥ तेव्हां धर्म होहें चराचर॥ की चराचररूपें विस
मदे यथी श्वर॥ तथापि हा माया म्हणहो शरीर॥ ईश्वराचें॥७०

स

डाक्टर भाऊदाजी इत्यादि स्मारकम्
DR. BHAU DAJI MEMORIAL

अयश्लोहें धर्मरूप॥ प्रकाशकत्याचें शुद्ध चित्स्वरूप॥ तोआ
त्मोआरूप॥ याप्रकाशानि पांचा॥७१॥ कीं यांचि वाउल
योविण॥ न दिसे चराचराचीखुण॥ अन्वय बोधी हेंव
र्म निपुण॥ सम जलाते॥७२॥ तो कां सा हो गुणाचे भाव॥
आलाच या प्रकृाचा स्वयमेव॥ कीं समुद्राचि तें वैभव॥ जें
अकोरना नात रंगाचे॥७३॥ आ तां ईश्वर देवाधिदेव॥ या
चें स्वतःसिद्ध षड्गुण्य वैभव॥ त्याच्या प्रसादें पावती मानव
ते स्वआत्मयांचें च भावें देखती॥७४॥ प्रस्तुत हा उपेसाचि
र्मगुण॥ गितेंत पंचमी याचें जालें विवरण॥ नकर्तृत्वं न क
र्माणि या श्लोकें करून खुण॥ समदयपणाची बोलिली॥७५
कीं ईश्वर न करी कांहीहि निश्चित॥ जीववासनेनें घडे सुकृ
तदुष्कृत॥ तदनुरूप त्याचें कर्मसंचित॥ भोगिती फळें तो
र व्येंकरुनी॥७६॥ तें फळें हें चराचर॥ तें ईश्वराचें शरीर

फळरूप होउनि समसदयधीश्वर॥ निरूपण पंचमी
॥ ४२ ॥ हें बोलें॥ ७७॥ पंचमी धर्म सगुण्य॥ नवमीं ऐश्वर्य दावीष
डुण्य॥ योग पाहें माझा सगुणत्ता खुण॥ यशोची होय दाखवी
७८॥ अघटीत घटणा हृषीकेश॥ पाहें लक्षणें हें चि यश॥ जो
जें दावी स्वकेशालेश॥ तोचि यशाचि आपुलें दाविते॥ ७९
एवं हे चराचराची रचना॥ अघटीत ईश्वराची घटणा॥ ते
णें जें विश्व दिसतें नाना॥ हें चि यश ईश्वराचें॥ ८०॥ चित्स्व
रूपें चि हें होवे सत्व॥ प्रकाशीलें तें हा हा ही भाव॥ त्या लक्षुया
चाच पाहें अनुराव॥ जो उत्तम भागवत भागवती बोलि
ला॥ ८१॥ ऐसें ऐश्वर्य धर्म यश लक्षण तुम्ही॥ स्मरसु कृष्ण
पाहें लिन्ही॥ आतां श्री लक्षण जें माया की याच भावें धरली
विरुद्ध लिन्ही गोष्टी अविरुद्ध दाविल्या॥ ८२॥ की मळम
ळ्यें फुलें सकळ॥ तें व्यापूनी सांत मीनी होय केवळ॥ तें ही मळ

माळी न सती निवळ॥ पाहें लक्षणें हें रूप मायेचें॥ ८३॥ मिथ्या
सर्पा तें व्यापी दोर॥ दोरीं असे सर्पाकार॥ दोरत्या सर्पीन
सें कीं तें सर्प शरीर॥ नसेचल्या रज्जुतें॥ ८४॥ एवं रज्जु न
ऐसा सर्प॥ अलीं तैसें मायारूप॥ ते माया श्रीरूपिणी आ
णि ब्रह्मस्वरूप॥ श्रीधररूपें प्रगटे॥ ८५॥ श्री या लागीं हृद
यावरी॥ श्रीधर साकार रूपें धरी॥ की श्रीमाया आणि मी
ब्रह्म या परी॥ समजोन लोकें॥ ८६॥ श्री आणि श्रीधर दो
न्ही मायेचे च आकार॥ दोहीं देहीं निर्विकार॥ प्रकाशक ब्र
ह्म चिन्मात्र॥ ८७॥ परि मी मायाऐसा निश्चय॥ श्रीरूपी
आणि आपण ब्रह्म ऐसा प्रत्यय॥ श्रीधररूपी लक्षणें नि
रद्वय॥ तो संपूर्ण ब्रह्म तें श्रीरूपिणी माया लक्षणाची॥ ८८
तो श्रीधर चित्स्वरूप॥ चराचर धरी मायारूप॥ रूपातीत वें
माया तो अरूप॥ चराचर चित्त केंश्री ही गुण चतुर्थी॥ ८९

जों जों अधीकारी नर ॥ जों जों ग्रंथी कप थ्रूभ्व चर ॥ आ
धीकपक्षी आधीकतरूवर ॥ तों तों आधीकतो श्री मंत
१० ॥ भूमी नाना धातू नाना तंकीजळ ॥ इत्यादी श्रीचस
॥ ४३ ॥ फळ ॥ बंहूत चुलीब हूत अन्न ळ ॥ तों तों श्रीमंतत्य हूले ॥ ११
य हा स मोडि यारिव डवियाफार ॥ श्रीमंत्ता च्या घरीं चपा
रावार ॥ उंचघरें माडि या अपार ॥ फार अवकार फारतो
तों श्री मंत ॥ १२ ॥ बोलो निकाय बहुत ॥ जेकरि ती सर्वेशांत
तें मळमुत्र युक्त जेंरवात ॥ द्रव्ये वृ गि ज्ञाकरां वरीतें नेली ॥ १३
श्रीन वेतोक्ता हीं ॥ नाम रूप पदार्थ चिना हीं ॥ जे निःश्री
कलेण विनीघरीं तयाच्या हीं ॥ जें असे तें ही श्री रूप ॥ १४ अ ॥ ४३ ॥
धेनी होंतृष्णा तुरे ॥ तो श्री गेली लण्णू निष्ठुरे ॥ की अधीक
श्रीदेरवा निभेर ॥ मत्सरें आणि मानीको आपण श्रीहीन ॥ १५
निःश्रीक ताअभंगळ ॥ तेहे तृष्णा च वोंगळ ॥ तृष्णा रें हीं तळे

सुमंगळ ॥ तें स्वयें श्री धरजो आला चराचराचा ॥ १६ ॥ हेचि
वर्णितां लोब ॥ प्रस्तूतप्रसंग सहोतो विलंब ॥ एवं चराचेरा
या श्री रूपास अवलंब ॥ चि स्वरूप आत्माभक्ताचा ॥ १७ ॥ तो
हा चतुर्थ गुण ॥ आत्मया चा चेभाव पाहे निपुण ॥ प्रत्यक्ष भ
गवद्रूप ऐश्री रवुण ॥ सो पडली जया ॥ १८ ॥ आतां पांचवा द
याइ्ग्रोन ॥ हें ज्ञान सत्वझ्की माया सत्ता हिन ॥ आणि ज्ञानचि
स्वरूप नीरंजन ॥ तें प्रकाशक याच्ची साक्षित्व ज्ञानाचें ॥ १९
भगशब्दें हे सागुण ॥ त्यासांमध्ये याज्ञानाची लेखिली खुण
चिस्वरूप आत्मा निर्गुण ॥ यापाडू गायुक्तो भगवान ॥ ५००
ईश्वरत्व प्रत्यय ॥ निर्गुणी माया योगें हा निर्णय ॥ तयास त्रयी
सकळानि श्चय ॥ साक्षित्वे तथुनी ॥ १ ॥ तो व्यापण्यास आपण
ईश्वर ॥ कळीजे सा नट नर ॥ नारी रूपें दावी चतुर ॥ षड्गुणवाच
साक्षी कळी ऐसप ड्राव ॥ २ ॥ प्रथम अज्ञान नभाव दावितो ॥ म

ग उपजोनि आहे यास्तव अस्ति त्या भावा दाविते ॥ मग वृद्धि ते
म्हणिजे वृद्धि पावते ॥ मग परिणमते म्हणिजे पावतो प
॥५४॥ रिणाम ॥ ३ ॥ वाढता वाढता राहिला ॥ ऱ्हासोनि क्षीणत्व पावणें
न सोसे ज्याला ॥ चतुर्थ भाव परिणाम झाला ॥ षड्भावांत
बोलती ॥ ४ ॥ मग अपक्षीयते म्हणिजे देहादि अंगराचें न
ष्ट यातें पावते ॥ नश्यती म्हणिजे तें नाशातें ॥ षड्भाव शास्त्री
यरिती ॥ ५ ॥ साही ऐसे भाव ॥ कालिते आपणास आपण देवा
सा हा भावांचा साक्षी देवाधिदेव ॥ ऐसे षड्भाव जाण हें ज्ञान
६ ॥ या गुणाचें नांव ज्ञान ॥ चित्स्वरूप याचें अधिष्ठान ॥ जो ॥५४॥
आत्मा ज्ञानावरी भान ॥ जननादि षट्भावांचें ॥ ७ ॥ आप ज्या
आत्मया चा ऐसा भाव ॥ भगवत्पाद ज्ञानस्वयमेव ॥ तो षड्गु
ण कावान देवाधिदेव ॥ एवं ज्ञान शब्दें चराचर हें चिन्हो ॥ ८ हो
कीं तो ज्ञानगुण षड्विकार ॥ दाउनि जीव दृष्टी सा हा प्रकार

तरंग होउनि उरे सागर ॥ तैसा ज्ञानगुण निर्विकार तो दि
सतो ॥ ९ ॥ भगवद्भाव उत्तम भागवत ॥ आला या चापाहे छ
ण भागवत ॥ त्याचा ज्ञानगुण ऐसा गितेंत हो या भगवंत
याच श्लोकीं उत्तरार्धीं बोलेला ॥ १० ॥ उरला वैराग्य गुण ए
क ॥ तो ही या प्रकरणीं च उत्तम श्लोक ॥ बोलिले तो नवम श्लो
क ॥ जवळीच असे या नवमा ॥ ११ ॥ कीं रत्नू नियितकीर च
ना ॥ इच्छा कोठें त्याला असेना ॥ सुवर्णी अळंकार नाना ॥
काय वाटती त्यो वेस ॥ १२ ॥ आपणमाया विवर्ताचें अधि
ष्ठान ॥ हें असंकटीन त्याचें ज्ञान ॥ करावें जडपटाचें परि
धान ॥ त्या ज्ञान वेतन स्वकाय वाटेल ॥ १३ ॥ म गजकीं सु
येबुडे ॥ हे ही गोष्टी काय घडे ॥ कीं समुद्र चालें तरंगा कडे
तृषीत होउनि पानार्थ ॥ १४ ॥ सुक्षीवरी रजत भासे ॥ सुकी
धरील काय सारूप्याची आस ॥ स्वयें स्त्री वेष दावी न असे

काय यिष्ठीलतिचा अंगसंगतो ॥१९॥ ऐसी अनादि वैराग्य
शुक सनकादिकां ज्या अंशें सभाग्य ॥ प्रपंचसत्यत्वें हें वि
अभाग्य ॥ बीज विषयवासनेचें ॥१६॥ मिथ्यात्व करून कीं न
गमचें ॥ तैसें मिथ्यात्व ईश्वरीं लागाचें ॥ हें चि बीज वैराग्याचें ॥४६॥
तो व्हो चराचरसाचें वैराग्य ही ॥१७॥ कीं [illegible] का मि
नी ॥ विषयडों वैरी नये ध्यानी ॥ तें अनुरागस्यों वानु पडे म
नी ॥ परि जों वाटे मिथ्यात्व लगउनी वैराग्य सोचें सारूपें ॥१९
कीं सत्य वाटे कामिनी ॥ तें भोगानुरागें आठवे मनीं ॥ अनु
राग विषयां चालगउनी ॥ विषयरूप चिलेखाका ॥१८॥ हो
टांतदेखिलें रजत ॥ त्या चा अनुराग उपडे निश्चित ॥ शुक्ती ॥४६॥
रजत मिथ्या असंत ॥ वैराग्य त्याचें ॥२०॥ एवं सत्य रजत
रूपें प्रिती ॥ असत्य रजत रूपें अप्रिती ॥ तें व्हो चराचर रूपें
दिसे स्थिती ॥ मिथ्यात्व म्हणतां वैराग्या चीत याच्या ॥२१॥

मज माजि भूतें परि त्या भूतीं ॥ मीं नसें तें ही मज मध्यें नसती
ऐसें प्रस्तुतीं बोले जगत्पती ॥ हा चि वैराग्य गूण हीनयाचा
२२॥ कीं रोप्य सुक्तीं न दिसे ॥ परि सुक्ती सत्य डोना हीं च त्या
रजतीं न से ॥ आणि तें रजत न वसे ॥ का अत्र यें सुक्तींत ॥ २३
एवं जगत्चि वैराग्य उया ॥ कल्पव्याप का आलयां करितां वि
त्या चीखुण ॥ ते व्हां आलयां चा भाव हा ही तो निपुण ॥ वैरा
ग्य गूण भागवत उत्तम देखतो ॥२४॥ ऐसें श्रीमद्भागवत
बोलतां उत्तम भागवत ॥ बोले परम धर्म भागवत ॥ कीं तो अस्त्र
स्य भगवद्रूप पाहे हें विश्व ॥ २४ ॥ त्या प्रत्यक्षाचें नाव योग ऐश्व
र ॥ आपलें रूप हें चराचर ॥ पाहे म्हणे निसवेश्वर ॥ परंपे मे
याग मैश्वरं या वरणें म्हणत से ॥२५॥ योग म्हणिजे अघटी
त घटणा ॥ ऐश्वर म्हणिजे मज ईश्वराचें हें रूप विश्व नाना

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

॥४६॥ जो बोलतो याउपरि भावाचीरचना ॥ भगवान्नामसाचें
२७ ॥ भगवद्रूपरूपस्याचें ॥ भगवद्रूपीरूपसा गुणीचें
रूपसांसाऐश्वर्या चिदिकांचें ॥ भागवतश्लोकें निरोपि
लें ॥ २८ ॥ हें गीता भगवद्गीता ॥ भगवानुवाच ह्मणि डोलि
गवानु जाल्या बोलता ॥ तो आपलें प्रत्यक्ष रूपाचें हें पा
ह्मणे तत्वेता ॥ एवं भगवद्रूप हें प्रत्यक्ष ॥ २९ ॥ ऐसें पूर्वापि
रविचारें करूनी ॥ हें चराचर भगवद्रूप ह्मणउनी ॥ सुखी
नुभवें उपपादिलें परिमनी ॥ अर्जुन अद्यापि नाहीं समजला
३० ॥ तो ह्मणे मायेनें विश्वकेलें ॥ तयाचें रूपें कैसें जालें ॥ हें स
ध्वनयकाचबोलें ॥ श्रीकृष्ण या उत्तराचें करितसे ॥ ३१ ॥ उत्त ॥४६॥
राधीं ॥ भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ टिका ॥
मी भूतांचा धरणार ॥ परि भूतीं नसें मी याचा विचार ॥ ऐसा
कीं हा नानाकार ॥ बुद्धि माझी कल्पिते ॥ ३२ ॥ यांत प्रथमचर

MEMORIAL

णीं पूर्वानुसंधान ॥ दुसरिया चरणीं समाधान ॥ ज्या समा
धानें होतें ज्ञान ॥ चराचर भगवद्रूप ह्मणउनी ॥ ३३ ॥ मी भू
तें धरणार ह्मणिजे व्यापिलीं ॥ तेंम जैसा जीवा लिलें ते व्हांम्यीं
धरिलीं ॥ त्या भूतीं मी नसें कोणे जलकल्लोळीं ॥ नाहीं तरी भू
तें मज मध्यें ॥ ३४ ॥ ऐसें शीर रज्जूसर्पन्यायें करूनी ॥ भूतें मज
माजी ह्मणउनी ॥ हें भूतें मायामात्र ऐसें ॥ यावरूनी सिद्ध जा
लें ॥ ३५ ॥ तें मायास्तव भूतें भिन्न भावी ॥ त्या ज्यांतरी ते ठेगयावी
तें माझी कल्पना ह्मणून जाणावी ॥ योग ऐश्वर्य माझें हें भूतें
३६ ॥ राम कृष्णादि अवतार कल्पना जेसी ॥ कल्पना चराचरा
चीतैसी ॥ ते कां माझी न होती कैसी ॥ हें भूतें सकळही ॥ ३७
या भावें ह्मणे जगडीवन ॥ कीं माझा आत्मा भूतभावन ॥ आ
ला बुद्धि माझी ह्मणे मधुसूदन ॥ बुद्धीचि स्फुर्ति कल्पना शक्ती
ईश्वराची ॥ ३८ ॥ तो भूतभावन अर्जुना ॥ ह्मणिजे भूतांची करी

भावना॥ भावना ह्मणिजे कल्पना॥ एवं शक्ति माझी मु
रें कल्पीतें हा अर्थ॥३९॥ संभवाम्यात्ममायया। ह्मणूनच
 मुखें ध्यायांतु धनंजया॥ ह्मणे माझी जे आत्ममाया। तीक
रुनि मी संभवतों॥४०॥ तेथें चिकळलें अर्जुनीं। कीं अवतार
मी या कल्पना। येथें चराचरभूतरचना। बुद्धि माझी कळलि
ते ह्मणा तसें॥४१॥ आणि पूर्वार्थीं बोले सर्वेश्वर। कीं हें ब्रह्म
स्वरूप हें माझें योगऐश्वर्य। भगवत्त्व पात्र चतुर। तत्व अ
र्जुन समजला॥४२॥ कीं चित्स्वरूपीं चराचर। स्फुरावी नेक
लितां ईश्वर। तैसें चकळितो अवतार। तेव्हां हा क्रम प्रत्यक्ष
तैसें प्रत्यक्ष हो तो॥४३॥ आतां सामर्थ्य अवतारीं दिसे। तैसें च
राचरीं कां नसे। हें हीं अर्जुन अभिज्ञ न पुसे। तत्व कळलें त
यानी॥४४॥ कीं कृष्णें जरासंद जर्यपळे। तरि काय सामर्थ्य
पासूनि तेव्हां चळे। तैसें चराचरीं असोनि न कळे। सामर्थ्यक

ळपणी जैसें कृष्णाचें॥४५॥ शयनशेषपर्यंकीं करी। तो मुक्ते
वाकां तियावरी॥ जो उदर विश्वाचें भरी॥ स्तन्यार्थ विश्वंभर
तो रडे॥४६॥ जालाउ भेदूनि गगा व्यापी। गोपी ह्मणती तो
चक्रपाणी॥ पालथा पालूनि वोतिती पाणी॥ स्वपोयां वरी वि
श्ववेध चरणोत्तें॥४७॥ अनादि बंधतो जी नामें। यशोदा
त्यासि बांधे दामें। गोरसचौर्य असारामें। करावें पळावें नि
र्भयें फिरतनियां॥४८॥ इत्यादि बाळलीळा। कारतां तया नव
मेघ नीळा। देखतो गोपा गोपिकां मुलां मुलींला। कायस
मर्थ ईश्वरसा वाटे॥४९॥ सामर्थ्य तोंच राचरीं। अच्छाद
निये सियापरी। सुखदुःखें भोगतो शरीरीं। स्थापला प्रति
बिंबा शिवाचिया॥५०॥ एवं जहीं समर्थ न दिसे। तरी च
राचररूपें ईश्वर असे। हा अर्थ अर्जुना सगवसे। ह्मणतां

ममा लागतां भावनास्मरण उठती ॥ ९१ ॥ आतां कल्पनास
मजा वीकेशी ॥ अर्जुन पुसे लगोपिटेशी ॥ तरि पंचवीधरि
॥४८॥ गी बोलिलीजेशी ॥ ईशान विश्वाना सहीत सागतां ॥ ९२ ॥ यथ
श्रुतें व्यापिलीं स्यात्मरण उठती ॥ श्रुतें मज माझीया सहीत दे
ती ॥ मी श्रुतीं जैसें यासी वर्णिती ॥ श्रुतें मज माझी नसती च
तुर्थी ॥ ९३ ॥ पांचवें माझें योगऐश्वर्य ॥ रूप पाहें म्हणे सर्वेश्वर
कल्पनाचें योगाची ते समजो निचतुर ॥ पांचवें भगवद्रूपद
र्शन सगाचें ॥ ९४ ॥ स्मृति त्रिजयथीचा पूर्वचरण ॥ तेथें या पू
र्वेनि निरितीचें विवरण ॥ सूचवी जगद्द्यचरण ॥ श्रुतनच्न ॥४८॥
च तस्सोस्मरण उठती ॥ ९५ ॥ या पूर्वचरणें पूर्वानुसंधान
यालि मित्त कीं विश्वेश्वर कळेजीयाचें ज्ञानें ॥ होय ऐसे सद्गु
गडली वन ॥ सूचउनी बोलतां ॥ ९६ ॥ कीं मनी कल्पिली श्रुत

अनेक ॥ सांगे आंत बाहेर तो कल्पक ॥ सावेग ळा अकारको
ण्येक ॥ कीं मनी कल्पिला जाय ओणि कल्प कातें ॥ ९७
ते न्हातें कल्पिली रचना ॥ कल्पका चिमाझी असे पाना
परि कल्पक सामर्थ्य असेना ॥ जैसा सर्पी रज्जू कल्पना मि
थ्यासमरण उठती ॥ ९८ ॥ मिथ्या कल्पना होय घर्वा ॥ कल्पकामा
झिना हीं चतेधवा ॥ कीं जेमनें जा ळिलें तें ही मानवा ॥ कल्पि
तां दिसे तरि काय आहे म्हणावें ॥ ९९ ॥ तरि तें रूपकल्पकाचें
म्हणतां जनान वाटे सोचें ॥ कीं पूर्वकर्मरचीत जिवाचें ॥ श
रीर म्हणूनि कल्पना निराळी वाटते ॥ १०० ॥ परि जागृती
चीजकल्पना ॥ तेचि स्वप्नीं स्वदेहरचना ॥ ईश्वरास तो देह
चि असेना ॥ कल्पनात्या चीत्याचे अवतार ॥ १०१ ॥ एवं कल्पन

सामर्थ्य [illegible]काचें ॥ आणि रूपाचि लावण्या वैभवें त्याचें
[illegible]शरीर अंडीकमाचें ॥ शंका कैसी उपजे यावरून चपा
॥४१॥ सुनी ॥ ६२ ॥ कर्म करी कळसुनी ॥ ते कळणा आधी उपजेम
नी ॥ पाहतां ऐसें विचारूनी ॥ कळणाचि देहलिवाचा ॥ ६३ ॥
ह्मणतील जीव कळणा ॥ ईश्वरासनीं देह पूर्णाचा असेना
जे त्या कळणे चौर चना ॥ तो चुदेह ईश्वराचा ॥ ६४ ॥ प्रस्तु
ती मेमालें [illegible] भावन लभूनी ॥ स्मरणांयित्सा दिभावें
[illegible]नी ॥ अर्जुन समजला सावरूनी ॥ चराचरें भगवद्रू
पतापाहे ॥ ६५ ॥ कोंजनन भावकोठें कळिते ॥ कोठें अभे
दिभक्तिलक्षा दाविते ॥ कोठें वृद्धि कळसु निवाढते ॥ ॥४१॥
कोठें परिणाम [illegible] पक्ष सकल्पना दाखवी ॥ ६६ ॥ दंनयपुना
दिक्षीणता ॥ कोठें बधीर तापयचना ॥ इत्यादि अपा[illegible]

ता ॥ कोठें कळिते ॥ ६७ ॥ कोठें भाव नस्यती ॥ कळसु निदा
खवीशावाहती ॥ कोठें भस्मादि रूप लागसती ॥ कळी आ
पण आपण्या ॥ ६८ ॥ अविकारी शिषट् भावे ॥ यरिती कळी
देव ॥ ऐसी आज्ञा उरचना स्वयमेव ॥ उत्पत्तीनाशपर्यंत
कळिते ॥ ६९ ॥ जैसें कळिते ॥ तैसें लक्षिते ॥ सा
क्षी येरिती लेखविते ॥ प्रत्यक्ष होइना नगूण भगवक
ल्पना ॥ ७० ॥ इत्यें कळसु पिकें ही ॥ मागरीत्या [illegible] स्वरूपी
नाहीं ॥ इत्यकी रचना रेचून निनेही ॥ नाहीं चलणतुने
उजाले ॥ ७१ ॥ हाशी वटी लवेराग्य गुज ॥ ते ही समजु
ला तो निपुण ॥ आणि यासाठी गुण्या वीरकुण ॥ सर्व
व्यापक आत्मयाचक रितां ॥ ७२ ॥ तेव्हां आत्मा आपला
ताप्पुवुना अनुभवे वाटला ॥ भगवद्भावे आंगें बाणला
येक सरा अर्जुनासी ॥ ७३ ॥ श्रीकृष्ण येक भगवंत ॥ उप

र्जुन भगवद्भक्त भाग्यवंत ॥ देश घडी आले हे द्वैत ॥ परम
अद्वैत बिंबले ॥ ७४ ॥ नवल भाग्याचा उदय ॥ दृष्टीचि
जाला धनंजय ॥ बोध बिंबला अद्वय ॥ उत्पन्न भगव
९० द्भाव सारिखा ॥ ७५ ॥ मनी पाहे अर्जुन ॥ तो भगवद्रूप हे
त्रिभुवन ॥ अनुभवी होउनि तल्लीन ॥ द चक्कला मानुनी ॥ ७६ ॥
सर्व संशय निरसला ॥ तो संदेह काही येक उद्भवला ॥ की
विश्व आभासा आपला ॥ परि यथार्थ तो विश्वमंडल ॥ कल्पना
॥ ७७ ॥ ज्ञितवि यालगांचा मज आठव ॥ चित्त क्रियाचा प्रती
ती सये तो भगवद्भाव ॥ जो आठवतो मी स्वयमेव ॥ ऐसे वा ॥ ९० ॥
टते ॥ ७८ ॥ जे जे मातें न स्मरे ॥ ते थें आला मंडल न स्फुरे
स्मरतां विश्वचि उरे ॥ वाय तेथें मी नसे ॥ ७९ ॥ आला तरी अ
खंडित ॥ हाचि वाटे भाव तंत ॥ जे न स्मरे हो जगन्नाथ ते ॥ हा
चि आतां स्वयें नादते ॥ ८० ॥ परि त्याचा न के आठव ॥ ते

थें आलया चा न के अनुभव ॥ आणि आठवे तो हा स्वये
भव ॥ तरि ते काय रीती जाणावें ॥ ८१ ॥ आणि म्हणसी माझी
सर्व भूतें ॥ कृपा हे लक्षिया ते ॥ मत्स्थानि सर्व भूतानि या
चरणीं भगवंतें ॥ आज्ञा केली की पश्य पाहे लक्षुनी ॥ ८२ ॥
ऐक्य मज आणि यास खरें ॥ परि यास सर्व भूतें दिसती
येकसरें ॥ मज तो पाहणे न आकळे बरें ॥ म्हणे आपणा लक्षे
सी पाहा की गीं सर्व ॥ ८३ ॥ मज ज्ञितवि आठवे तो ॥ चित्त पंचित
प्रत्ययास येते ॥ विश्व अपरिमीत उरते ॥ ते कैसे मज समा
ज्ञि म्य अवधारावें हे सर्व ॥ ८४ ॥ हे पुसो लक्षो नी ॥ अ
र्जुन चित्ती मनी ॥ तो अंतरसाक्षी ते समजोनी ॥ ऐसी आप
णा न प्रणय अवधारी लक्षण तो या श्लोकें ॥ ८५ ॥ श्लोक ॥ य
थाकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ॥ तथा सर्वा
णि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥ टिका ॥ आगाप्ता

काशी वायू निस्य वसे ॥ तो सर्वत्र गगनी असे ॥ तोचि
महा थोर चेचळ होता गंवसे ॥ अनुभवायेत से महावारा
होय स्लणऊनी ॥ ६ ॥ आणि नित्य सर्वत्र गगनी स मिर ॥
॥८१॥ चान चळे कीं न स्पर्शे शरीरा ॥ जरी प्रत्यया नये वायू स्थि
रा ॥ तरी त्या काशीं आहे च तो स्लणावा ॥ ७ ॥ महा वायू
तो तो वारा ॥ चेचळ होऊनि लागतो शरीरा ॥ तो गगनी अ
सतें सांचपाउुक मरा ॥ नयत्रनी ती सतो ही गगनी च आ
हे स्लणावा ॥ ८ ॥ पुरा नहो तो उबारा ॥ अणुमात्र नाहीं
साचवाटे वारा ॥ परि विश्वासावा नु स्त्र का ही हालतो शरी
रा ॥ लागे गगनी असे स्लणूनी ॥ ९ ॥ ये विषई तो अर्जु
ना ॥ संदेह न उपजे तुझ्या मना ॥ या भावें आकाशा वायू द्द
ष्टांत रचेना ॥ पूर्वोधींऐसा निरूपिली ॥ १० ॥ आकाशीं
दिवी घना यू जैसा ॥ सर्व भूतें तू आपणा न अवधारी तसा

कीं सर्वत्र वायू अनुभवा न येत ही कैसा ॥ नाहीं स्लणावा कीं
याच गगनी तो असे ॥ ११ ॥ यथा स्लणिजे जैसें ॥ तथा स्लणिजे
तैसें ॥ द्दष्टांत द्राष्टांतीं समाधान तैसे ॥ शिष्या मनाचें उग
ड्रु करितसे ॥ १२ ॥ वारा नित्य सर्वत्र गगनातें ॥ भुतें हो स्थितो
का कीं नित्य आलया तो ॥ परि श्रवणेंद्रियांत गोंद्रिया प्रत्ययास
येत ॥ जो चंचळ महा वायू तो ची ॥ १३ ॥ कीं न भीवायू ते सी भु
तें सर्वत्र व्यापल्यांत ॥ जन कीं बुद्धीस प्रत्यया येती नयो न ॥ ते
जैसा महा वायू प्रत्यया असे येत ॥ श्रवणेंद्रियां त गोंद्रिया
सी ॥ १४ ॥ प्रत्यया न ये तो उरला ॥ तो वायू याच गगनी असे
भरला ॥ जैसें हें सत्य वाटते तुज ला ॥ तैसा ते ही भुतें याच
आलयांत हें समज ॥ १५ ॥ स्मरता प्रत्यया आले चराच
र ॥ आणि उरलें जें नव्हे प्रत्ययगोचर ॥ ते ही तू आपणामा
जि अवधारी ऐसें सर्वेश्वर ॥ अर्जुनी तरजंगी ही अद्वैत

MEMORIAL

धारणा बोलतसे ॥९७॥ कीं आसन यांविण ॥ नव्हे ठेउ
लागाची खुण ॥ परि तो निःधर्म निर्गुण ॥ प्रत्यया बु
द्धीवां चूनि तो नये ॥९८॥ काष्टगावरी कांशय कां विना
॥९२॥ तुसता अग्नी दृष्टी दिसेना ॥ बुद्धी विना प्रत्यय येना ॥ नि
धर्म आत्मा देहीं हो ॥९९॥ देहो सर्वत्र आत्मा भरला ॥ हें तों
ठावकें आलें तियाला ॥ परि तो अंग जो कां नो ठवे आला ॥ त्या
च्या प्रत्ययांतें तें कां घसेना ॥१००॥ आणि असो निसो
आंगी आपण ॥ तेथें आपली आपणास न कळे खुण ॥ तेंसि
रता आंगतो चि निपुण ॥ तेथें जो आत्मा या आत्मयां करि ॥९२॥
तोतें जाणे ॥१॥ एवं बुद्धि जेथें पावते ॥ तेथें चि आत्मयाची
प्रतीति येते ॥ जाउ सृष्टी ते कां दिसते ॥ तेथें तया वआत्म
यांकरि तां गुरुमुखें ॥२॥ आत्मतां राखुनेसा कळ ॥ आत्मा

भुतीं तरंगीं जैसें जळ ॥ परि दृष्टि जेथें पाहे निवळ ॥ तेथें
जळ तरंग दोन्ही दीसती ॥३॥ आणि जेथें न पावली दृष्टी ॥
तेथें ही जळ चि असे तरंग सृष्टी ॥ प्रस्तुतीं हृदपाम त्याची
दृष्टी ॥ याचि भावें यानें कीं होतसे ॥४॥ कीं सर्वगत
आकाशमंडळ ॥ त्यांतें वायू सर्वत्र तो अचळ ॥ कळतो जे
म हा वायू जे चेचळ ॥ परि जो वळ होतो चि वायू त्या च आका
शीं ॥५॥ तैसा आत्मा सर्वगत ॥ सो तें भुतें सर्व येक सरें नय
ळी निश्चित ॥ कळती तेथ पर्यंत ॥ दिसे यिंद्रियां अथवा
स्मेर बुद्धी ॥६॥ बुद्धि यिंद्रियें जाणती ॥ तें भुतें आत्म
यांत असती ॥ त्यांवेगळीं प्रत्यया न येतो उरती ॥ तेंही तें
चसा च आत्मयांत हा अर्थ ॥७॥ आत्मा न व्हे वेगळा ॥
म दृष्टी भाग हीन के निराळा ॥ अन्योन्य जाड भागास
कळा ॥ भेद नसे ॥८॥ आत्मा सर्वत्र परि निधर्म ॥ तो तों प

सुपवो जो बुद्धीअगम्य । तस्मे रेतें ही स्थावरजंग
म । आवधारी आपणातें सप्रणत से ॥ ९ ॥ तथा सर्वप्रा
९३ णिभूतांनी मत्स्थानि । इतीउपधारयल्लणउनी । दुर
णहून गेकीं मज माजि म्हणिजे येरितीं करूनी । तू आप
णातें हें सर्वभुतें अवधारीं ॥ १० ॥ पूर्वी मत्स्थानि सर्वभू
तानी । म्हणे पाहें पश्यल्लणउनी । चेये तेथा सावप्रा
भूतानी । मत्स्थानि सुपधारयल्लणतसे ॥ ११ ॥ की पूर्वी
मज माजी सर्वभुतें । पाहें म्हणूनि बोलिलों तुतें । ते सर्व
एकु सरें तुझ्या बुद्धीतें । नआकळेती हें सत्य ॥ १२ ॥ तरि आ
काशीं वायू हें यादृष्टांतें । आपण्या चि माजि स्मरतें असर्व प्राणि
तें । आहेत सर्व ही भुतें । अवधारीं ऐसें अर्जुना ॥ १३ ॥ आ गा
मज ऐसी ऐक्यता जाली । परमात्मे ईश्वरत्व तू जनाही आले
म्हणूनि सर्व साक्षित्व राहिले । सामूखें तू जेहा से देह ॥ १४ ॥ अ

गा राजा दरिद्र नाहरी । सभाग्य आपणास म करी । तो ही तै
सा चि जाला परी । समग्र पृथ्वी शासन तों न येत याने ॥ १५ ॥
आणि जरी न येतें शासन । तैसा चि जाला सभाग्य सधन । प
रि तें करावें या गे जनन । तैसा भगवद्भाव हा ध्यावा तुवां सर्व
दा ॥ १६ ॥ यो ध्यानी सर्वही भुतें । न आठवती जाहीं तु तें । या
भावें आकाशवायू दृष्टांतें । तथा उपधारयल्लणूनि बोलि
लें हें ध्यान ॥ १७ ॥ भगवद्वाक्यार्थ ये रितीं । परि यितेर टिका
कार तैसें न बोलती । पूर्वी ज्ञान बोलिला सा सल्लणती । यथा
काशे हा दृष्टांत ॥ १८ ॥ तरि माझ्या मानी निगोष्टी । पाहतां ति
कडे दनि दृष्टी । अथा जाले सर्व कष्टी । दृष्टांत सातिही गो
ष्टी सलागेना ॥ १९ ॥ मज माजि सर्वभुतें । जरियितके बोलि
लें असतें । तरि या दृष्टांता सये तें । साम्य काहीं से ॥ २० ॥ की
मज माजी म्हणता तो अव्यक्तमूर्ती सत्य । आणि भुतें जाहीं जडें
असत्य । तें हीं दृष्टांतें एक देशी प्रमाण आगस । कीं आकाश वा

पुतैसीं तुतें स्पर्शतीं ॥ २१ ॥ परि प्रस्तुतीं ह्मण तों कीं मी नसें
त्यामुतीं । आणि तें भुतें ही मज माजि नसतीं ॥ तैसा आकाश
वायुत नसे ये रितीं । आणि वायू हीं न सेनभीं न रिघे ॥ २२ ॥ आ
काश जड पावकळ ॥ असंच्चिन्मात्रें इंद्रियां अकळ ॥ तथापि आका
शवत् सर्वगतत्व केवळ ॥ श्रुती यकदे शीं दृष्टांत बोलती ॥ २३ ॥ आ
थेंगितेंच हीं त्रयोदशीं ॥ आकाशा सारिखें व्यापकत्व भूमियेंकदे
शीं ॥ व्यापकत्वीं दृष्टांत उपदेशी ॥ श्रीकृष्णास्वयें ॥ २४ ॥ परि
मळमाळिभुतें असती ॥ आणि मी न सें स्वभुतीं ॥ तेही मळमा
डिनसतीं ह्मणे श्रीपती ॥ यास दृष्टांत आकाशीं वायू केवि पडे
२५ ॥ आकाशीं वायू वसे ॥ वायुत हीं आकाश असे ॥ आता सादृ
श्यकेवीं गवसे ॥ दृष्टांता आणि द्राष्टांता ॥ २६ ॥ आता भूत भू
न चभूत स्थमा चरणी ॥ पूर्वश्लो कीं भूतें धरूनी भुतीं न सें ह्म
णे चक्रपाणी ॥ इतकिया दृष्टांतीं वाणी ॥ यो जावी तरी यो डेना ॥ २८

कीं आकाश वायूतें धरी ॥ आणि असेच त्यास भिरीं ॥ ग
गन समीरीं न से यापरी ॥ न घडे तों न लागे दृष्टांत ॥ २९ ॥ आ
तां वारा चळे ना गगनीं ॥ तें व्हां गगन च असे वारा न से त्य
णउनी ॥ दृष्टांत साधिला ऐसा दांतवाउनी ॥ तु हीं यथार्थ २९
कीं चळेना वायू तेव्हां ॥ वारा न से आरिसणावा तेव्हां ॥ त
रिकिळणा हा लेतो मानवा ॥ त्वचेस लागतो उपडला को
ठुनी ॥ ३० ॥ जेंन रेगरूप अकळ ॥ तें किळकसणावें प्रबळ ॥
जो स्थिर तोची चंचळ ॥ वारा गगनी सर्वदा ॥ ३१ ॥ आणि
यथाकाशास्थितो निस्पल्लणउनी ॥ अचळ वायू ही यानि
स्सशब्दें करूनी ॥ चळला कीं न हाले तेथ वो ही गगनीं ॥ नि
त्य असे ॥ ३२ ॥ अचळ वारा न दिसे ॥ तथापि तो गगनी असे
भूतग्राम ऐसा वसे ॥ न हीं नलणावीं कीं भुतें हीं न सती मज
माजी ॥ ३३ ॥ अचळ वायू गगनीं अचळ ॥ तैशीं भुतें अस्तीत्व

णतोसकळ। ऐसेंलक्षणावेंतरि जोंनव्हे वेंचकळ। असेचरा
गणीं सांततोहि गगणीं असेच ॥३४॥ कीं श्रुतें जरी सांतअ
॥२९॥ सती। तो नसे लक्षणावातें शाश्वतश्रुती। अचळवायुनकळे
तरि व्यापकगती। आकाशावीं असे सवायुत ॥३५॥ तेव्हां
लणे मीश्रुती नसें ऐसे। हें दृष्टांतीं साघेलकैसें। कीं श्रुती श्रुत
वें आसणें जैसें। तैसें अकळवायूचें असणें आकारीं ३६
आतां श्रुतें हीं लक्षणें मज माझि नसतीं। यास्तव अकळवायू
गगनीं नाहीं लक्षणवेयरिती। कीं जरी श्रुती श्रुतावीं असे
ती। जो अचळ नकळे त्या वायूसारिखीं लेखिलीं ॥३७॥ ल ॥२२॥
णें श्रुतें हीं मज माझि नसती। तेव्हां अकळ वायु गगनीं नसे
जरियेरितीं। वरि अवः शी दृष्टांतहा मानिती। संतविवेकीं ज्ञा
ध्याय ॥३८॥ दोहींपरी अपादित। पूर्वोक्त ज्ञानास न लगे हा
दृष्टांत। कीं स्मृतोयस्मृतो श्रुताचें यद्वत्। ऐसें अवधारीं

लक्षणें अध्यानकरीं लगतसे ॥३९॥ आणि वायुचीं रूपें दो
नी। येस्वच्छ नीनिरर्थक कायलक्षणउनी। यथाकाशस्थि
ता निसंयीत क्रियाच्यवचनी। निर्वाह दृष्टांतावा होतसे
४०॥ सर्वत्र आणि महानूलक्षण उनी। रूपें वायुचीं दोनी।
आणि दृष्टांत पूर्वोक्तास यावरूनी। स्पष्ट भगवद्भाव हा
नव्हे ऐसें श्लोकें दाविलें ॥४१॥ सर्व भुतीं असा ध्यावा
हा बाधित्यास असे लठावा। त्याला चहासंदेह ही असोंका उठा
कीं ध्यातां उरलीं तें आलयांत कैसीं पहावी ॥४२॥ शुध्य अ
सेल ज्याला। अन्याची इछा उपजेल त्याला। त्याचि वरिहे
पा अन्नदात याला। उपजेल अन्न खावयाची ॥४३॥ त्याला
च्यायाअन्नाचा रस। अनुभवासये तो सुरस। तैसा हा अ
र्थ हो जगन्निवास। सर्वभुतीं भगवद्भाव ज्यासमला वदेत
से ॥४४॥ हा अनुभवचि ठाकानसे। तेव्हां अर्थ माटितीं कैसे

॥५६॥

लागेच नाते थें असे न से ॥ गेले निवळी हसा करूनियां
॥४५॥ पंची सर्वभूतस्थमात्मानं या श्लोकांत ॥ सर्वभू
तीं आला सर्वभूतें आलयांत ॥ तेथें सर्वघटीं जळ सर्व
घटजळांत ॥ बुडाले या दृष्टांतें हा अर्थ साधिती ॥४६॥
ऐसें दैन उत्तर उनि बोलती ॥ प्रस्तुती मज माझि स्तुती मीने
सें प्रतीं ॥ येथें फेंस आणिला दृष्टांतीं ॥ असंगत्व
प्रतीं तरि हें वळे ॥४७॥ प्रस्तुतीस्या टीकाचे मत संगत
तये थां लनोत्तिल येकदेशी दृष्टांत ॥ तरि आकाशाडाड
स्वरूपें गगवंत ॥ तेथें येकदेशी लपावे ॥४८॥ भूतें म ॥६॥
आमाडि सा प्रती ॥ मी नसें तेंही मज मा डिन सती ॥ असो
अमा डिसा प्रती ॥ मी नसें तें ही मज माडिन सती ॥ असो
मिन सोगें इतकी तां रितीं ॥ दृष्टांताची मिळावी ॥४९॥ ज
आमाडिणें स दिसे ॥ परि फेंसी आळ नसे ॥ डिही इतके तांही

साधिलें तेचि येकसे ॥ दृष्टांताचि कडे लाविती ॥५०॥ वायूआ
काशीं असे ॥ परि आकाशा युत न असे ॥ ऐसा फेंसा जळा
सारिखा ही न दिसे ॥ दृष्टांत येथें ॥५१॥ भूतें असानि नस
ती ॥ हें मुख्य साधितां येथें यदुपती ॥ तो न वरा सोडू निफिर
वती ॥ वन्हीं ओडी व्यर्थ ॥५२॥ अधिष्ठान असे सत्य ॥ विवर्त भ
से असत्य ॥ ऐसें बोटि दृष्टांत सोडू नि अगत्य ॥ काय हा चिद
ष्टांत सर्वज्ञास आठवला ॥५३॥ भगवंत लयाचें वेडा ॥ अ
थवा साटिकेची श्रद्धा सोडा ॥ गीता सोडु नि व्यर्थ गोडा ॥ गो
ष्टी वाचयेंत रीच ना चा गोड गोष्टी ॥५४॥ गिना डाले पश्चिम
कडे ॥ टिकाचे पूर्वदिशा पर्वताचे कडे ॥ दोहीं सताल ला विती
वापुडे ॥ अर्थ सोपडे केकींतयां ॥५५॥ दृष्टांत लागला कां गो अ
रीं ॥ कीं उरल्या साम्या समानावें येकदेशी ॥ सर्वज्ञ लउपदेशी

MEMORIAL [illegible]

दृष्टांतअयोग्यतोकांबोलेल ॥५६॥ श्रुतेंमजमाझिअसती
हेप्रथमगोष्टिबोलेश्रीपती ॥ आकाशींवायुयेरीती ॥ दृष्टां
॥९८॥ तयेकेगोष्टीसमानावा ॥५७॥ तरिश्रुतेंआपण्यातनसती ॥ हें
सिद्धकरावयाआधींह्मणेअसती ॥ वरासलावावयाआधीं
आणित्ती ॥ हरिद्राजैसी ॥५८॥ दवडूनियांत्यावरा ॥ हरिद्रा
चह्मणतीनवरा ॥ अंत्रपटह्मणतीधरो ॥ नवरीआणिहरिद्रा
यामाजी ॥५९॥ श्रुतेंअसोनिनसती ॥ हेंसिद्धकरितोश्री
पती ॥ यादृष्टांतेंश्रुतेंनिश्चितअसती ॥ वकवृदीहोत्तेया
गोष्टीचीच ॥६०॥ मीत्यांतनाहीं ॥ तेंमजमाजीनसतीकां ॥९७॥
हीं ॥ उडाव्यायागोष्टीदोन्हीहीं ॥ प्रथमगोष्टीसदृष्टांत
हादेतो ॥६१॥ नसेचगगनपवनी ॥ नसेचपवनहीगगनी
हेंनघडेनेव्होगतियाउडोनी ॥ दोन्हीहीगोष्टीयाचदृष्टांतें
॥६२॥

भगवंतींअसावींश्रुतें ॥ श्रुतींनसावेंभगवंतें ॥ पुन्हाश्रुतेंही
भगवंतींनसेतएक्यादृष्टांतें ॥ हाअर्थसाधावा ॥६३॥ येथ
तत्वदाउनिअपरोक्ष ॥ भगवद्रूपदावीप्रत्यक्ष ॥ हातिच्या
कांकूणासकोणदक्ष ॥ अपेक्षीआरसा ॥६४॥ ह्मणूनिविना
दृष्टांत ॥ तत्वदावीभगवंत ॥ अपरोक्षअनुभवासहीअशक्य
असंत ॥ तेविषइंदृष्टांतहादावी ॥६५॥ कींजालाअपरोक्षसा
क्षात्कार ॥ भगवद्रूपदेखेचराचर ॥ तन्हींअशेषविश्वनिरंतर
नदिसेतया ॥६६॥ हेंयेकईश्वरत्वजाणे ॥ ज्ञानियासर्वहीब्र
ह्मइतकेंचिबाणे ॥ विश्वरूपदावितांपार्थह्मणे ॥ कींयादृष्टी
मातेंपाहोंनसकसी ॥६७॥ देउनिदिव्यदृष्टी ॥ मगएकदांच
दाविलीसर्वश्रष्टी ॥ अपरोक्षउपदेशकरुणावृष्टी ॥ असो
निदिव्यदृष्टीचदाविलेंविश्वरूप ॥६८॥ पावलाअपरोक्ष

साक्षात्कारपार्थ ॥ प्रथमश्लोकीं विश्वरूपीं हा स्पष्टा
र्थ। यानेंवमी तो समर्थी। पाहें पाहें म्हणतसे ॥६९॥ रा
जा सकळां विद्यांचा॥ राजा सकळां गुह्यांचा॥ ईश्वरवि
ज्ञान सहीत सांगतो म्हणे स्वभावाचा। आणि पाहें म्हणू
नि साक्षात्कारें दाखवीतो॥७०॥ एवं अपरोक्ष संपन्न पा
र्थी॥ तथापि विश्वरूप या दृष्टी न दिसे यथार्थी। म्हणूनि सिद्ध
होतो हा व्यर्थ॥ कीं नस्मरती तेही पुन्हा येरिती पाहें व्यापणार
॥७१॥ कीं चंचळ आणि अचळ॥ द्विविध हीं येकया चुरगानी
आणि ळ ऐसीं स्मरतें सुतंसकळ॥ यि कथा चनिध्र्मास्त्व आ
त्म यांतअवधारीं॥७२॥ कीं अवधारें तुर्द्धी चैतसी॥ प
रितें तेज दृष्टी प्रकाशापपरी॥ आत्म या करितां सचेतन
हेंचराचरीं। तो आत्मा पवनी गगनयेरितीं॥७३॥ सूर्य
तेज प्रकाश पावे॥ ते दृष्टीं तेजाचवरी ध्यावे॥ पायें तो ते

तेज उरलें न लक्षावें॥ वेगळें तेज सूर्याचें॥७४॥ ते ज्ञान
ओघ वरि ध्यावे दृष्टी॥ ते थवरि देखसी तैं तेज प्रकाशली सृ
ष्टी॥ पुढें तें चेतन तेच सृष्टी॥ न दिसे तो सृष्टीत दर्थ कोण
होय॥७५॥ आत्म याने प्रकाशली बुद्धि सृष्टी॥ आत्मा प्रकाशि
त चित्तें स्मरेल तें सृष्टी॥ उरला आत्मा आणि सृष्टी तदर्थ
कष्टी॥ नकळे आत्मत्वें म्हणूनि कां होवे॥७६॥ तो चि आत्मा
उरला जैसें गगन॥ तेचि सृष्टी उरली गगनीं जैसा पवन॥ सर्व
गआपण सर्वव्यापण ऐसें समाधान॥ या लोकीं केले ऐसं
अवधारीं लगउनी॥७७॥ उद्दंड टिकाकार जाले समर्थ॥ प
रि या श्लोकाचा अचुंबितार्थ॥ यथार्थदीपिकेनें प्रगटला
यथार्थ॥ अनन्य शरणागती प्रतापें॥७८॥ मग कां चरणी
क्षुद्र देवता॥ यांस न ठाय असंत हे गीता॥ विनागीता काराअ
अनंता॥ कोणा टिकाकार टिका करील गीतेची॥७९॥ अद्वैता

यथार्थ

चाअग्रयें॥ अखिलचि सर्वदेवताया निश्चयें॥ आसीज्ञानी
जगद्गुरुत्वयें॥ ऐसें मानूनि [illegible] चुकले [illegible]ये भक्तीचे
६०॥ अखिल सर्वग सम॥ तारिधारि चीबदीक काय तेन के अ
॥६१॥ सा॥ कां तिचें श्रवण कीर्तन भजन न करावें परम॥ कां मे
गण्या चरण तिचें करूनेया॥ ६१॥ देवता विघ्नहरी॥ तेचि मग
ळाचरणीं वंदाकीं कांपरी॥ एवं अखिल सर्व परि तंच निंच पायरी
एक एका चीउपाधिभेदें॥ ६२॥ एवं ईश्वरोपाधीयुक्त निर्गुण
तेंचि येव कसजावें सगुण॥ हे न कळो निगीता श्रोकस्वुण॥ न
कपिती दुग्धलक्षण ऋनी॥ ६३॥ असोत लस्ता गोष्टी॥ अनन्यास ॥६१॥
क्तीवां चूनि दृष्टी॥ गीता अर्थ न पडे भ्रयाकष्टीं॥ टिकाकार जा
ले किती येक॥ ६४॥ हे परटिका दूषण॥ आणि स्वटीका भू
षण॥ आणिमाने कि वा न्यायें हें विचक्षण॥ पाहोत दीर्घदृष्टी
॥ ६५॥

दीपिका ॥१॥

न करितां मृषा जडाचें रूप॥ न कळे सत्य चित्स्वरूप॥ शास्त्र
विरुद्ध पक्ष विरूप॥ न दूषितां न व्हे रूपत्यार्थी यथार्थाचें॥ ६६
ऐकोत हा सिद्धांत यथार्थ॥ परिसोनि तेही देखतील अर्थ॥ त्या
बाधितार्थी सिद्धांत धरूनि व्यर्थ॥ व्यवतील तत्त्वापासुनी॥ ६७
यालागि तें अर्थ बाधितें॥ अगत्य स्तुती दूषिती अर्थ बाधि
त॥ अर्थ बोलावा लागतो हें हरि भगवंत॥ कां ऐसें करितो
तो जाणे॥ ६८॥ सिद्धांत हो कां यथार्थी॥ सहजी उमीं कित
क अर्थी॥ ते दूषूनि कां व्यर्थ॥ ग्रंथ पसरे नवी ढवावा॥ ६९
येथवरी आद्यविद्या प्रकरण॥ ग्रंथ सत्य हें भगवद्रूप ऐसें वि
वरण॥ जालें आतां जगद्वंद्य चरण॥ काय बोलिले तें पा
हावें॥ ७०॥ या श्लोक काऽध्यापांत॥ बोलिला ऐसें भग
वंत॥ राजविद्या प्रसंगये थपर्यंत॥ अनन्यशरणें कारवा

॥६१॥ णिला॥९१॥ यांत प्रथम श्लोक दोनी। राजविद्या अर्जुन प्रो
रतें सांगतो लक्षण उनी॥ तिसरिया श्लोकीं अर्थ धर्मा वाचूनी
हें शास्त्र न कळे वर्णिलें त्याचें अश्रद्धधान॥९२॥ पुढें जे रा
गुह्य होतें बोलत्ये। ते दों श्लोकीं नारायणें॥ बोलोनि तिये
रितीं अपण्या तसें वधारणें॥ त्यानंतरि यापुढें का श्लोकीं तें नि
रोपिलें॥९३॥ ऐशी षट् श्लोकीं बोलिली। अर्जुना हो भगव
द्रूपयाची विवृती। प्रकटेय रितोना हीं उरली॥ उरली काहीं
गुह्य बोधाची या पुढें॥९४॥ अस्ताव गेलें द्वैत॥ बिंबलें परम
अद्वैत॥ प्रसंग जडें भागहीं भगवंत। ऐसे विबुलें॥९५॥ प्रत्य ॥६०॥
क्ष हीं हें भगवद्रूप देखें अर्जुन॥ याचें नांव पूर्वीं बोलिलें वि
ज्ञान। आणि पुढें ऐसें निदिसती तें तें ज्ञान॥ याज्ञानें विवि
ज्ञाच हें होय॥९६॥ म्हणौनि विज्ञानासहित। ज्ञान सांगे नस

ण तो भगवंत॥ आणि याज्ञानाचे साध्य न अर्जुना॥ भागवत
धर्मी॥९७॥ म्हणौनि याच्या धर्माचें अश्रद्धधान॥ तें न पावे
निमातें स्वद्रा हिन॥ मृत्युसंसार मार्गीं बहुत जन॥ परतले
ऐसें मागें बोलिले॥९८॥ एवं विना भगवद्भजन॥ सर्वथा न
व्हे आत्मज्ञान॥ सांगतो व्हा मुमुक्षु जन॥ आत्मलाभ तयांस
म्हणसी उडी॥९९॥ तो केशव आध्यीव होपावले॥ तथापि मुच
तो जाले॥ जे ज्ञानें समूण भजों लागले॥ ते पावले भगवद्
वस्थातें॥७००॥ परंतु हें यथार्थ ज्ञान॥ त्यास साधन भगव
द्भजन॥ त्या भगवद्भजनीं अश्रद्धधान॥ ते पडत मृत्यु संसा
रीं परतले॥१॥ मातें न पावोनि ते परतले॥ ऐसें मागें श्रीकृष्ण
बोले॥ एवं आत्मस्वरूपा कृष्णास पावले॥ ते न परतले कदा
पी॥२॥ सांगतो व्हा घरिलें निर्गुण॥ का म्हणौनि निर्गुण ज्ञानें भज

॥६१॥

ती सगुण ॥ परि स्वरूपातें पावले ते निपुण ॥ न परतती कोण्ही
३॥ हा सिद्धांत जाला केवळ ॥ परंतु येक आशंका याचें हें स्थळ
॥ कीं प्राप्त होतां अक्षय कैवल्य ॥ अल्प मिथ्या सर्व ही ॥४॥ कीं
सूर्य शोभी विलसत अळे ॥ त्या तसूर्याचीं प्रतिबिंबें येवळें ॥
तैसें सूर्यांत मिळती सकळें ॥ अक्षयीं आली उपाधी सहित नये
रिती ॥५॥ अक्षयीं उपाधी सहित जीव ॥ मिळतीं उत्तरें निर्म
ण स्वयमेव ॥ तेथून निपुन्हा होतसे उद्भव ॥ उपाधी चा आ
णि जीवांचा ॥६॥ ऐसे अक्षयीं पावले ॥ तेंडें व्हां परतले ॥ तेव्हां
हे हीं अन्हीं ज्ञानी झाले ॥ तें हीं परतती चरें ऐसें म्हणावे ॥७
ते कैं परतती मूलपावतील ॥ हे कोन येती परतती ॥ ज्ञानी
आणि अज्ञानी ॥ मूल विहोती अळ ईद्योपही ॥८॥ एवं च
न पावले मात्र ॥ ते परतले ऐसें बोलिलें भगवंतें ॥ तरि तेही

अक्षयीं तयांतें ॥ पावती निश्चित ॥९॥ जे पावले ते न परतती
तरि हे ही अक्षय कापी पावती ॥ जरि पावो नि परतती मागती
तरि ते ही परतती म्हणावे ॥१०॥ पावो निती परतणें घडे ॥ ते
व्हां भगवंत बोलिले कुडें ॥ कीं ज्या तें न पावो नि पडे ऐसु
संसार मार्गांत ॥११॥ न पावतां जे व्हां परतले ॥ तेव्हां न प
रतती जे पावले ॥ ऐसे दाऊ नि भगवंत बोले ॥ येथें उडाली
ते गोष्टी ॥१२॥ कीं अक्षयीं आत्म केवळ ॥ पावती जीव सकळ
तेव्हां हे गोष्टी निःफळ ॥ कीं पावले ते न परतती ॥१३॥ एवं पू
र्वपक्ष सकळ ॥ हा परिहरूं पाहे मेघनीळ ॥ अक्षय स्थिति प्र
करण आरंभमुख ॥ पूर्वपक्ष ऐसा वर्णिला ॥१४॥ कीं अक्ष
यीं सर्वही आत्मस्वरूपीं ॥ मिळती हें अन्यथा न होय दोषी
पुनरावृत्ती हे तुह्मा थापी ॥ यां साठीं सांगतो बोलिलो या श्लोकीं
॥१५॥ श्लोक ॥ सर्वभूतानि कौंतेय प्रकृतिं यांति मामिकां ॥

कल्पक्षयु पुनस्तानी कल्पादौ विसृजाम्यहे ॥७॥ टिका
अर्जुना कौंतेया सुता मायेसी प्रकृती ॥ जीकरितां प्रळयजलसी
॥६२॥ हें भूतें तितें पावती ॥ कल्पक्षयी याकरितां पुनर्भव ॥१६॥ क
ल्पाचियाआदिकाळीं तया ॥ पुन्हा निर्मितों धनंजया ॥ म
न पावोनि यां लयां ॥ प्रळयीं पावणें प्रकृतीतें ॥१७॥ मायेसी
दती तें पावती ॥ या गोष्टीने संशय निवर्तो ॥ कीं किजोनि
रक्षा येरितो ॥ सृष्टि काळीं उपजे प्रकृतीपासूनि हा प्रपंच
पदी तेकों उपजवी प्रकटती ॥ जैसें होतां प्रतिबिंबें दिसती
तो प्रकृतीतें पावती ॥ सोतें निर्मितों या भावें सणतसे ॥१९॥
ज्ञान नाहीं लयांतें ॥ हें सत्य कीं लपणां सर्वेश्वरें ॥ प्रकृतीत
मिळतील कीं जयांते ॥ परिमाण जडा देहाचा ॥२०॥ आसा
ति हीं वळखिला ॥ जड मागमि ध्याले खिला ॥ तिहीं तांना

हीं चदेखिला ॥ प्रळयकाळ ॥२१॥ तेकों प्रकृतीतें पावती ॥ ज्यां
स बायाली ब्रह्मालस्थिती ॥ त्यांची गणना नसे सर्वेश्वरतीं मा
तें पावले तैसे ॥२२॥ एवं सकळ वेदवेदांत ॥ बोलती हाचि
सिद्धांत ॥ कीं ब्रह्म पावले ते भाग्यवंत ॥ ते प्रळयीं न मिळती
प्रकृतीतें ॥२३॥ उपाधी पावले ज्या प्रकृतीतें ॥ ब्रह्मीं लय
बोलिला नाही तें ॥ पुन्हा उदय बोलिला तिये गुणवंतीतें ॥
सृष्टीकाळीं ॥२४॥ प्रळयकाळीं जें जें गिळी ॥ सृष्टिकाळीं
तें तें उगळी ॥ लय पावते तसी रसी चक्र गळी सृष्टिकाळीं
प्रकटते ॥२५॥ प्रळयकाळीं मिळाली तितें ॥ ते सर्वही लया
वीभुतें ॥ प्रकृतें पावती प्रकृतीतें ॥ ब्रह्म पावले ते न ब्रह्मलेङ्ग ॥
२६ ॥ ज्यांची अविद्या गेली ॥ जिहीं ब्रह्मीं ब्रह्ममय बुद्धि के
ली ॥ ब्रह्मीं लीन तेयांची निमाली ॥ बुद्धिलहरी आनंदसिंधूंत ॥२७॥

DR. ... MEMORIAL

जो वरि प्रारब्धाचा वारा ॥ तो बुद्धिवृत्ती जड तरंगाकारा ॥ डो
लहो त्याची सरकांवारा ॥ लहरि बुद्धीची ही निमाली ॥ २८ ॥ बु
॥६३॥ द्धीचलि जो पाधी ॥ ते अरती मिळे पव माउपाधी ॥ तरि चिद्
शास मग बधी ॥ आप न के ळिवत्त ॥ २९ ॥ दिनांतल पग
जळाचा किरणी ॥ प्रहर्ती ऐशी मिळे निर्गुणी ॥ ज्याचा उपा
धी तिचा त्रिगुणी ॥ नाश ळे का प्रस्फिकाळी उपडेना ॥ ३० ॥
घटफुटे नाशे जळ ॥ त्या नवे सैं बिंबे सूर्यमंडळ ॥ विद्या प्रति
नास तो अविद्या मुळ ॥ उपाधि नाशे ते मिळे प्रकंई अहूती
तो ॥ ३१ ॥ अविद्या आहे ज्याची ॥ प्रकयी अवृत्तीने बुद्धींची ॥६३॥
प्रगट मिळे ते प्रस्फिकाळी ना तिवांची ॥ जीवदशा मागुती प्रगट
ते ॥ ३२ ॥ त्यास पुनः शरीरें ॥ आलावाटती चराचरें ॥ त्यापून
त्यास एकसरें ॥ सगट प्रश्न ते त्याचे श्रीहरण ॥ ३३ ॥ आतां अम
मुक्ति ज्याला ॥ प्रळयकाळीं आत्मा सह मोक्ष सोला ॥ परिव्या

विद्या निवर्तिकरुनि अस्रे झाला ॥ अत्यान्त बोध ॥ ३४ ॥ लि
वापाधी असल यांचा ॥ अली मिळे ते साचे यांचा ॥ प्रवर्तीं तन
मिळे उगाळी साचा ॥ ध्यात्मा उपाधि म्हणजे डावेगळा विदि
त ॥ ३५ ॥ एवं कल्पज्ञानें सुर्न उरले ॥ ते प्रहर्तीं ते पावले ॥ ते चि
यशें बोलिले ॥ सर्वभूतें त्याणउनी ॥ ३६ ॥ कल्पक्षयीं प्रहर्ती
तें मिळती ॥ त्यासि कल्पादि कालीं त्याण जगास्ती ॥ मी निर्मितों
कीं मा तें पावती ॥ निर्मित्ति नसे तयांचा हा भाव ॥ ३७ ॥ त्यणतों
कल्पक्षय ॥ सूचयी महाप्रळय ॥ कल्पादि शब्दें मायेचा उदय
तो प्रथम सृष्टिकाळ ॥ ३८ ॥ कल्प शब्दें ब्रह्मयाचा दिवस ॥ त
त्पूर्तिदिन प्रळयदिन सृष्टियास ॥ त्यणून येके सर्वशब्दार्थ
रसे ॥ वायाजा तो त्याचा अर्थ ॥ ३९ ॥ हो तो प्रे हा प्रळय ॥ तो ब्रह्म
यांचा समाप्ति दिन होय ॥ आणि मायेचा जो उदय तो
प्रथम दिवस कल्पादी ॥ ४० ॥ ऐसा करावा अर्थ ॥ अन्यथा

सर्वशब्दें होतो व्यर्थ । आणि अष्टमी दिनकरु अस्त लय उदय
पावे । सांगतां सम उजळां सांची हे पुनरुक्ति ॥ ४१ ॥ आणि लो
 कत्रयाचा चक्षय होय । होतां दीन प्रळय । सर्वांही भुतांचा
लय उदय । तेन केहें सर्वशब्दें अतिस्पष्ट ॥ ४२ ॥ एवं प्रहर
तीतें पावती । त्यांतें पुन्हा मी निर्मितों म्हणे श्रीपती । या वरु
नि मातें पावती न परतती । सूचवी हें समाधान ॥ ४३ ॥ आ
तां यानंतर श्लोक । तो कां बोले उत्तम श्लोक । त्याचें निमि
त्त सूक्ष्मलोक । परिसोत आधीं ॥ ४४ ॥ पूर्वश्लोकीं भगवंतें
ऐसें बोलिलें कीं सर्व भुतें । कल्पक्षयीं पावती मातें । मी
कल्पादिकाळीं निर्मितों ॥ ४५ ॥ लय पावती प्रहरतीं न । आ
णि मी निर्मितों ऐसा भगवंत । कीं सत्ता तेथें निष्क्रिय न । ईश्व
रत्वें बोलावें ॥ ४६ ॥ कीं स्वरभांडें निगडचेती । तायें गडचेत ल
क्षणेती । या भावें म्हणे जगत्पती । मी निर्मितों म्हणउनी ॥ ४७

तथापि अकर्ता आपण ॥ सृष्टि स्थिती संहार हा प्रकृतीची
गुण । आणिकां न आप या निर्गुण । हें समस्त विवर्त माया
प्रकृतीमाझी ॥ ४८ ॥ तथापि वेसता हि न । आपण तिचें अ
धिष्ठान । जे ऐसें सत्ता तेथें ईश्वरत्व पावतुन । समजे ऐसें बो
लता या श्लोकीं ॥ ४९ ॥ श्लोक ॥ प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य वि
सृजामि पुनः पुनः । भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृते
र्वशात् ॥ ८ ॥ टीका ॥ जगा आपली प्रकृती । अधिष्ठूनि
तिनें मी जागसती । पुनःपुन्हा हा भुतांचा ग्राम येरितीं । मी
निर्मितों ॥ ५० ॥ प्रकृतीअधिष्ठूनि निर्मितों म्हणे । तो अर्थ
ना सरवुष बाणे । विवर्त ते अधिष्ठी अधिष्ठान हें जाणे
पात्र भगवद्रूपें चें ॥ ५१ ॥ रज्जू अधिष्ठी सर्पातें । सुक्तीअ
धिष्ठितें रुप्यातें । तंतू अधिष्ठी पटातें । घटातें मृत्तिका
५२ । हे कां या रुपिणी प्रकृती । सूचवी माया विपती ॥

अळमानंतरजगसती ॥ योगानि द्राक्षीतन्हो हे नसे ॥ ५३
रज्जूवरी सर्पदिसे ॥ तेव्हों की दृष्टाच्यसे ॥ कनकाचीय
नभासे ॥ पट तें तंतु घटमृत्तिका तें ॥ ५४ ॥ जेप्रळयकाळी
नव्हती ॥ ते सृष्टीकाळीकों हुनि आली प्रकृती ॥ या सृष्टी
च्या समाप्तानार्थभासापती ॥ प्रकृति स्वालक्षणानुसार ॥ ५५
की तें कारणरूपिणी ॥ अनन्यचें होतीतेव्हों निर्गुणी
मध्यान्हटळेणां किरणी ॥ तेसाक्ष्य स्वलक्ष्याभास ॥ ५६
दृक्षा चें पुष्प फळ पडे ॥ तें अन्य कोठें नहीं सांपडे ॥ मा
ध्यान्ह टळतां कोणीकडे ॥ आभास गेला लक्षणाचा ॥ ५७
जाहिल्या वाकोंनाश जाला ॥ तरि दुसरे दिनीं कां आला
लक्षणाचा आणी वृत्त उपजला ॥ तरि कोण पूर्विल्याचा देखिला
कोठें ॥ ५८ ॥ एवं आभास कालिचा ॥ लक्षणा का पक्षहा विस्ता
चा ॥ परि प्रातःकाळींभास सूर्याचा ॥ लेश ही माध्यान्हा हूनि

पूर्वी दिसेना ॥ ५९ ॥ तेव्हां किरणरूपें किरणी ॥ होते लक्षणावें
तें मृषा पाणी ॥ तैसी प्रकृती निर्गुणरूपें निर्गुणी ॥ सृष्टिका
ळापूर्वी होते लक्षणावी ॥ ६० ॥ ते व्हां तें लक्षणीं ये स्वतंत्र प्रकृती ॥ प्र
कृतीसी स्वामधिष्ठाय लक्षणूनि मायाधिपती ॥ लक्षणे आणि ती
तें अधिष्ठुलि मागती ॥ सृष्टिकाळीं निमितीं प्रतुलतां लक्षणात
से ॥ ६१ ॥ एवं प्रकृतीपुरुषयेक ॥ हें सूचवी उत्तमश्लोक ॥ प्रकृ
तीपुरुषव्यतिरेक ॥ तो एक कनक कावया अन्वयें गुरु बोले ॥
॥ ६२ ॥ एवं वायीट ते अविद्या ॥ वरी सर्वथा अलोलविद्या
ऐक्य हीन सोसे गुरुवराअद्या ॥ अळयादिकीं जो ऐक्या
चा अविद्यावसतसे ॥ ६३ ॥ लक्षूनि मीं देह ॥ हा देही आत्म
तेनें स्नेह ॥ अविद्याजनित तुटसंदेह ॥ जडचैतन्य ऐक्या
चा ॥ ६४ ॥ ऐक्य जडाचैतन्याचें ॥ अन्वयव्याप्तिविद्येनें घडतें

॥६५॥

पत्र

६१॥

साचें ॥ अहंकारें देहाप्रतिबिंबाचें ॥ ऐक्यतें ऐक्यलयोंन
य ॥ ६५ ॥ ते अहंकाररूपें ग्रंथी ॥ जडाचैतन्या संस्लेषकीं ग्रं
थीं ॥ प्रसिद्ध असे मोक्षपंथी ॥ ते गांठी पहिलें छेदावी
॥६६॥ ६६ ॥ तथापि प्रकृतीं त्रिगुण ॥ तेही प्रळयीं निर्गुणीं ॥ नि
र्गुण ॥ त्यांतही प्रकृतिं स्वामधिष्ठायलयानां स्तुया ॥ का
रण प्रकृतीची सूचवी ॥ ६७ ॥ ते अव्यक्तस्मात प्रगटे निर्गु
णी ॥ जळाभास जैसा विकरणीं ॥ हे अनादि स्वशक्तें ऐसें
चक्रपाणी ॥ पुनःपुन्हां निर्मितो ऐसें सूचवी ॥ ६८ ॥ कीं प्र
तिदिनीं जळाभास कीरणीं ॥ प्रतिसृष्टिकाळीं मायानिर्गु ॥६६॥
णीं ॥ पुनःपुन्हां सृजूनि चक्रपाणी ॥ प्रतिदिनीं मृगजळ
दृष्टांत सूचवी ॥ ६९ ॥ कीं सृष्टीहूनि पूर्वकाळीं श्रुती ॥ काहीं
चनचोसागती ॥ येथें पदवादी बोलती ॥ कीं ते काळीं हीं

नव्हे तेंलयणां असे काळ ॥ ७० ॥ तरि तें प्रळयशेष ब्रह्मचि
काळ ॥ तेथें मिथ्यादेतकाळाचाही विटाळ ॥ लयणोनि पुनः ॥ नसे
पुन्हां निर्मितो लयणें मघमिळे ॥ दृष्टांत दिनादिनीं मृगज
ळाचा सूचवी ॥ ७१ ॥ सृष्टीहूनि पूर्वी निर्गुण ॥ तेंचि काळें ऐ
सीं रवुण ॥ ऋग्वेदीं श्रुतिमुखें ब्रह्म सगुण ॥ बोलतसे ॥ ७२
नासदासिन्नोसदासित्तदानीं लक्षणें ऊनी ॥ हें श्रुतीलक्षणें सा
कांळीं काहीं नव्हतें लक्षणीया वरूनी ॥ ब्रह्मचि काळ हेत दो
नीं ॥ या शब्दें करूनी श्रुति बोले ॥ ७३ ॥ जरि ब्रह्मली ते काळीं
काहीं ॥ श्रुतीलक्षणतीनाहीं ॥ तरि ब्रह्मयेक आणि काळ ही
दुसरा येक सिद्ध होता ॥ ७४ ॥ मागतीं ऐसाहूनि अन्य काहीं
पुढें श्रुती लक्षणें नाहीं ॥ तो लक्षणा पूर्वोक्ति मागती हीं ॥ काळ
चहा अर्थी सिद्ध होतसे ॥ ७५ ॥ तस्माद्धान्यन्नपरः किंचनास

हे श्रुतीसे करी नाछ वदंत्यास ॥ जो सदानील निर्लेप निर्बोध ति
लस्याच काळास ॥ सूचउनि लेणे सावेगळे अन्य नसे ॥ ७६ ॥
॥६७॥ एवं अखंड काळ बाल निर्गुण ॥ तेथें काळ शक्ती मायात्रिगु
ण ॥ प्रकट सृष्टि स्थिती संहार रचुन ॥ काळत्रयाची तीव
रितो ॥ ७७ ॥ ऐसे द्विविध काळ असती ॥ पुढें अध्याय
रा होउ जगत्पती ॥ सांगेल सांगतां विभूती ॥ द्विविध काळ
तेथें ॥ ७८ ॥ कालः कलयतामहं उत्तो ॥ अहमेवाक्षयः का
ळ लेणे लमागती यावरूनी ॥ क्षयरूप अक्षयरूप काळ दो
नी ॥ सूचवील पुढें स्पष्टार्थ होणार ॥ ७९ ॥ एवं काळ ही ॥६८॥
नव्हे कारण ॥ आली प्रकृतीचे होतां चक्रण ॥ तो काळ निर्दृष्ट
सगुण ॥ सृष्टिनिर्माण करितसे तो सृष्टिकाळ ॥ ८० ॥ मिथ्या
होउनि मृगजळ ॥ नव्हे जैसा रज्जूवरील व्याळ ॥ कीं रुळतां म

ध्यान्हकाळ ॥ दृष्ट असे मृगजळ दिसेना ॥ ८१ ॥ जेव्हां
दृष्ट पाहे ॥ तेव्हां रज्जूवरी सर्प आहे ॥ दृष्ट पाहे तरी ही ना
हे ॥ मृगजळ फटकतां मध्यान्ह ॥ ८२ ॥ दृष्ट पाहे तरी जेव्हां
न दिसे ॥ तेव्हां दृष्ट न पाहे तरी असे ॥ प्रतिसृष्टीकाळी
ऐसे ॥ आली लय उदय मायेचे ॥ ८३ ॥ माया प्रकटे प्रथम ॥
तिच्या योगें सगुण होय ब्रह्म ॥ तेव्हां द्रष्टत्व धर्मी ॥ आणि दृ
श्य सृष्टीची तैसेचवां ॥ ८४ ॥ तेव्हां अधिष्ठान चित्तेपद्दतीनी ॥ स्व
यं अधिष्ठान तिचें जगत्ती ॥ जैसें स्थळ रजंगम हे लेणी
सृष्टि करितां उत्पन्न होती ॥ ८५ ॥ जिघ्रानें चि जिव्हा सरा
[illegible] सअपणासही न दृष्ट आणे ॥ जेव्हां आपणा
स यग सदाही सनेण ॥ मायेनें ईश्वर दृष्ट मायेचा यरिती
॥ ८६ ॥ मायेनें च मायेस आपणास पाहे ॥ तिवां चूनि निध
मी जो आहे ॥ तो निर्गुणी निर्गुण चि होउनि राहे ॥ सृष्टिकाळा

॥६८॥

पूर्वीं कारणीं आपल्या ॥ ८७ ॥ एवं बिजांत वृक्ष वसे
ऐसी सृष्टी हूनि पूर्वीं प्रकृती असे ॥ तेंजेउ कारणाचे ही
कार्य दिसे ॥ वृक्ष बिजांतूनि उपजेल रीती ॥ ८८ ॥ तेवीं सृ
ऐसी कीं कारणी जैसें सर्व ॥ कीं जळ तरंगांतु जैसा व्या
कीं सागरीं जैसें सर्व ह्यो ॥ तैसें कार्य हें विश्व जाली या का
णप्रकृतीचें ॥ ८९ ॥ प्रकृति स्वामध्यें स्वयंसत्तानें ॥ प्रकृती
भिन्न नसे ऐसें स्वशब्दें करूनी ॥ सूचवी कीं कार्यकारण
वस्तु दोनी ॥ प्रकृतीच्या मंडेवेग ळ्या नसती हा भाव ॥ ९०
यरितीं हा भूतग्राम ॥ पुन्हः पुन्हा निर्मितो लयांधनःशा
म ॥ नाना रूप नाना नाम ॥ सकळ भूतग्राम मी निर्मितों ॥ ९१
प्रतिबिंब जिवांशास हित ॥ स्थावर जंगम जंगम श
रीरें भूत ॥ त्याचा ग्राम समुदाय लयें भगवंत ॥ पुनः पु
न्हा यरितीं निर्मितों ॥ ९२ ॥ निर्मितों प्रकृतीनें अधिष्ठु

॥६८॥

नी ॥ आणि पुनःपुन्हा लयगतनी ॥ सूचवी या दोंगोष्टी क
रूनी ॥ अनादित्व प्रकृतीचें ॥ ९३ ॥ आतां प्रकृती पुनःपुन्हा
प्रकटे ॥ तरि तीच प्रकटो भूतसृष्टि कां होते शंका ऐसी
या स्थळीं येते ॥ ते चतुर्थ चरणीं परिहरितो ॥ ९४ ॥ चतुर्थ च
रण ॥ अवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ टिका ॥ आगा दुसऱ्या य
का सवश ॥ स्वतंत्रपण न सेल ईश ॥ त्यास लय नावें अवश
तरि अवश भूतग्राम हा ॥ ९५ ॥ कीं स्ववश अस तास्वतंत्र ॥
तरि नतपत गोष्ट तयाम हा विचित्र ॥ तरि कां यास वश या
सोव परतंत्र ॥ भूतग्राम हा जरि लयगती ॥ ९६ ॥ तरि अ
जुना हे अनादि प्रकृती ॥ जे तजं सांगतों प्रसंगी वश
भुतें तीतें असती ॥ अवश भूतग्राम यास्तव ॥ ९७ ॥ वश
भुतें प्रकृतीनें ॥ स्वप्नू नि पुनः पुन्हा होती भुतें ॥ मी अधि
ष्ठूनि तितें ॥ निर्मितिसें ॥ ९८ ॥ अधिष्ठूनि निर्मितों कैसा

डाक्टर भाऊदाजी इत्याख्यस्य स्मारकम्
MEMORIAL

पां। आपलें अकर्तृत्व बाणे ॥ तुम्हांस तातें थें कर्तृत्व हें
ही जाणे ॥ स्वमतें ऐसें बोलिला या श्लोकीं ॥ ९९ ॥ हे ध्या
यिकें धनंजय ॥ तों मार्गी सन्मुख होये ॥ कीं डिंवांचियाक
र्मीं हीहांचि निश्चय ॥ कीं प्रतिष्ठीं अधिष्ठुनि चक्रीं तो ज्ञी
वहि ॥ १०० ॥ जिवलों हिचिद्रमातें ॥ अकर्तृत्व ऐसें चियेतें
तथापि बद्ध करी होतें कर्म तें ॥ १ ॥ जहींन कवेनं ही चिदा
त्मा अकर्ता ॥ प्रकृती करी स्वयें तो नव्हे कर्ता ॥ तथापि जि
वास बंध ऐशी वार्ता ॥ न्याय कायी याचियाही अकर्तेपणा
ची ॥ २ ॥ या आशंकेच्या परिहार ॥ करावया सर्वेश्वर ॥ बोल
तसे याने नर ॥ स्ववैराग्य सूचक श्लोक हा ॥ ३ ॥ श्लोक ॥ ॥६९॥
न च मां तानि कर्माणि निबध्नंति धनंजय ॥ उदासिनवदा
सीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ टिका ॥ अगा धनंजया तें
हीं ॥ कर्में न बाधती मातें काहीं ॥ कीं मी असक्त होत नाहीं

साकर्माच्या ठायीं कदापी ॥ ४ ॥ येक करायेक पारखा ॥ उगा
उदासीन असें सासारिखा ॥ मी उदासी न असें तो सुरवा ॥
तुम्हसारिखियां मनाचा ॥ ५ ॥ धनंजया सणउनी ॥ ये
स्थळीं याना वेंकरुनी ॥ आपवी सूच उनी ॥ अर्थ ऐसा
६ ॥ कीं सणतां उदासिन ॥ सणी यो बिराहो पअर्डुन
ले थूनि सूचवी भाव गहन ॥ कीं वृतरिअगाध धनंजया ॥ ७
मी सर्वत्र उदासिन ॥ परि अविंचनाच्या ग्रंथीचें धन ॥ धन
लोभी करी धनउनन ॥ प्रेमपाशें ऐसे मज ते बांधती ॥ ८
प्रेमतें मी वसें ॥ मन अकिंचनाचें मी असें ॥ तो रथीं
सारथी होउनि बैसें ॥ घोडे तुरो हाकितें ॥ ९ ॥ मज ऐशा
अकिंचनाच्या धना ॥ तु काजि विलें अर्जुना ॥ कीं तुजसा
रिखिया आणि खासघना ॥ उभ्य सर्वेथा मी नव्हें ॥ १०

अलभ्य लभ्य जालें ॥ तें स्यातें लक्षणावें ज्ञानिकिलें ॥ एवं
ध्येनंजयालक्षणें तो याबोलें ॥ मुळें ज्ञानिकिलें तुवां हें सूच
वी ॥ ११ ॥ भीव राकीं उदासिनु ॥ मी होय परिलेभल
जन ॥ त्याच्या ठायीं मी जगजीवन ॥ उदासीन सेंस न
र्वथा ॥ १२ ॥ ये यथा मां प्रपद्यंते ॥ याअर्थाकीं हेगो प्टि
साक्षिने ॥ उदासीनता हीजनत्न होते ॥ भजती ते सा
भाजती यास्वभावें ॥ १३ ॥ ये यथा मां प्रपद्यंते याश्लोकी
कें करूनी ॥ तोस्त थे व भजाम्यहं त्यय उनी ॥ चतुर्थी
ध्या यांतसिद्धांताला त्यायावरुनी ॥ उदासीन परिभ ॥७०॥
जनानुरूपफळे देतो ॥ १४ ॥ प्रस्तुती माझाठायींच्यु
स लक्षमन ॥ यांवरिमीनहें उदासिन ॥ ह्मणुनि ज्ञानिकिले
तुवां धेन ॥ अभिवं चनाचें धनंजया ॥ १५ ॥ भकि विगळा अ
न्यत्र ॥ आपण उदासीन सर्वत्र ॥ लक्ष्यतेनिहें स्वचक्षुनिक

मळनेत्र ॥ धनंजया मी उदासीनलक्षण उनी ॥ १६ ॥ एवं
जीवत्वीही चिस्वरूपी ॥ कर्तृत्वनलगे तथापी ॥ वासनो
स्याचीपापी ॥ असेसाच्या बुद्धीत ॥ १७ ॥ बंधमोक्षदोन्ही
उपाधी त्यासिरिलें लक्षण उनी ॥ अहंकर्तृत्वाभिमानी ॥ बु
द्धीज्ञिवाचीकरी जिवासकर्मबद्ध ॥ १८ ॥ जिवोपाधीस कु
इयान ॥ लक्षूनि वासनायुक्त सोचेमन ॥ जिवांतयाविवावि
षयचिंतन ॥ प्रवृत्तीकर्मीं घडे ना ॥ १९ ॥ करिती वासनेनें ऐ
सें ॥ उदासीनतेलक्षावे कैसे ॥ राजसरूपें सुक्षोदिसे ॥ ते
स्वतां अधिदजंतीं उदासीन का होती ॥ २० ॥ विश्वविषया
कारें भासे ॥ ते वासनाबद्ध नव्हे ती कैसे ॥ अज्ञानें विष
यासक्त ऐसे ॥ वैराग्य केंचे त्यांतें ॥ २१ ॥ जे वैराग्यहिन
ते कर्मी न व्हेती उदासिन ॥ त्यालागी कर्में करिती बंधन ॥
न ॥ जिवांसीपें ॥ २२ ॥ आपण नित्य निरत ॥ लक्षूनस्या

७१

७१

दिक मी गर्भाध्यसन ॥ निसंगानी निसमुन ॥ उदासिन
सा निखायालागी ॥ २३ ॥ भगवद्वैराग्यगुण ॥ जो
भगवान् षड्गुण ॥ हे गांभिबोलतो आपण ॥ भगवद्गी
तेंत ॥ २४ ॥ एवं स्वपांडुसुवैराग्यगुण ॥ समलोमिष्ठलोन
भक्त निपुण ॥ सत्य नियासंगसंग मीनें आपण वैराग्यगु
ण ॥ आपलायेथें बोलतो ॥ २५ ॥ हें वैराग्यगुणयुक्त ॥ सम
लोनिमज सी भक्त ॥ तहीहोतो विरक्त ॥ हें चतुर्थोध्यायांत
चि मागें बोलिला ॥ २६ ॥ चतुर्थाध्याय श्लोक ॥ न मां कर्मा
णि लिंपंती न मे कर्मफले स्पृहा ॥ इति मां योभिजानाति कर्म
भिर्न स बध्यते ॥ २७ ॥ टिका मागें चि जाली ॥ प्रस्तुतीं गांदृ
ऐसी आली ॥ कीवैराग्यगुणपूर्वक उपासना केली ॥ तरि वै
राग्यलभ्य होय सांत ॥ २८ ॥ यासे प्रमाण हा चतुर्थाध्याय श्लो
क ॥ येथें लगे उत्तम श्लोक ॥ कीं मंडानद्वैकर्मविधक ॥ कर्मोस्य

हो नसे लण उनी ॥ २८ ॥ स्पृहा कर्मी निसे यास्तव ॥ म्हणे कृ
र्में न लिंपती लणे देवाधिदेव ॥ ऐसा आपुला गुण जाणे मान
॥७२॥ व ॥ तो ही कर्मी न बद्ध लणतसे ॥ २९ ॥ एवं वैराग्य गुण
जाणे ॥ तो भगवद्रूपास के सही वैराग्य बाणे ॥ या चतुर्था
ध्याय श्लोकांत लणे ॥ उत्तरार्धी ऐसें भगवंत ॥ ३० ॥ म
ज कर्मी निसे स्पृहा ॥ जो जाण तो माझा वैराग्य गुण हा
तो ही निस्पृह होतो सा निस्पृहा ॥ कर्मबंधन नव्हे हा अर्थ
॥ ३१ ॥ तो चवैराग्य गुण ॥ या नवमाध्यायांत नवमश्लोकींस
गुण ॥ श्रीकृष्ण बोलतो येथें खुण ॥ पहा वीजेया चतुर्था
ध्याय श्लोकीं उत्तरार्धी ॥ ३२ ॥ ऐसे च षड्गुण ॥ सम जो निष्प ॥८२॥
ज्ञ अस लस गुण ॥ षड्गुणाज्ञा ला भे तो ही निर्गुण ॥ भगवत्सद
तें पावतो ॥ ३३ ॥ प्रसंगें बोलिला गुण ॥ त्या प्रसंगाची हे खु
ण ॥ कीं जीव ही होऊन निर्गुण ॥ परि कर्मबंध सारे कर्मे

होतसे ॥ ३४ ॥ तरि ईश्वरास हीऊं सेल बंध ॥ या व्यापरि हा
रार्थ हा नवम प्रबंध ॥ कीं मी उदासीन लणउनि गंध ॥ न ला
गे माते या कर्मबंधाचा ॥ ३५ ॥ त्या कर्माचीं फळें जरी ॥ मी यथि
तो असक्त होतो तरी ॥ मज ही बंध होता परी ॥ अनादि वैराग्य
गुणें न समजे बंध ॥ ३६ ॥ मी अनादि विरक्त ॥ लणोनि याक
र्मी निसें होत असक्त ॥ जीव ही कर्मबंधापासून निर्मुक्त ॥ होतो
पूर्वासक्ती टाकितो हा भाव ॥ ३७ ॥ आतां यानंतर श्लोक ते
का बोले उत्तम श्लोक ॥ त्याचें निमित्त सूज्ञ लोक ॥ परिसोत
स्व॰ आधीं ॥ ३८ ॥ चित्स्वरूपी कर्तेला ॥ लिकोस हीन सेत टीबंध
वा तो ॥ असे चैतन्य सी अकर्तेता ॥ असे ल ईश्वराची हे ॥ ३९
ऐश्वर्ये शांव कें स्पष्ट ॥ देखो निपरि हरि ताजाला मे घनीळ
कीं भी विरक्त उदासीना साक्षित्वाकें वळ ॥ स्वयं निमातें न बाध
तीं नेक में ॥ ४० ॥ कर्म असक्त न होणें ॥ जाणि उदासिना साक्षित्वें

असणें ॥ जाहीं स्वयधर्मकीं निर्गुणपणें ॥ ऐसा आपण ऐसें नसल
णावें ॥ ४१ ॥ ज्यासहा वैराग्य गुण ॥ त्यास लेणवें ना निर्गुण ॥
॥७३॥ आणि प्रकृतीचें नाेंअधिष्ठानपण ॥ निर्गुणानें ॥ ४२ ॥ जें कां
जगाचें उपादानकारण ॥ ब्रह्म तें लेणावें निर्गुण ॥ जयास
हे वैराग्यादि गुण ॥ जगत्कारण नलेणावें तयानें ॥ ४३ ॥ ये
थें संशय येईल ती ॥ उपडेलें हें जाणे जगस्ती ॥ सेय मी
सगुणाजो मायाधिपती ॥ तोचि जगत्कारण लेणा तसेया
श्लोकीं ॥ ४४ ॥ श्लोक ॥ मयाध्यक्षेण प्रकृतिः सूयते सच
राचरं ॥ हेतुनानेन कौंतेय जगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥ टिका
अगा मी अध्यास मायेचा धणी ॥ अध्यक्षता न घडे निर्गुणी
युक्त होऊनि तिच्या सत्वगुणीं ॥ आधीं तिचा मी होतसें ॥ ४५
आणि मज अध्यक्षा च्याच योगें करूनी ॥ प्रकृती चराचरा स
होतले प्रसूती ॥ प्रसवे स्वयेंचि प्रसवों न सके लेणउनी

मी सगुण लेंहीही कुंतीसुता जगत्कारण ॥ ४६ ॥ या हेतूकरूनी
जग विविध होउनी ॥ वर्तत असे लयाउनी ॥ कुंतीसुता मी सगु
णत्वें ही जगत्कारण ॥ ४७ ॥ कौंतेय लणिजे कुंतीसुत ॥ या
नावें गहन भावें आवकी भगवंत ॥ कीं जननी पासोनि पुत्र उ
पजतो निश्चित ॥ परि ते प्रसवते स्वपती च्या हेतुकरूनी ॥ ४८
पती लणावा केव्हां ॥ कीं बाईल करील जे व्हां ॥ तिच्या चये
गे तेव्हां ॥ पती तिचा ॥ ४९ ॥ तेजे व्हां बाईल जाली ॥ त्यास पती
लयोंलागली ॥ आणि ते चकरितां व्याली ॥ विकीधसें तान
॥ ५० ॥ येथें कुंतीसुता कौंतेया ॥ लेणे हा अर्थ सूचवावया ॥ कीं
प्रकृती योगें चिधन लया ॥ अध्यक्ष मी प्रकृतीचा ॥ ५१ ॥ आ
णि माझ्या चसत्ते करूनी ॥ प्रसवते चराचर लयाउनी ॥ कौंते
या लणतां यावरूनी ॥ सूचवी हा अर्थ ॥ ५२ ॥ याचा ऐसा विचार

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डॉक्टर भाऊदाजी इत्यादि स्मारकम्
THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

॥७४॥ कीं ब्रह्म मायायोगें चि ईश्वर । तीपासूनि होतें चराचर । प
रिसं कळे त्याचि सर्वज्ञाचिया ॥७३॥ जीच्या योगें चि तिनें ईश्व
र वर्तवी प्रकृती तें ॥ प्रजा च्या धनें प्रजा तें ॥ वर्तवी जेसा भूप
ती ॥७४॥ प्रजापासूनि घेउनि धन । त्या धनें ठेउनि सेवक जन
आला वर्तवी करी शासन । ऐसा प्रकृती गुणी प्रकृती गुणांतें
वर्तवी ॥७५॥ लोखंड पिटायाचें साधन । लोखंडाचाचि चिमटा
अरणीपण । तैसा प्रकृती तें वर्तवी जगज्जीवन । त्याचि प्रकृ
ती करूनी ॥७६॥ एवं प्रकृतीचे भाग दोनी । येक ब्रह्म आपण है
णाउनी । या अखंड प्रत्ययें करूनी ॥ निर्गुणीं सगुणत्व ॥७७ ॥७४॥
हा ईश्वरत्व प्रत्यय । जो अविद्या अखंडानंदमय । ऐस्या
दिशांचा उदय । त्यापासूनि आणिक यही तयाचि सगुणाचा
॥७८॥ कीं कोलयप्रकाळ हीं सरे । निर्वाणा अवसानीं ते उरे । का
हीं उरले ना हीं ऐसें स्मरे । उपाधी ब्रह्मात्मप्रत्ययीं ईश्वराचा ॥७९

तेही मायापावेलय । तो योगनिद्रासमय । पुन्हां ब्रह्मआ
पण लक्षणू निउदय । प्रथम सृष्टि चे मायायोगाचा ॥८०॥ तेथें ब्रह्म
निर्गुण आपण । इतकें चिन्मात्र स्फुरण । त्या स्फुरणीं सर्व
ज्ञपण । प्रकृतीम विश्वस्मरण रूप प्रकटे तें ॥८१॥ ब्रह्म आपण
ऐसें अखंड जाणे । तेंचि मायायोगें ब्रह्मीं ईश्वरत्व बोधे । तेंचि
माया मी माया लक्षणे । ब्रह्मीं योगें ते शक्ती परदेवता शाक्तांची ॥८२
ब्रह्मात्मत्वाचें स्फुरण । तेथें ही वृत्ति माया आणि चैतन्य निर्गु
ण । मी माया पैं ही वृत्ति मायागुण । प्रकाशावृत्तें चि चैतन्य
निर्गुण ॥८३॥ प्रथम स्फुरे ब्रह्म आपण । तो ईश्वरत्वें ब्रह्म
सगुण । माया मी लक्षूनि दुसरें स्फुरण । तें प्रकृती तो ईश्व
र चित्तिका अध्यक्ष ॥८४॥ ईश्वरत्वें सर्वज्ञपण । माया शीघ्र
उत्पत्त्यादिकांचें स्फुरण । ते त्या आधीन जो ब्रह्म सगुण । आ
पण ब्रह्म लक्षणें मायाशी करूनी ॥८५॥ तो तीव्र हूनि डोमपि व

री ॥ तेहोयाार चनीपासूनी परी ॥ स्पावांचूनि ति च्याकुंस्री
प्रकटती तिच्या स्वसामर्थ्ये ॥ ६६ ॥ दुग्धांत असे घृत ॥ सा च
॥७६॥ पासूनि उपजे तें निश्चित ॥ परि तो वीविरजी मथीत दु चित
क्रिया जाणावी कारणसाघ्न तांचें ॥ ६७ ॥ अथवा जैसा लो
हार ॥ लोहाचे चकरितो नाना प्रकार ॥ परि घडे मोडी साध
न प्रकार ॥ लोहाचे सर्व ॥ ६८ ॥ लोहाचेच सर्व प्रकार ॥ लोहा
चपासूनि उपजती तेअप्रकार ॥ तथापि लोह साधन मुख
चि लोहोर ॥ कारण लेणावा ॥ ६९ ॥ लोहाचपासून हो
ती नग ॥ मायेचपासूनि होते जग ॥ तै लोहारा मरेणा च
करितां च दारिसोग ॥ लोह साधना चा चया पासी ॥ ७० ॥ ७६॥
पालागिलेण श्रीपती ॥ कीकरा चरत्र सवरोते चिप्रहती ॥ प
रिमाया योगें विश्वच्य प्रभी माया धिपती ॥ स्पा म ... री
लेणे कींतैप्र सवरे ॥ ७१ ॥ एवं जगकारण निर्गुण ॥ तें विश्व

पण स्वयंभ नि ज्यास वाटे तो सगुण ॥ तो सर्व जाणे लणू
नि जगाचें द्विविध ही कारण ॥ ईश्वर लणावा ॥ ७२ ॥ घटो
सकारण माती ॥ घटासर्सो उंनाये रिती ॥ ब्रह्म सर्वत्र स
र्वभुती ॥ उपादान कारण तें लणावें ॥ ७३ ॥ तें निरवळ निर्गु
ण ॥ परितेंच मायेसें जाणे कीं ब्रह्म आपण ॥ हा अखंड अनुभ
वतें सगुण ॥ सगुणचि उपादान कारण ये रिती ॥ ७४ ॥ घटी
स बाह्य माती ॥ तैसें जगी ब्रह्म तें आपण ये रिती ॥ अनुभव
ज्याचा तो माया धिपती ॥ उपादान कारण जगीं चकानवे ॥ ७५ ॥
आणि घटास कारण कुंभार ॥ जो घडी घटाचा आकार ॥ तो नि
मित्त कारण तैसा सर्वेश्वर ॥ तो चि निमित्त कारण सर्वज्ञ ॥ ७६ ॥
... पविष्य जाये ... जाय ॥ जीव कर्मानुरूप सृजते करी नि
र्मिणा ॥ दोहीं परी कुंभी सुना जाय ॥ मी जगत्कारण ... या
श्लोकीं ॥ ७७ ॥ राजविद्या विवरण ॥ हें पद्य श्लोक प्रकरण ॥ हे

थेंआपयातें नपावतां जन्ममरण ॥ पावती लय निवोलिला
७८ ॥ तो संशयाचें देखिलें स्वछ ॥ कीं सृष्टी हू निपू वीविलाचि
केवळ ॥ तेव्हां अहंचि पावलें सकळ ॥ नरि पावले ते हीपरंतरी
॥७६॥ संसारीं ॥ ७९ ॥ त्याच्या परिहाराकारणें ॥ सृष्टी प्रळय प्रव
र्तला लागलें बोलणें ॥ तेथंही नरासना रायणें ॥ सूत्र न्याय
हू विस्तारसूच विले ॥ ८० ॥ संक्षेपें सविस्तर ॥ अर्थ सूचवी
सर्वेश्वर ॥ कृष्णरूपा पात्र चतुर ॥ विस्तार नितकास मेल
ला ॥ ८१ ॥ अन्यथा शब्दें तोंघारें निपट ॥ सृष्टी प्रळयाची बहू
तरवटपट ॥ आणि अर्जुनें जोडूनि मुखी पुट ॥ पुढें सूर्यो ॥७६॥
ल विस्तारें केलें स्तवनी ॥ ८२ ॥ विश्वरूप दर्शनार्थ
प्रार्थिलें पुढें जेथें पार्थ ॥ तेथें लय लक्षी विस्तारें न्याय यथा
र्थ ॥ सृष्टी प्रळय तत्व उपाख्यानिरे केलें ॥ ८३ ॥ विश्वरूपाच्या
ये श्लोक ॥ भवाप्ययौहि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया ॥ त्वत्तः

कमलपत्राक्ष महात्म्यमपि चाव्ययं ॥ ८४ ॥ एकंच गीतासू
चवी पदोपदीं विस्तार ॥ परि तो बोलता ग्रंथ वाढेल फार ॥ म्ह
णून संक्षेपरूप विचार ॥ बहुत विस्तार बोलावा त्याचा बोलि
जेतो ॥ ८५ ॥ हो विस्तार वाचितां सडळेना ॥ त्याचें सूक्ष्म नव्हे च
मत्न ॥ ते प्रतिपदीं करितील नमन ॥ त्याच सर्वेश्वराते ॥ ८६ ॥
तू पि नव्हे पितां अमृत ॥ परि तीहि वाचितां होईल कनीलस
न ॥ परि जे व्यासंगी आणि परमार्थी हि रत ॥ संक्षेप चि
मयितार्थ प्रियतम यां ॥ ८७ ॥ तरी ऐसें सूणातील की ॥ पदें थो
डीं असे निश्लोकी ॥ विस्तारीं अर्थी रचना ऐतकी ॥ कां
वाढवावी ॥ ८८ ॥ तरि सृष्टी प्रळय ॥ अति संक्षेपें बोले अ
व्यय ॥ तो अन्वय कोणि ह्या बोधवेनाय ॥ सृष्टी प्रळय विस्तारे
आयी केलें सणउनी ॥ ८९ ॥ तेव्हां अर्थी जो भावार्थ ॥ तो स
मजला पार्थ ॥ तरि ऐकिलें स्तवनीं सविस्तर यथार्थ ॥ रवंगहन

भावार्थगीतेचे ॥ ९० ॥ येथें सृष्टी प्रळय विचार ॥ बोलाये
करूनि प्रतिविस्तार ॥ परि ग्रंथ वाढेल फार ॥ म्हणूनि संक्षे
पें वर्णिलें ॥ ९१ ॥ सांडोनि तें संज्ञायाची स्थळें ॥ सांचैं समाधा
॥७७॥ नमें घनीचें ॥ सुचविलें ते संहार पाळें ॥ स्याच्यो आखाणि
लें संक्षिप्त ॥ ९२ ॥ एवं उपादान कारण निमित्त कारण ॥ दोन्ही
जगाचीं स्वयें सगुण ॥ ऐसें या श्लोकीं नारायण ॥ नरावता
र अर्जुन त्यातें उपदेशिलें ॥ ९३ ॥ ऐसा सर्वी हृदयस्थ सर्वेश्व
र ॥ नोकरावया सिवांचा उद्धार ॥ निमित्त करूनी भूभार
अवतरला म्हणती ॥ ९४ ॥ कामें तारिल्या गोपी गणी ॥ भ ॥८८॥
येंतारिलें कंस शिशुपाळादि दुर्जना ॥ स्नेहार्थ पणीं अर्जुना
गीता उपदेशें जो तारी ॥ ९५ ॥ सकळ जनाचा उद्धार ॥ हा प
रमात्मा करणार ॥ परंतु दातृ निजें बुडणार ॥ ऐसें ॥ ९६ ॥
कीं दुर्योधनादी मूढ जन ॥ न करिती त्याचें भजन ॥ जो स्वयें

परमात्मा अवतार असन ॥ मनुष्य मानी तयाला ॥ ९७ ॥ पांडव
भीष्म विदुर ॥ हे जाणती कीं हा सर्वेश्वर ॥ दैवी संपत्तीचे पु
रुष चतुर ॥ इत्यादि भक्त ती ॥ ९८ ॥ आसुर संपत्तीचे नर
ते महिमा न जाणती पामर ॥ म्हणूनि दोन्ही संपत्तीचे पुरु
ष सर्वेश्वर ॥ बोलत आतां ॥ ९९ ॥ त्यांत असुरी संपत्तीचे
पुरुष ॥ आपणा वरी ठेविती दोष ॥ तो प्रसंग परम पुरुष
बोलतसे या श्लोकीं ॥ १०० ॥ श्लोक ॥ अवजानंति मां
मूढा मानुषीं तनुमाश्रितं ॥ परं भावमजानंतो मम भूतम
हेश्वरं ॥ ११ ॥ टिका ॥ अगा जे मूढमती ॥ ते मातें अवमा
निती ॥ कीं मनुष्य तनूची आकृती ॥ निचा आश्रय म्यां केला
रमा ॥ १ ॥ म्हणूनि माझा अपमान ॥ करिती ते मूढ जन ॥ थोरा
सनीचा समान ॥ मानणें अपमान तो हाची ॥ २ ॥ मूढां तुच्छ

सज्ञानीं किती । कीं तो अपमान थोराचि करूं सकती । त्या
सनीचा सन्मान मानिती ॥ हाचि अपमान ॥ ३ ॥ थोर उपजे
ठेउनि मुढ । धिक् अंधार साळनी वमानिती मुढ ॥ साचें श्रे
॥७८॥ ष्ठ लजाणती प्रौढ ॥ ते मूढपणी तो भाव साचा प्राठ किती
४ ॥ एवं जो माझा परम भाव । कीं मी सर्व भुतां चा महेश्वर
देवाधिदेव । तो माझा भाव लणिजे तें माझें अभिनव ॥ स्व
पतें मूढ नेणती ॥ ५ ॥ सर्व भुतां चा ईश्वर । ब्रह्मादि देव ज्यां
च्या हातींचे चराचर ॥ त्याहि हुनि तो समर्थ महेश्वर ॥ मीच ॥७८॥
येक सर्वा भुतांचा ॥ ६ ॥ माझा तो भाव नेणोनी ॥ हा हि येक
आला सारिखा लणउनी ॥ मानिती मनुष्य तनु भाव मा
सा देखोनी ॥ अवमानिती मातें ॥ ७ ॥ एवं द्वि विध हो जग
गाचें कारण ॥ तो मी अवतर लों नारायण ॥ हा परम भाव

नेणोनि जे अवलक्षण ॥ ते मूढ मनुष्य भावें अवमानिती
हा अर्थ ॥ ८ ॥ येथें झांकला अर्जुन ॥ कीं दुर्योधना दीक दुर्जन
यांचि या विवेकाचें नयन ॥ कां झांकले ॥ ९ ॥ ज्यातें सणया
वे मुढ ॥ तरि आम्ही हीनणों याचें ऐश्वर्य गुढ ॥ परि नारद
व्यासादि सर्वज्ञ प्रौढ ॥ जाणों त्याच्या मुखें अयकोनी ॥ १०
ऐसें हे ही जाणती ॥ मागती मनुष्य चि असे लणती ॥ कांडला
ली ऐशी नेणती ॥ बुद्धि त्यांची ॥ ११ ॥ उद्योग पर्वी थोर थोर
मुनी ॥ दुर्योधना तें हा सर्वेश्वर लणउनी ॥ नाना आख्या
नी करूनी ॥ विज्ञाद अयंत केलिले ॥ १२ ॥ धृतराष्ट्र सांगा लौ
रें बाप ॥ तो दुर्योधना तें याचा महेश्वरत्व प्रताप ॥ सांगे लणे
अपल्या अज्ञानि महत्पाप ॥ ज्या साया सर्वेश्वराची मांडितां ॥ १३
आ सवेंक इत्यादि गोष्टी ॥ विश्वरूप समस देखे दृष्टी ॥ ते व्हां

धरावा श्रीकृष्ण लक्षूनि दृष्टी ॥ विचार केला ॥ ५४ ॥ कर्णदुःशा
सनदुर्योधिन शकुनी ॥ हे दुष्ट चतुष्टय मिळोनी ॥ श्रीकृष्णा
॥७९॥ संबंधिता पाउवाडिले लक्षण उनी ॥ विचार करूनि चारमां
डिले ॥ १५ ॥ तेव्हां संपूर्ण सर्वत्र ॥ मागें पुढें श्रीकृष्ण मळे नेत्र
धृतराष्ट्रास देऊनि दिव्य नेत्र ॥ दाखवी आणि दुर्योधना
दिक हीं ॥ १६ ॥ ऐसें अयास कळे ॥ कां साचो ही बुद्धी नव
ळे ॥ मनुष्यरूप देखानि खवळे ॥ मनुष्य हा हीं लक्षण उेनी
१७ ऐसी अर्जुनाची शंका ॥ तत्काळ कळली शेषपर्यंक
याचें निमित्त ही श्रीवछंका ॥ बोलते लागले ॥ १८ ॥ यावरूनि
या वेगळे हीन नर ॥ वेदशास्त्रपुराणें वाचूनि ही पामर ॥ पवि
तार महिमा समजोनि ही आदर ॥ न धरिती अवताररूपी
ईश्वराच्या ॥ १९ ॥ ते ही ऐसे चरिती ॥ सद्भावकनककळते

धरिती ॥ हें विभक्ष्येन्द्रियांचें त्यांचें लगाम सती ॥ वृत्ति सिद्धु
नि सांगतो या श्लोकीं ॥ २० ॥ श्लोक ॥ मोघाशा मोघकर्माणो
मोघज्ञाना विचेतसः ॥ राक्षसीमासुरींचैव प्रकृतिं मोहिनीं
श्रिताः ॥ १२ ॥ टिका ॥ अगा बेरवाई ठ दोही चें निमित्त ॥ केवळ
व्हे आपलें चित्त त्याचें विपरीत होतां वृत्त ॥ व्यर्थ होतें सर्व
ही ॥ २१ ॥ आशा तयांची व्यर्थ ॥ कोंथा रव्धी नाहीं तो पुरु
षार्थ ॥ आपणास होत नयूनि न दर्थ ॥ मळटाकू निष्फळ तो
सुखादें वांते ॥ २२ ॥ आणि अंगारव्धीं अस ॥ ते पश्चात्कल्पू
ळ दिसे ॥ तदर्थ काम्य कर्म केलें तें बसे ॥ पुढें केलें तप बंध
न करूनी ॥ २३ ॥ यज्ञामानासना नाकारणें शेवा ॥ करूनि प्र
जनोद्धुत्रदेवा ॥ न सेप्रारब्धीं तेथवा ॥ आशा हातें ते व्यर्थ
२४ प्रारब्धानुरूप कर्माची ॥ होणार होतें ते काळीं ॥ जालें

MEMORIAL

आणि याकाम्येपउ लाजंळी ॥ बंधाचिया ॥२५॥ ऐसे चलन्मीम
असंतान ॥ हो म्हणूनिवृत्तीमलन ॥ तेंपुढें जालें बंधन ॥ तोही
॥६०॥ परी ॥२६॥ येजन्मीनव्हेपरी ॥ फळहोईल जन्मांतरीं ॥ आ
शाव्यर्थ नैव्हे म्हणा कीयापरी ॥ तरि खरीच गोष्टी हेही ॥२७
परंतु श्रूकरादियोनी ॥ जन्मांतरीं मज हो म्हण उनी ॥ येरितीं
तोंसांच्या मनी ॥ नव्हती आज्ञा सर्वथा ॥२८॥ बहूकाळ कां
हों म्हण उनी ॥ प्रवेशीला रस्थीर मुहूर्त करुनी ॥ तो संरखळा
पायीं सासदनी ॥ पडली शाश्वत बहूकाळ ॥२९॥ त्या स्थि
रा मुहूर्ताची ॥ फळसिद्धी तों जाली चसाची ॥ परिआज्ञा न ॥६०॥
व्हती याची ॥ ऐसें हो म्हण उनी ॥३०॥ प्रयत्नें देवता पूजो
नी ॥ नमाजे श्रूकरादियोनी ॥ अथवा जन्मांतरीं फळ हो म्हण
उनी ॥ हें हो नमाग ॥३१॥ एवं चदेवतापूजन ॥ करीइच्छी धन

मान संतान ॥ तें शास्त्रानुरूप हो तां सेवन ॥ म्हणावें का
य सादेवाचें ॥३२॥ त्या देवाचें हें दीधलें ॥ म्हणू निया लाड
हीं वाटलें ॥ तें याचें यास लभ्य हो गोंजालें ॥ व्यर्थ पूजन
त्या देवाचें ॥३३॥ यास नव्हे लाभार्थी ॥ तथापि आज्ञा ते
तों व्यर्थ ॥ याचा यास सांपडला पदार्थी ॥ त्याची आज्ञा व्य
र्थ जाली ॥३४॥ हें रहस्य जननेणे ॥ त्यापासून आज्ञा फ
ळली म्हणे ॥ परंतु साक्षी सर्वज्ञ आपण ॥ तो म्हणे मोघाज्ञा
म्हणाउनी ॥३५॥ औरव्थी फळनसे ॥ मोघाज्ञा तों यासही
दिसे ॥ जन्मांतर फळाचें फांसे ॥ गळां पडली आज्ञा व्यथा
करूनियां ॥३६॥ आतां पुरे लिया चलन्मी हा याचें फळ
म्हणू निआज्ञा धरिली केवळ ॥ तवे पूर्वसंचीत साहूनि हीप
बळ ॥ जन्मांतरही फळतें नपावे ॥३७॥ तेंही मोघाज्ञाचे रूक

मागती॥ कीं देव न देजे ते काळीं मागती॥ अथवा सूकरादि
अधम मागती॥ पापानिरोपफळ जन्मांतरीं च पावेल॥३८॥
॥८१॥ पुढिले जन्मी क्षत्रिय॥ होयी न लागत निघरिला अशेय
देवता भजनी दृढ निश्चय॥ न पवेची मोटा॥३९॥ आणि कृ
त्तिका नक्षत्रीं कार्तिक मासीं॥ स्वामी दर्शन होय घडलें तया होते
सी॥ सप्तजन्म विप्रजन्मासी॥ जायें तया॥४०॥ क्षत्रियही
देते देवताभजन॥ यथार्थीं हो स्वामीदर्शन॥ विप्र वेदपाठ
करस्थ न॥ होतां देवताभजनें व्यर्थ गेलें॥४१॥ तो पिता
माता श्राद्ध चुकला॥ तो कायेक टिळ न्यु चोळ केला॥ दोहीं
गतींने विलंब लागला॥ व्यर्थ्य आश्रा दोहींची॥४२॥ पाय ॥८१॥
पूर्वपक्ष सिद्धांत॥ विरोद बोलतां ग्रथवाढ लय संत॥ एवं
टीका निभगवंत॥ ऐसे जे क्षुद्र देवता भजती॥४३॥ युगांतरीं

यागादि कर्मे केली॥ पुत्रादि फळें त [illegible] फळा लीं॥ तो पूर्व पु
ण्येंच फळा आलीं॥ हें पुढें फळ होणार॥४४॥ काहीं न क
रीस्याहुती॥ काम्य कर्ता बिरा लयण उनी॥ जसें तसें का
म्य कर्में केलीं॥ अवकृविंता सर्य शास्त्रकाराचें॥४५॥
तेत काळ फळ बोलती॥ तत्काळ फळें जालीं ऐसें होसे
यासी॥ जन्मांतरा वांचू निष्फळ नाहीं जाणती॥ तहीं सि
दा विकीडन प्रवृत्ती निमित्त॥४६॥ विजाचा होय तरुवर॥
फळे नव्हे हे प्रत्यक्ष गोचर॥ कर्माचें फळ विना जन्मांतर
नव्हे सर्वथा॥४७॥ हे मुढाकारणें प्रवृत्ती॥ शास्त्र बोलेक
जे मोक्षमार्ग न जायाती॥ तो मुक्ति प्रदा मुकुंदा का भजती॥
प्रस्तरीं कळस इतरदेवतां भजती॥ प्रसंग तो चा॥४८॥
कीं ते मोक्षाचा लागावे॥ सकाम देवतांतर उपासक गणावे॥
मोक्ष कर्में लागती आणी रवही जायावे॥ निःकाम यावें गळे

दोपरी ॥ ४१ ॥ एक दाकू निकाम ना ॥ निःकामदेवतां कर
उपासना ॥ कर्मे करीतीमोक्षार्थ नोहोप्रि ना ॥ येकामुकुंदा
॥८२॥ वांचुनी ॥ ५० ॥ एक उगीच निःकामकर्मे ॥ करितीवर्णाश्र
मोक्त धर्मे ॥ इतिया ध्यायांत बोलिलें म्हणोनमें ॥ विष्णुचरणी
नअर्पिती ॥ ५१ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोन्यत्र ॥ याश्लोकीं बोलिला
कमळनेत्र ॥ कीं विष्णूसि नअर्पितां कर्ममात्र ॥ बंधकरीत्व
यानुनी ॥ ५२ ॥ नव्हे मोक्ष नचुके बंध [illegible] निःकामकर्मेही हो
यसंबंध ॥ नलागे कर्माचा बंधाचा गंध ॥ कर्मे अर्पितां भ
गवंतीं ॥ ५३ ॥ चुकोनीतें कर्म ॥ निःकाम अनुष्ठीती स्वधर्म ध
त्याणें बंध चिंहातों कर्मी ॥ व्यर्थ जालें ॥ ५४ ॥ कीं त्याकारणें ॥८२॥
केलें ॥ तेंकां नाहीं होउनि आलें ॥ तें व्यर्थ सिणावें जालें ॥
मोक्षकर्म तेंइत्यादी ॥ ५५ ॥ ज्यानांमोक्षज्ञानें ॥ ज्ञानदीपक
रिचेजन ॥ यर्थ वेदश्रद्धाहिन ॥ यक्ष वेदाश्रित ॥ ५६ ॥ चावी

कबोद्धइत्यादी ॥ यांस अज्ञानसे वेदीं ॥ जेवेदप्रमाणआणि
भेदवादी ॥ भेदत्याचेत्यां नांव्लीयेव ॥ ५७ ॥ कां म्हणुनतरदेव
तांभजन ॥ करितीआणि अद्वैतहीबोलतीजन ॥ मोक्षसाचें
होज्ञान ॥ कीं परोक्ष नफळे नयाते ॥ ५८ ॥ शब्दज्ञानीचेनेहोती
कवळीडा होय आत्मानात्म विवकरिती ॥ नबाणेस्वरूपसाक्षा
त्कारस्थिती ॥ भगवत्प्रसादावांचुनी ॥ ५९ ॥ श्रीमद्भागवतीं
वारंवार ॥ बोलिला असे हा प्रकार ॥ नबाणे अपरोक्ष साक्षा
त्कार ॥ साकार भगवद्भजना वांचुनी ॥ ६० ॥ श्रीकृष्णदेव
कीं च्या उदरीं ॥ अल्पादिदेवी स्तुति लागा नोदरी ॥ तथें बोला
आणि ज्ञांकरवेरवरी ॥ बोलैऐसे याश्लोकीं ॥ ६१ ॥ श्लोक ॥
सत्वं नचेद्धातरिदं निजंभवेद्विज्ञानमज्ञानभिदापमार्जनं ॥
गुणैः प्रकाशैरनुमीयते भवान्प्रकाशते यस्य च येन वा गुणः
टिका ॥ शुद्धसत्वं अवतार देवाचा करितो सिद्ध ॥ विचार बोल

तों कैसा आणि शंकर । अयगम्य देकांत हें वदती ॥ ६२ ॥
की हें तों असे तुझें हरी । प्रकट नव्हे परा मह्मण्या । दिसतें परो
री । अज्ञान नाशक विज्ञान नव्हेरी । नव्हे जनातें सीदेवा यें
कीं श्रवण कीर्तन । गुह्या गुणाचें चिंतन । आणि सत्वमूर्ती
चें भजन । नव्हे रितां मन नानिमेळ न होय ॥ ६४ ॥ निर्मळ नव्हे
तों मन । नव्हे साक्षात्कार अनुभवज्ञान । तेव्हां न नाशे
अज्ञान । हा विचार सांगपुढें तें विवदतो ॥ ६५ ॥ याभावें
णी याश्लोकीं हरी । स्वल्पही ज्ञान अवगरे जरी । अज्ञान नाश
क विज्ञान तरी । नव्हे कधीं ॥ ६६ ॥ आतां आपणा स आपण
न लागे यां हें अज्ञानाचें लक्षण ॥ आपण जड प्रकाश आ
त्मपण । कळयेइना नव्हे ॥ ६७ ॥ यास सत्वमूर्ती अवतार
कां लागले लक्षणा बेतें कां हा विचार । व्यर्थ हो तो लणूनि हा
पूर्वपक्षाकार । परि हें रितीब्रह्मा आणि सदाशिव ॥ ६८ ॥

कीं जड तत्वोमदनि हीं गुण्याचें । स्वयें पातें प्रकाशवेंचें । ऐसें ष्
[illegible] । ऐसें सावसोनि प्रकाशयाचें । दिसतीं अप
रीतें हा अला स्वप्रकाश ॥ ६९ ॥ ऐसें जड आणि जड प्रकाश
वज्ञान । हें नव्हे अपरोक्ष हा अनुमान । साक्षात्कार तेन घडे कीं
मन । तन्मय होऊनि पाहे नयातें ॥ ७० ॥ ज्याचा जो गुण । तो
त्याचें गव्हालक्षणीं निपुण । माझें त्याचें लक्षावें तेणें । आपण
नेव्हे सर्वथा ॥ ७१ ॥ परंतु तों अनुमान रीती । ध्याय जड
वेगळा दाविती । आत्माचें गुण अध्यक्ष तो लक्षणीं । प्रका
शातो लक्षउनी ॥ ७२ ॥ जो आलक्ष्य तो विचारितो । त्याचा देह
दिसत ये आयें प्रकाश तो । तो त्यास आपला आत्मा लक्षण तो
हाही तर्क ॥ ७३ ॥ बुद्धी मन देह इंद्रीय प्राण । इत्यादि जो जो ज्या
चा गुण । तो स्वप्रकाश आला हे स्वगुण । कळली ते
तीं हा तर्क ॥ ७४ ॥ तो आला आत्मा तो वेगळा । नाहीं तर्क ही

दिसतां निराळा ॥ वाटतो साक्षात्कार कळला ॥ तो ऐसा नसे अ
पणां विकल्प जनीं ॥ ७५ ॥ परि नव्हे हा साक्षात्कार ॥ कीं बुद्धि
॥ ८४ ॥ गला लीन दाकार ॥ शब्दज्ञानी हा ऐसा विचार ॥ साक्षा
त्कार मानिती ॥ ७६ ॥ एवं भगवंतीं जो जडगुण ॥ कल्पिली
तयां आत्मयाची खूण ॥ तरी ही सत्ववृत्ती तन्मयपण ॥ नपा
वे नवकीचीतोंवरी तो ॥ ७७ ॥ गातां ऐकतां ध्यान करितां सगुण
ध्यानां मूर्ति सगुण ॥ सत्ववृत्ती चिन्मयपण ॥ दावेतो
कां साक्षात्कार तो ॥ ७८ ॥ एवं मुक्तीप्रद हरी ॥ उपासना
त्याची न करी ॥ आणि आम्ही सिद्ध ऐसें बोले हरी ॥ तरी हीं मोक्ष
ऐसा न तो लक्षणा का ॥ ७९ ॥ कर्मार्पण असंग संगती ॥ आणी ॥ ८४ ॥
क ऐसें चि भागवती ॥ स्वकल्पें परिशुद्धी जनी ॥ या श्लो
कीं बोलिला ॥ ८० ॥ भागवत श्लोक ॥ नैष्कर्म्यमप्यच्यु
तभाववर्जितं ॥ न शोभते ज्ञानमलं निरंजनं ॥ कुतः पुनः

शश्वदभद्रमीश्वरे ॥ न चार्पितं कर्म यदप्यकारणं ॥ टीका
कर्मातीत नैष्कर्म्य ज्ञान ॥ जें अविद्या ये निर्मळ निरंजन ॥ तें
ही अच्युत भक्तीहीन ॥ न शोभे कीं न पावे साक्षात्कार तें ॥ ८१
तेव्हां कर्मे असंग ॥ जें सर्वथा बंधक केवळ ॥ तें निःकाम ही
न व्हे संगळ ॥ जें न अर्पिलें ईश्वरीं ॥ ८२ ॥ एवं भगवद्भक्ती
हीन ॥ लक्षणावें व्यर्थ चित्त ज्ञान ॥ कीं न पावे ज्ञानी समाधा
न ॥ भगवद्भक्तीवांचुनी ॥ ८३ ॥ ध्यानां निर्गुणोपासक ॥ भ
गवद्भक्तीवांचूनि ही कित्तीयेक ॥ पावले ज्ञानाचा परिपाक
ते तों मोक्षज्ञानी लक्षण किती ॥ ८४ ॥ यथार्थ शंका ऐसी मानील
मन ॥ तरि ऐका सर्व पूर्वी होते भगवद्भजन ॥ जो सर्वथा भगव
द्भजन हीन ॥ प्रसंग येथें न यांचा ॥ ८५ ॥ राजा करी पत्नी दान
तैसें भगवंतें दीधलें ज्ञान ॥ भडा नवे उनि सोडी राजसनि
धान ॥ तरी ही जय पहले विरिके लेतसुमी ॥ ८६ ॥ तैसा नता ति

॥८६॥ यावरी ॥ सगुणभजन नलगेपरी ॥ सगुणभजनें पूर्वीचे ॥९॥
वरी ॥ बुद्धि जाली यानिर्गुणोपासकाची ॥ ८७ ॥ सकाम
आणि निःकाम हीं सर्वेश्वर ॥ नभजती सर्वथा आणी देवता क
इतर ॥ भजती आणि ज्ञानमार्गीही चतुर ॥ व्यर्थ तें ज्ञान सं
चें हा भावार्थ ॥ ८८ ॥ ज्ञस्तून विवेचन सांगणें उनी ॥ पूर्वीहीं रे
वर्तीं आपदे करुनी ॥ सर्वत्र हें नुसुचउनी ॥ पासतू हें सं
लि जालो ॥ ८९ ॥ तो अर्जुन त्याच मनीं ॥ यानें न भजनांचा अनर्थ
ऐसें लगणउनी ॥ हें शास्त्रें रुषी बोलणी यावरुनी ॥ सद्
बुद्धि न घरिती किमर्थ ॥ ९० ॥ या शंकेचा परिहार ॥ कीनैस
र्गिक ज्यांचे दुष्ट संस्कार ॥ यां ज्याकानी हाक लिती ऋषी
शास्त्रकार ॥ नहोंनें अर्धा मूरवा चर्टीं दृष्टि होतसे ॥ ९१ ॥
अनेक जन्मक मानुसार ॥ दृढ तरसोडला जो संस्कार

तो नैसर्गिक लणावी शास्त्रकार ॥ बराहो अथवा वाइ
ट ॥ ९२ ॥ ज्यांचे उत्तम संस्कारास्थिती ॥ त्या ह्मण ती
दैवी प्रकृती ॥ अधर्म नैसर्गिका सलण ती ॥ आसुरी
लणउनी ॥ ९३ ॥ तिये असुरीचे भेद तिनी ॥ राक्षसी आ
सुरी मोहिनी लणउनी ॥ जेवी लिहले पूर्व श्लोकें करुनी
अन्वय प्रकृती त्रयांचा होत यासी ॥ ९४ ॥ सर्वथा हिंसा
करावी हे प्रकृती ॥ राक्षसी प्रकृती ईस लणती ॥ कीं अ
सुरांत मनुष्य पाहिजेती ॥ ते चलणावे राक्षस ॥ ९५ ॥ दैत्य
आणी दानव ॥ हे आसुर परी मानव ॥ केवळ विषय
सक्त भाव ॥ बुद्धि नयांच्या ॥ ९६ ॥ आसुर शब्दें असु
रें तिनी ॥ त्यांत असुर अक्षरें दोनी ॥ रकार सासरा केग
का करुनी ॥ अर्थ विचारितां हा अर्थ ॥ ९७ ॥ आसुर त्या

जेंइंद्रियें । रसणाऱ्या रमणेंनिश्चयें ॥ इंद्रिय द्वारा
॥८५॥ विषयासक्तस्वयें ॥ आसुरते भगवद्भक्ती रहीतजे
॥९८॥ देवहीविषयासक्त ॥ परंतु सर्वभक्तांचे मन
क्षणा न लागतां होती विरक्त ॥ प्रतापें भगवद्भक्तीच्या
॥९९॥ आसुरते जे भगवद्भक्ती विरहित । सर्वथा विवेक
ज्ञानवर्जित ॥ लेखिले मोहिनी प्रकृती सहित ॥ तिहीं प्र
कृतीचे आश्रित आम्ही केले ॥ ७०० ॥ भगवद्भक्ती वर्जित
तें क्रूर दयारहित । याभावे राक्षसी प्रकृतीचे आश्रित
ते चिन्हे जाणावी श्रीकृष्ण ॥ १ ॥ अन्यायें विषयसेवी ते ॥८६॥
चि सर्वथा परपीडा करिती ॥ म्हणूनि असुरी प्रकृती । राक्ष
सी प्रकृती पुढें त्यांची बोलिली ॥ २ ॥ वैरकापीट युक्तायु
क्तकेळे ॥ तरि शास्त्रें सत्संगें सन्मार्गी मिळे ॥ मोहिनी प्रकृ

ती आधीन स्वबळें ॥ सांगो जातां विवेक ॥ ३ ॥ करुं ऐक हें न
ये हा विवेक ॥ याचा विपरीत भाव मोह अविवेक ॥ ऐसा सं
स्कार नैसर्गिक ॥ मोहिनी प्रकृतीतें म्हणावी ॥ ४ ॥ ऐसि
या तिन्ही प्रकृतीचे आश्रित ॥ भगवद्भक्ती वर्जित ॥ मोघाशा
(?) ॥ मोघकर्मे मोघज्ञाने लिखित ॥ त्यांची की विषयविक्षि
प्त चित्तें लक्षणें जी ॥ ५ ॥ पूर्वश्लोकीं लेख भगवंत ॥ कीं म
नें अवमानिती मूढ असंत ॥ ते ऐसे प्रकृतीत्रय आश्रित
या श्लोकीं वर्णिले विचेतसः लक्षणें जी ॥ ६ ॥ मातिन्ही
प्रकृती ॥ तिन्ही मिळोनि असुरी संपत्ती ॥ यांचा विस्ता
र षोडशाध्यायी पांडव बोलिले ॥ ७ ॥ ते म्हणे लक्ष
अर्जुना ॥ तूं आतां कां व्यर्थ लागो देसी मना ॥ की दैवी संप
गा. त्तीचा वैंपरें नंदना ॥ नहोसी आसुरी संपत्तीमाजी ॥ ८ ॥ कीं
सांगतां आसुरी संपत्ती ॥ त्यांनी लक्ष कां हो लक्षणें आपणा

करुं हीं लागती ॥ तव्हं निशंकी होईल अर्जुना चीसती
रीं तुं ससान होसी ऐसें पुढें बोलिल ॥ ९ ॥ की गुण त्रयांच्या
॥६७॥ व्यागीं ॥ बहुते पायसु रीच प्रहृती ॥ परी तुजे भजलीं रमाम
रीं ॥ तें स्वरूप देवी प्रहृतीच्या चतासि होतें ॥ १० ॥ अत एव
ते पूर्व श्लोकीं यथ भनु अर्जुन ॥ जे बोलिला शेषशायन ॥ ते राक्ष
सीआसुरी मोहिनी लक्षण ॥ या श्लोकीं बोलिला ॥ ११ ॥ ये
थें संक्षेप प्रकार ॥ पुढें यांचा च विस्तार ॥ देवी संपत्ती
चा विचार ॥ येथें बोलों नि ते थें बोलिल संक्षेप ॥ १२ ॥ येथें ल
ये लक्षण ती ॥ कीं विस्तारें मागें बोलिलें ॥ देवी प्रहृती
आ ते आसुरी संपत्ती तुज भणी ॥ विस्तारें सांगतो तें तें अ
पिक ॥ १३ ॥ एवं प्रसंग ॥ बोलतां येथें लक्षण प्रीरंग ॥ की
राक्षसी आसुरी मोहिनी प्रहृतीत अंतरंग ॥ रंगतें सांचे ॥ १४ ॥ ॥८८॥

संक्षेप पखिलका च बोलें ती ॥ तया चा विस्तार पुढें सांगणें
लागे ती ॥ देवी प्रहृती चे स्वरूप यथ मुनी ॥ सांगत प्रथ
म सांगत श्लोक ॥ १५ ॥ श्लोक ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ दै
वीं प्रहृतिमाश्रिताः ॥ भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिम
व्ययं ॥ १३ ॥ टिका ॥ पार्थ महांपेरव्यांचीं चित्तें तेतों
अवलंबूनि दैवी प्रहृतीतें अनन्यमनें करूनि माते ॥ भज
ती तत्त्वमासें जाणुनी ॥ १६ ॥ चित्त जयांचें थोर ॥ महात्मे
लणावे तें नर ॥ या शब्दें सूचवी सर्वेश्वर ॥ गहन भाव ॥
१७ ॥ अंतःकरण ज्या प्रहृती मिळी ॥ राक्षसी आसुरी मोहिनी
मूळ प्रस्तावें विलक्षण साहुनी ॥ देवी प्रहृती याची सूच
वी ॥ १८ ॥ किं चित्त संसाचें चिथोर ॥ तें निष्पर वृत्ती ज्यास मोर
न को दिलें सदया सुनर ॥ परपीडा कदापी ॥ १९ ॥ पराचा

॥ ६८ ॥

अपराध सोसिती ॥ अवकाश असे ज्यांचिये चित्तीं ॥ अव
काशाकार सासलक्षणती ॥ धीर स्थिर लक्षण तुजी ॥ २० ॥ कावरू
निन अससे तेसा सी ॥ हिंसा प्रहरती राक्षसी ॥ कीं अन्याय
विषयास कोडयासी ॥ सर्वथा असेना ॥ २१ ॥ जे न्यायमा
र्गें वर्तती ॥ ते परपीडा कृमथ्य करिती ॥ कावरूनि असुरी
प्रहरती ॥ नसे हे हीसूचकी ॥ २२ ॥ जो अस तउदार ॥ चित्त
याचें लक्षणावें थोर ॥ स्पृहा नसणे हा प्रकार ॥ उदारत्वा
चा ॥ २३ ॥ स्पृहे वरूनि युक्त मन ॥ कांणि विनाचन ॥ ते स्प
स्पृहेचें साधन ॥ नसणें वोदार्य ॥ २४ ॥ स्पृहा परलि
लोभाची ॥ वेव्हार उदंड धनेची ॥ ते हीं कासते याची ॥
उदारता लक्षणावी ॥ २५ ॥ एवं नसे विषयस्पृहा ॥ उदार
लक्षणें सौ निस्पृहा ॥ जो उदारत्वाचें चित्त थोर महा ॥ चित्त

लक्षूनि उजन लक्षणती ॥ २६ ॥ विषय निस्पृहा तो तोचि दिसे ॥ कीं
विवेकज्ञान ज्यास असे ॥ विवेक जेथें तेथें चि नवसे ॥ मोह यावि
वेक जो लक्षणावा ॥ २७ ॥ मोह नसे लक्षणं तुजी ॥ नसे लक्षणावी प्र
हरती मोहिनी ॥ एवं अभद्र आसुर ज्यो प्रकृती तिनी ॥ त्यां हूनि
विलक्षण प्रहरती याची ॥ २८ ॥ अतएव जे महात्मे ऐसे ॥ ज्यां
स दैवी प्रकृती चाचि आश्रय असे ॥ माझि या भजती कांचूनि
नवसे ॥ अन्य गमन यांचें लगें भगवंत ॥ २९ ॥ लक्षूनि ज्यांचें
चें अनन्य मन ॥ भजती चूनि अन्यायें न करिती भजन ॥ पार्थ
मातें चि भजती जेज्ञन ॥ तत्त्व माझें जाणोनी ॥ ३० ॥ जाणोनि नि
मातें भजती ॥ लक्षूनि लक्षण जगलती ॥ ज्ञानियांस न लगे
भजन लक्षणती ॥ ते न जोण न बोलती सूचवी ऐसें ॥ ३१ ॥ उठी
यो मिनि निर्गुण ॥ मग न भजती सगुण ॥ तेनं लक्षणावे चनिपु
ण ॥ कुशाग्र धीक जें होत यासी ॥ ३२ ॥ ते निर्दिष्ट मात्र गप

सिती ॥ कीं निर्गुणी द्रुढ लागली ॥ त्याची प्रिती ॥ परि सगुणा
पडों चनये येरिती ॥ तेंन बोलती आपसिद्धांत ॥ ३३ ॥ जे स्वयं
॥ ८९ ॥ शब्दज्ञानी ॥ उगेंच निर्गुणवादाचे अभिमानी ॥ तेंइ ज्ञानि
यांस सगूण नलगे ॥ लण उनी ॥ अथापांडित्य मिरविती ॥ ३४ ॥
सगूण भक्त ज्ञानी ॥ या गीतेंत थोर बोलिले ॥ लण उनी ॥ तेंयें
पांडित्य बळें तें भक्त अज्ञानी ॥ त्यांस निवारवाणिती ॥ ३५ ॥ त्यां
चें मत्त उजगाळती ॥ निषेधितो कीं जाणोनि मातें भजती ॥ तेंज्ञा
णतीजेरिती ॥ तें याच चतुर्थ चरणी बोलतो ॥ ३६ ॥ चतुर्थ चर
ण ॥ ज्ञात्वा भूतादिमव्ययं ॥ टिका ॥ आदिसकळां भुतांची
हे समस्त निर्गुण सत्तासाची ॥ आदी स्वर्णमुकुटादिकाची ॥ ८९
आदिम गळ्याचीकिरण सूर्याचें ॥ ३७ ॥ मुकुटादि आकारां
चा होतां व्यय ॥ सोनें मागुतें उरे अव्यय ॥ तेंसी भुतांना ज्ञाता
उरे अद्वय ॥ कल्पप्रळयानंतर ॥ ३८ ॥ ऐसेंच घट जे भूनि उप

तेंचि

जती ॥ तेंना शांतें उरे आदि त्यांची माती ॥ आणि घट जों प
र्यंत असती ॥ तों वरी आकाशीं तेंच मृत्तिकेकरुनी ॥ ३९ ॥ एव
जे आदि जें अंत ॥ तोचि मध्य याचा निश्चित ॥ त्यांत सब
ह्य असंत ॥ येकचि कारणात याचें स्थितिकाळीं ॥ ४० ॥ ए
वं घटीं जेवि माती ॥ येरितीं भुतांचि आदि सर्व भुतीं ॥ जाणो
नि भक्त मातें भजती ॥ ह्मणे श्रीकृष्ण ॥ ४१ ॥ आतां ऐसें जा
णो नि भजती ॥ त्यांची कैसी भजनरिती ॥ ते सांगतो अग
स्ति ॥ यानंतरचि या श्लोकीं ॥ ४२ ॥ श्लोक ॥ सततं की
र्तयंतो मां ॥ यतंतश्च दृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्च मां भक्त्या
नित्ययुक्ता उपासते ॥ १४ ॥ टिका ॥ अर्जुना पूर्वश्लोकोक्त
जें ज्ञात्या विमातें भजती भक्त ॥ ते भक्ती करुनी नित्ययुक्त
सर्वदा कीर्तितीं ते मातें ॥ ४३ ॥ नित्ययुक्त भक्ती करुनी ॥ आणि
सर्वदा कीर्तन करिती लण उनी ॥ कीर्तन आणि प्रेम हें दोनी

अखंड त्वें सूचवी ॥ ७४ ॥ आणि सर्वदा कीर्तन करिती नामानु-
नीं ॥ आणि आपणा सकीर्तनाचा सोहळा ॥ तोचि ठाव लाग-
॥९०॥ घलिला ॥ प्रेम दाटलागला ॥ सविस्तार न बोलवे ॥ ७५ ॥ माझि-
या नामाचें कीर्तन ॥ त्यणा वेतें नमेळ नयन ॥ मातें चिकी-
र्तिती ऐसें संकेत ॥ वाचे स्तव आले ॥ ७६ ॥ कीर्तनी गम नाचा प्रेमक-
ळा ॥ वदता आपला सोहळा ॥ बोलतो आपला कळवळा ॥
म्हणे कीं सर्वही काळ मातें कीर्तिती ॥ ७७ ॥ आपणचि आप-
लें नाम ॥ ऐसें सूचवी पुनःश्याम ॥ मातें चिकीर्तितीत आ-
त्माराम ॥ ऐसें म्हणे ॥ ७८ ॥ भक्त्या च नित्ययुक्त ॥ आ-
णि नित्य गाती मातें भक्त ॥ यातें आपणें निरखी विरक्त ॥ त- ॥९०॥
ही असोसी कीर्तनाची ॥ ७९ ॥ की प्रेम युक्त सर्वदा ॥ आ-
णि सर्वदा गोविंद मुकुंदा ॥ अच्युता अनंता आनंदकं-
दा ॥ कीर्तिती मातें ॥ ८० ॥ सर्वदा कीर्तन करिती ॥ म्हणौनी

सूचविती कीर्तनाच्या विविध परी ॥ कीं सर्वदा जरी गाती
नाचती ॥ प्रारब्धनिष्ठ शरीर धर्मही चालती ॥ ८१ ॥ भोजन्य
नादी काळ ॥ तेथें अयोग्य नेयमा देळता ळ ॥ याच्या जिव्हे
सें तो विटाळ ॥ नव्हे नाम विस्मरणाचा कदापी ॥ ८२ ॥ एवंच
सर्वदा नामवाचें ॥ समय विशेषें गायनाचे ॥ जागृतीत जि-
कीर्तनाचे ॥ तो स्मरती स्वप्नीही हे सत्या ॥ ८३ ॥ जागरीं जिव्हा
जैसी वळे ॥ स्वप्नी त्याच शब्दी चळे ॥ याचि साक्षि कीं देहीं जिव्हा
च्या वळे ॥ राम कृष्ण गोविंद अच्युत यित्यादी ॥ ८४ ॥ जो रंगीं गा-
यनाचे ॥ आणि सर्वदा नये नाम मंत्राचे ॥ ते विलास प्रेमभराचे ॥
निष्ठान से कीर्तनी हें ही सतत शब्दें सूचवी ॥ ८५ ॥ तो ही
तरां हृनि बरा ॥ की पुळ्या चाकरी विकरा ॥ स[illegible] नामी विस्मर-
णा स्वरा ॥ उ[illegible]र नाही ॥ ८६ ॥ परंतु निष्टा कीर्तनी असे ॥ ना-
मे त्याचे वाचे वसे ॥ नमिजे ठेनी मे बसे ॥ टककडिके सनामाची

॥९१॥ सिंधेसुरिसें नाम। ठेंकरा सरसा राम॥ जां भईलरि सामेघः रा
म। वांचेस उमटे।॥५८॥ आसों आसीं भोज्यु नी॥ पसरितां प्र
ठीशयनीं॥ रामकृष्ण नारायण सणउनी॥ निंडोला उठे।॥५९
श्रानक्क रितां हरी हरी॥ लयूनि गर्जे वैखरी॥ प्रभुची लय पु
लिनकरी॥ नामास विमुख वाचेने॥६०॥ मळमुत्राचें विसर्जन
करितां शौचीं नासिका वदन॥ जो नाम श्रवा ऐसें नंदी जीवन
तुवें धरण बांधितां॥६१॥ जयकें डितां मागें फिरे॥ तैसें मनी नाम
स्मरे॥ परंतु याही प्रभुची काकीं न विसरे॥ नाम जगन्निवासा
चें॥६२॥ एवं पिस्यादि धूर्तेना च्यारिनी॥ येथें सूचवी जगलनी
जोश्रोज्यनादिक कीं नाम वळिती॥ मुखभंग लांचा यासन तेरारी
बदं॥६३॥ प्रभुची गंगा व्याप्त ळे॥ श्रान पाने प्रभुचि ताउळे॥
काम्ही होउनि सो वळे॥ नकरीं श्रान गंगेचें॥६४॥ चरणा
गुष्ट मात्र॥ स्पर्शलिते गंगा करी परम पवित्र॥ नाम त्याचें सर्व
गात्र॥ कोण महिमा वर्णील याचा॥६५॥ पादांगुष्ठ स्पर्शलीपरी

MEMORIAL

गंगा नके आंगें हरी॥ नाम आणि मुरारी॥ दोन्हि नसती॥६६॥ त
दू घटशब्दाची मृत्तिका घट रूपिणी वसाची॥ गंगा पावे लेसरी
नामाची॥ हें तोंलघडे॥६७॥ वेदेल यातीं सर्वां हुनी॥ तुं घोर नाम
तुझें लया उनी॥ पुत्रा नारायणा लेणतां ज्या नामें करूनी॥ मुक्ति
अजामिळ पावला॥६८॥ नकळत आरण्य पशाक॥ आणि तां करूनि
पाक॥ रोगी आरोग्य पावे हें कौतुक॥ सकळ देखती॥६९॥ नकळ
तांही नाम घेतां प॥ काचें सुयतां नासी पाप॥ नकळे बाळका स्दीप
परित मना शतां प्रवले नोमातां॥७०॥ नामें अज्ञान नाशे॥
नामें आत्मा प्रकाशे॥ पावले शिव नमुक्त देशे॥ नामें चिवकरूनी॥७१
मेघ-रामे उगडली वन॥ सर्वत्र वर्षे दूरपाजीवन॥ परि पापझों
पडियांत आडलें न॥ बिंदु न पडे त्यांवरी॥७२॥ कीं नामाची
कुडाडी॥ नपडतां थेंची पापा वींझोंपडी॥ बाराकाटा होतील चथ
डी॥ स्पर्शी पडे दूरपा दष्टि चनलिकाची॥७३॥ ऐसा ज्या नामाचा

प्रताप। तें अमृ‍चीं म्हणतां म्हणे पाप। जो वळिया नें गंगेचें आ
प। सिवों नये म्हणती ऐसी रिती ॥७४॥ जो हरिनामीं विमुख। पाहों
नये त्याचें मुख। त्यासि नाहीं स्वर्गसुख। मोक्ष तो नाहीं चकीत
याते ॥७५॥ नामें संग्रह होय कुमें। अंगहीन नामें संग धर्म। नाम
दृष्टांतें शब्दब्रह्म। वेद पावले श्रेष्ठत्व ॥७६॥ नामास्मान जें अ
क्षर। म्हणूनि नामें वेदां सबडिवार। काशी समान कोल्हापुर।
पुराणें म्हणती ऐसी रिती ॥७७॥ विमुख हरिनामी तयां। निष्फळ ती
सकळ ही सत्क्रिया। प्रायश्चित्तें जाती वायां। विमुख होतां हरिना
मीं ॥७८॥ गंगादि तीर्थमात्र। यद्यपी म्हणावे पवित्र। परि न करि
ती शुद्ध मद्यपात्र। नाम विमुख प्रायश्चित्तें ये रिती ॥७९॥ नामा
वांचूनि लोस दाचार। ते सकळ ही वेडचार। पायवचलूनि मु
ग्धाचार। निराळी सोडी भ्रष्टा नही ॥८०॥ नामावांचूनि जे ओवाळी

मावेठकाऱ्या बुडिया जळीं। जळीं सर्वदा असे मासोळी
दुर्गंधि आंगीं दुर्विकार ॥८१॥ हरिनाम नलगणेवेवाचा। निराहा
र उपवास येकादशीचा। वासिंग अळंकार मस्तकाचा। बांधिजे
ऐसी रिती पाठीसी ॥८२॥ अहोरात्र जागर उपवासी। उपयोगी
हरिनाम कीर्तनास। म्हणूनि निद्रा आहार लंघनास। ऋषी ते
दिवसीं वर्जिती ॥८३॥ हें स्पष्ट बोलतां जन। कीर्तन करिती कृ
ष्णनिमीत्यन। म्हणूनि करिते जाले शास्त्रन। उपवासाचें ॥८४॥
त्याच्या मुखीं ऐसें निघालें। तें सत्यचि फळ होऊं लागलें। राजाव
ऐसी तें कर्मे केले। ति हीं गमाविलें चि जिवित ॥८५॥ विशेषें येका
दसी दिनी। ऋषी म्हणाती कराविं दोनी। अहोरात्र हरि जागर ह
रिकीर्तनीं। म्हण उभी सांगती [illegible]च की तें नी तात्पर्य ॥८६॥ उ
पवास करी निराहार। सोंकटीं खेळो नि जागर। तो न व्हे भजना
चा बडिवार। मुख्य करी कीर्तन ऋषी बोलती ॥८७॥ सामासुना

चें भांडण ॥ घडला उपवास जागरण ॥ तें पुण्य येकादशीचें
कारण ॥ जाळें विमान लावया ॥ ८८ ॥ म्हणूनि हरिकीर्तनावि
ण ॥ निराहार स्त्राण जागरण ॥ कूरितीं लोंस हीं व्रत गुण ॥ हो
॥९३॥ य अमृतें अमर जैसी काकाशी ॥ ८९ ॥ काय वां अमृतप्याला ॥
वंशाच्या वधा अमर जाला ॥ म्हणून अमृत मिळतां मान वश्य ला ॥
न करी पान कावळा होउनी ॥ ९० ॥ दाक्षिणि हीरवधामृत ॥ निराहा
रीं बसे जागृत ॥ कायादेईल हीं व्रत ॥ परि नव्हे द्रूपापात्र देवाधिदे
वाचें ॥ ९१ ॥ वाणी हीमेळवी धन ॥ धन विमेळवी रायाचा गंध्यान
परि तोरायासमान ॥ ग्राम्य तुच्छ धानिक हा ॥ ९२ ॥ क्षयनिद्राये
तां दिवसा ॥ भगुसा त्या उपवासा ॥ हरिनाम भ्रताप नव्हे ऐसा ॥९३॥
की नाम पूर्ण करी न्यूनातें ॥ ९३ ॥ व्रतफळ नामें परम ॥ विनानाम
सकळ ही हीन कर्म ॥ येकादशी तों भागवत धर्म ॥ नामावांचूनि
शावलेसें विनाशाण ॥ ९४ ॥ एवं नामें सफळ काळ सफळ ॥ त्या सर्व

हीं सी प्रोढ्य नादिकाळ ॥ तेनाम महिमा पेणती खळ ॥ जाणती
तैसे न ल्लयाती कदापी ॥ ९५ ॥ इत्यादि भाव संमत ॥ स्वपिंडोस्त
वेदाङ्गें में स्थेत्य त ॥ कीर्तन करितां सेन भगवंत ॥ प्रान्हों कीं ॥ ९६ ॥
जे ऐसा संतांची दैवी अद्वारती ॥ एवं चोहू निविपरीत राक्षस सार्ती
जे नाम कीर्तनाचा महिमा निंदिती ॥ ते असूरकीं विपरीत या अद्वा
ती सत्यांची ॥ ९७ ॥ जो कर्म मा त्रयफल न पाती ॥ त्यांचीस्पष्ट असू
रां न षोडकीं गयातीं ॥ आ गांउं गीतां भागवत वेदांत जाणती ॥ आ
णि भक्त नीहरितें ॥ ९८ ॥ ते लयां ता पुराणें वेद ॥ नाम महिमा वो
लती ते अर्थवाद ॥ महत्त्व नसे नितीं महत्त्वाचा अनुवाद ॥ अ
र्थ कादह्मणती सां रत्नी नेयांसी ॥ ९९ ॥ बडबड करितां ऐसी परी
दूषण्यासी युक्ती न सापडे खरी ॥ प्रमाण नाहीं लयावें तरी ॥
पुराणें स्मृती श्रुती ही बोलती ॥ १०० ॥ दूषणयुक्ती करूं शिव
रे ॥ परंतु युक्ति बरी न सांपडे ॥ मग लया तो नेवेडे ॥ कीं संस्कार

नामें कां न होती ॥१॥ स्मरणीं नाम घोर हा निर्वाह ॥ तरि नामें
न घडे कां मुंजी विवाह ॥ तेथें लागे कर्मप्रवाह ॥ हे कुयुक्ति यस्ख
ळीं बोलती ॥२॥ या युक्तीचा हा परिहार ॥ येथें स्मृतिचें की सर्वेश्वर
॥९४॥ स्मरता की तें स्मरण जालें व्हा प्रकार ॥ करावा तो कोण तो काळ ॥३
स्नानकाळ संध्याकाळ ॥ होमकाळ पुजाकाळ ॥ मुंजिकाळ विवाह
काळ ॥ कर्मसंस्कारकाळ सकळ आले ॥४॥ यस्य स्मृत्या च ना
मो क्त्या स्मरण उणी ॥ नामें न्यून ते सर्व पूर्ण होते पाहा स्मरतां करूनी
सर्व कर्म केलीं नाम स्मरेलो सफळ सर्व कर्में हिं सूचवी ॥५॥ ॐ
तत्सदिति निर्देश ॥ त्रिविध नील नामें द्रुपी केशी ॥ कम दर्शी करील
उपदेश ॥ कर्म सफळ या नामीं स्मरण उर्णी ॥६॥ ॐ तत्स ब्रह्मार्पण ॥९४॥
स्मरण उणी ॥ उदक सोडिती सर्व कर्में करूनी ॥ कर्मी सांगे नाम वाचु
नी ॥ सर्व भान के ॥७॥ शिवा करितां देह सफळ ॥ तैसें नामें सफळ
कर्म सकळ ॥ तैसं नामेंचि कर्म सुमंगळ ॥ आमंगळ देहे निर्जीव ॥८

तथापि नामेंचि केवळ ॥ न होती संस्कार सकळ ॥ तो कां नाम म
हिमान केला सफळ ॥ कर्मथें रत लगती ॥९॥ तरि लक्षाचा मु
कुट ॥ पाईं बांधतां न चाले वाट ॥ पाद रक्षा निहट निपट ॥
पाईं घातलि तां कांटे न रुतती ॥१०॥ तेंव कर्मसिद्धी पादरक्षा करूनी
तेंव केंमुकुटें स्मरण उनी ॥ मुकुट उणा पादरक्षा होउनी ॥ ऐसें कार्य
घडे ॥११॥ मुकुट मस्तकीं घ्यालावा ॥ मार्ग पादरक्षेनेंचि चाला
वा ॥ म । नामें मोक्षचि बोलावा ॥ कर्मेंविप्रा नामसंस्कार ॥१२॥
कर्म वेदमंत्रीं बोलें ॥ तरि नामें ही वेदवाणीच बोले ॥ दोन्ही मा
र्ग प्रकट जाले ॥ वेदांच पासुनी ॥१३॥ संस्कार कर्में बोलती श्रु
ती ॥ मोक्ष नामें वेदचि बोलती ॥ जे नासदो न्ही प्रकार लागती
अनादि वेद ॥१४॥ कन्या आणि दासी ॥ श्वशुरदेव्या मानासी
नाम आणि कर्म दोन्ही उपासी ॥ वेदचि देती यरिती ॥१५॥ श्वशु
र नासी रस राउ ॥ स्यारसराउं न नासे स्वाउ ॥ तैयें निरस महि

मावर्णितां लाज ॥ वाटेल काय धन्वंतरीशी ॥ १६ ॥ नामें भ
गवत्प्रसाद ॥ भगवत्प्रसादें केवल्य आनंद ॥ संस्कार दोमें नक
॥९६॥ ती ह्मणे निवेद ॥ किती काय वर्णितां महिमा नामाचा ॥ १७ ॥ ना
ममहिमा न ये कल्पांती ॥ न ये वर्णाश्रमत्वसिद्धी नामातें ॥ नामपा
ववी वैकुंठधामातें ॥ कर्में न चुके गर्भवासे ॥ १८ ॥ लोहार शस्त्रे
घडूं जाणे ॥ त्याच शस्त्रें अरे हाणे ॥ तो शस्त्र घडूं नेणे ॥ ह्मणोन
सकळ लोहार ॥ १९ ॥ तथापि क्षत्रिय राजमान्य ॥ लोहार शासना ऐसा
मान्य ॥ नामा सभगवत्प्राप्ती प्राधान्य ॥ गर्भवास कर्में न चुकती
॥ २० ॥ क्षत्रा करितां संपूर्ण ॥ विद्या लोहाराची सकळ ॥ तैसें कर्में सु ॥९६॥
मंगळ ॥ नामा करितां ॥ २१ ॥ तथापि शस्त्रें न करी शूर ॥ तें घडीतां
लोहार ॥ तैसे वर्णाश्रम संस्कार ॥ न होती नामें ॥ २२ ॥ सफळ चि क्षत्र
राच्या हातीं ॥ लोहाराच्या विद्या सफळ होती ॥ तेरा वर्णाश्रमादि

सिद्धी साधती ॥ नामप्रतापें कर्माच्या ॥ २३ ॥ ह्मणोनि सर्वां कर्मा
च्या या कांठी ॥ मातें कीर्ति ती ह्मणे वनमाळी ॥ सतत शब्दें बुद्धि चा
ळी ॥ सूचतु निभावडु त्यादी ॥ २४ ॥ कां पहील ह्मणतां कीं नाम धारण
री ॥ कर्में टाका ना कां तरी ॥ तो सह्मणावें कीं अस्तु दृढ स्त्रीवरी ॥ तो
काय पाई पादरक्षा घाली नो ॥ २५ ॥ सांग नाम निष्ठेचें तूं कर्म ॥ उ
त्तम नामनिष्ठेचा चि धर्म ॥ ते यथाविधि कर्मे करूनि वर्म ॥ जाण
ती कीं नाम धारक माहुनी ॥ २६ ॥ असो तो आतां रे साम्प्रथम चर
ण ॥ बोले जगद्वंद्य चरण ॥ आतां दुसरिया चरणाचें विवरण ॥
य लहो करितां तेंद्र दृढ अनंत ह्मणे या उनी ॥ २७ ॥ पूर्वे चरणीं सतत ॥ मा
तें कीर्तितां ह्मणे भगवंत ॥ आणि पूर्व श्लोकीं अन्नतादि अव्ययत्व
नंत ॥ जाणोनि मातें भजती बोलिले ॥ २८ ॥ तरी त्यांस झालें ज्ञा
न ॥ त्यांस अनन्य सर्वत्र भगवद्दर्शन ॥ व्यतिरेकें निरवळ स्वरूप
ध्यावे ॥ याचे तों कीर्तन चि वर्णिलें सर्वदा ॥ २९ ॥ तरि काय ज्ञानेस

माधी टाकुनी ॥ सर्वदा असतो नुसत्या कीर्तनी ॥ ऐसे लक्षण
नी ॥ यतंतश्च दृढव्रता लक्षण तसे ॥ ३० ॥ यतंतश्च म्हणि ठेय नही
करिती ॥ म्हणिजे यत्न करित चि मोतें कीर्तिती ॥ यतंतश्च लक्षण ते
चक्रे श्रीपती ॥ स्वरूप समाधि दोन्ही सूचविती ॥ ३१ ॥ कर्षे कृष्ण
रूपाकार अंतःकरण ॥ इतके चि यत्न शब्दाचे विवरण ॥ सातत्ये
स्वरूप तेचि स्फुरण ॥ जे उपटी स्मरण हे अन्वय समाधी ॥ ३२ ॥
तरि मुखी नाम अंर्थी दृष्टी ॥ साक्षात दृष्टी भगवद्रूप पष्टी ॥ पाहे
गायनाचे करी अमृत वृष्टी ॥ अन्वय कीर्तयाते ॥ ३३ ॥ सर्वभुती व
सुदेव ॥ तो लक्षणा वासुदेव ॥ नाम गाता देवाधिदेव ॥ विश्वरू
पोपाहे ॥ ३४ ॥ लक्षणे अच्युत अच्युत ॥ देखे अनंतरंगी चित्सी धू
नाश रहित ॥ लक्षणा अनंत अनंत ॥ देखे उरला व्याप्ती
लक्षण सारे ॥ ३५ ॥ भगवान् भगवान् लक्षणतसे ॥ तो भगवद्रूप प्रत्य
क्ष दिसे ॥ स्त्रीरूप नटवेष जो भासे ॥ ज्ञाता पाहे प्रत्ययाकडे ते

BHAU DAJI MEMORIAL

याच्या ॥ ३६ ॥ आपण दावी तो स्त्रीवेष ॥ ज्ञा स्त्रीवेष असे मी
चतुरस्र ॥ तैसा चराचर रूपे असे प ॥ आपण असे हा प्रत्यय भ
गवंताचा भागवताचा ही ॥ ३७ ॥ कीं ज्या प्रकाशें चराचर ज्या
ला ॥ प्रतीती सये तो आला च व्यापला ॥ ऐसा अन्वय समाधि
बाणे तयाला ॥ ज्ञानी भगवान्नाम कीर्तन जो करी ॥ ३८ ॥ ज्या
तो देवकीनंदन ॥ आणि ज्याचलिला गोवर्धन ॥ गोवर्धनोद्धा
रण कमळनयन ॥ सगुण साकार नामे इत्यादी ॥ ३९ ॥ नामे
उच्चारिती वाच ॥ त्या मी स्फुरती अर्थ नामाचे ॥ आविर्भाव त्या
त्या रूपाचे ॥ मनी होती ॥ ४० ॥ त्या त्या भगवद्रूप वृत्ती ॥ स्वरूपे स
तेचे स्फुरती चित्ती ॥ पटीं तंतु घटीं माती ये रिती ॥ आत्मसत्ता
चे दृश्य स्वरूपीं ॥ ४१ ॥ या रितीचें कीर्तन ॥ सूचकी जगजीवन
अनाकारिता निर्गुण ध्यान ॥ शब्द मात्रा परततो ॥ ४२ ॥ गुणु
नी आणि निर्गुण ध्यान ॥ येथें नसे शब्दाचें ज्ञान ॥ जो शब्द

तों कीर्तन ॥ निरर्थक न करूं सतत शब्द ॥ ४३ ॥ शब्द असे सोप
र्पेत ॥ तों वरी कीर्तन अखंडित ॥ कीर्तनाकांचुनि के घेत काळी
९७ निश्चित ॥ शब्द वायां त्याचा न वजाये ॥ ४४ ॥ कीर्तन आणिय
त्न होय करिती ॥ भगवंत म्हणे ये रिती ॥ आणि पूर्वश्लोकीं म्हणे
भातें भजती ॥ जाणे तो निश्चिता दीप्यव्यया ॥ ४५ ॥ नरिहृत नीआ
णिभक्त राव ॥ त्यांचा कीर्तनादिकांचा ऐसा भाव ॥ आतां उरला
नवविधाभक्ती देवाधिदेव ॥ तृतिय चरणीं सूचविती ॥ ४६ ॥ न
मस्यंत श्च म्हणे ॥ चकाराचा आर्थ पार्थ जाणे ॥ त्यास रखूणे ऐ
शी वाणे ॥ कीं नवविधा भक्ति ही बोलिला ॥ ४७ ॥ नमस्यंत श्च
म्हणे श्रीपती ॥ कीं नमस्कार ही मातें करिती ॥ नवविधाभक्ति ॥९८॥
केहूनि नमस्कार ही भजती ॥ नमस्कार ही करिती ॥ या शब्दीं
हा अर्थ ॥ ४८ ॥ उगेच नमस्कार करिती म्हणावें ॥ तथें नमस्का
र करिती या भावें ॥ नमस्कार ही म्हणतां जाणावें ॥ कीं नवविधा

भक्ति ही करूनि मातें वंदिती ॥ ४९ ॥ प्रथम भक्ती श्रवण ॥ कीर्त
न न घडे श्रवणाविण ॥ चरित्र श्रवण न सततां श्रवण ॥ करूं लोक
कीर्तनातें ॥ ५० ॥ एवं त्याचें वर्णिलां कीर्तन ॥ श्रवण स्मरण दोन्ही
भक्ती क्रमलक्षयन ॥ सूचवी कीं न स्मरे तों मन ॥ केवीं कीर्तनातें
करितील ॥ ५१ ॥ एवं कीर्तना हृ निपहिलें श्रवण ॥ आणि कीर्त
नकाळीं स्मरण ॥ कीर्तन म्हणतां विवरण ॥ भक्ति त्रयांचें ॥ ५२ ॥
सप्तम स्कंधीं भागवतीं ॥ नवविधा भक्ति ज्या श्लोकीं असती
त्या पुढिल्या श्लोकीं दिसती ॥ सप्त वा अर्पितां मुकुंदातें ॥ ५३ ॥
सप्तम स्कंध श्लोक द्वय ॥ श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसे
वनं ॥ अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनं ॥ १ ॥ इति पुंसा
र्पिता विष्णौ भक्तिश्चेन्नवलक्षणा ॥ क्रियते भगवत्यद्धा
तन्मन्येऽधीतमुत्तमं ॥ २ ॥ टिका ॥ या न श्लोकें प्रथमें नवी भ
क्ती बोलिली नामें ॥ दुसरिया श्लोकीं निःकामें अर्पितां भग

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

वंतीं सा भक्ती ह्मणाव्या हाच्या अर्थे ॥ ५४ ॥ भक्ती करूनि भगवं
तीं ॥ अर्पी निःकाम तरी च भक्ति ह्मणती ॥ एवं भक्ति समर्पणा
स्तुतीं ॥ बोलिजे ऐसे ॥ ५५ ॥ बोलिले समर्पणाची रिती ॥ यस्य स्म
रणे स्तुती ॥ सद्योवदे ह्मणूनि वंदिती ॥ भक्त कर्म करूनि अ
र्चुताते ॥ ५६ ॥ एवंच नवविधा भक्ती करूनी ॥ समर्पिती भक्त वं
दुनी ॥ प्रस्तुतीं नमस्य तच्च ह्मण उनी ॥ चकारें सर्व भक्ति
येथें सूचविती ॥ ५७ ॥ नमस्कार ही करिती ॥ ह्मणिउ भक्तीक
रूनि वंदूनि अर्पिती ॥ याकारणें दृढव्रत ह्मणे उगस्ती
कीं दृढ कल्पनसे अयांतें ॥ ५८ ॥ भक्ति केली असी ते सी ॥ हाठ कल
ना हीं आपासीं ॥ याभावें दृढव्रत ह्मणूनि ऐसी ॥ वाणी च
कपाणी बोलतो ॥ ५९ ॥ कीं श्रवणादि भक्ति करिती ॥ आणि
वंदूनि मा ते अर्पिती ॥ दृढव्रत ऐसे भजती ॥ ढकलनस हा

भाव ॥ ६० ॥ सांतर केस भक्तीं नदूसरी ॥ भक्ती नघडे परी ॥ की
र्तन सर्वी भक्ती तघडतें ह्मणूनि हरी ॥ कीर्तनीच बोले सतत
शब्द ॥ ६१ ॥ कीं श्रवणकाळीं कथा ॥ गोडलागतां चित्तीं स
र्वथा ॥ रामदरख्य अलाथनाथा ॥ उद्गार उदरातूनि निघ
ती नामाचे ॥ ६२ ॥ श्रवणकाळीं मौनच्यरिती ॥ श्रोत्यनका
ळीं मौनीही नबोलती ॥ परंतु स्वर्वधानउवावरती ॥ उद्गारानि
वनीउद्धडरां ॥ ६३ ॥ सावधपणें श्रवणीं ॥ तरि गोड वाटे अं
तःकरणी ॥ तरि उद्गार रूपें वाणी ॥ जयराम जयवासुदेव
ह्मणतसे ॥ ६४ ॥ ऐसें विस्मरणपादसेवन ॥ अर्चन आणि
वंदन ॥ दास्य सख्य आत्मनिवेदन ॥ सर्वत्र मुखीं नामदेवा
धिदेवाचें ॥ ६५ ॥ एवं सततेशब्द स्वकीर्तनी ॥ आणी स्वहीग
हन भावें करूनी ॥ स्वडीतन केकीर्तन ह्मणऊनी ॥ आपणआ स्वइ

त्यांपासीं हा भाव ॥ ६६ ॥ नारद म्हणे हरी ॥ मीं सर्वत्र अ
सें परी ॥ जो माझें कीर्तन करी ॥ असें मी सर्वदा त्यापासीं ॥ ६७
कीं म्हणे स्या काष्टें अनळ ॥ परि मथिला अयता केवळ ॥ जों
पि होय श्री संपडे तैसा मी सर्वत्र सकळ ॥ परि कीर्तना पासीं व
सतसें ॥ ६८ ॥ ऐसे भक्ती करू नि निसयुक्त ॥ माझे गुण गाती सं
स्यरूपीं अनुरक्त ॥ मातें उपासिती मोक्षप्रद ॥ दैवी प्रकृती चे
अर्जुना ॥ ६९ ॥ ऐशी दैवी प्रकृती ॥ त्यांच्या आणि खी हे भजन
रिती ॥ बोलतसे जगत्पती ॥ या श्लोकें करूनी ॥ ७० ॥ श्लोक ॥
ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये यजंतो मामुपासते ॥ एकत्वेन पृथक्त्वेन
बहुधा विश्वतोमुखं ॥ १५ ॥ टीका ॥ पूर्वोक्ति भक्तां वेगळे अन्य
म्हातें ज्ञानयज्ञें ठायिजिती धन्य ॥ पूर्वोक्तांस ठायज्ञ सामान्य
यांस विशेष भजन हेंची ॥ ७१ ॥ बहुतेक जे भक्तिमार्गचतुर

वासुदेव सर्व या अन्वयें बोधीं तत्पर ॥ वासुदेवः सर्वमिती म्ह
णूनि सर्वेश्वर ॥ स्वतः मी मार्गे बोलिलों ॥ ७२ ॥ श्रवण कीर्तनादि
तत्पर ॥ सर्वत्र भगवद्भाव बोलिला कीती सादर ॥ ते व्यतिरेक नि
र्गुणी समाधीत निरंतर ॥ न असती ॥ ७३ ॥ प्रस्तुत सगुणाभ
क्ति असोनी चित्तीं ॥ स्वरूपाकारकारिता वृत्ती ॥ श्रवण कीर्तनी
हो प्रवृत्ती ॥ परि गोडी व्यतिरेक समाधीची अत्यंत ॥ ७४ ॥ या
ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये म्हणऊनी ॥ चापि यादें अक्षरैक रूनी
पूर्वोक्ति भक्ति हीसुचऊनी ॥ विशेषें ज्ञानयज्ञें यजिती म्हणतसे
७५ ॥ ज्ञान आत्मस्वरूप ॥ अनुभविता जळे पुण्यपाप ॥ म्हणूनि
अनळा अग्निरूप ॥ चित्तवृत्ती आहुती हविष्य ॥ ७६ ॥ आत्मचैत
न्यें करूनी ॥ प्रथम सचेतन होऊनी ॥ सवर्ती चेतवी म्हणऊनी
सत्ववृत्ती म्हणावी ते चित्त ॥ ७७ ॥ त्या चित्ता च्या दो निवृत्ती ॥ प्र

॥१००॥

प्रपंचाकडे पाहे तो पराकृष्टी ॥ स्वरूपलक्षी तो उफराटी
प्रसाकृष्टी ॥ तैं स्वरूपीं या रतां समाधी ॥ ७८ ॥ तो स्वरूपीं
होय स्थिर ॥ तेव्हां नुसरे वृत्तीइतर ॥ तेव्हां वृत्तीसमुदाय
आर ॥ हो मिळाचे ठायें स्वरूपीं ॥ ७९ ॥ चतुर्थाध्याय इतमश्लो
क ॥ सावर्णीं इंद्रियकर्मांणि हाश्लोक ॥ या यज्ञविषयीं चवेगि
ळे तो हीस मास्थिव्यतिरेक ॥ यज्ञरूपें वर्णिला ॥ ८० ॥ श्रुती
नवमी स्तेयासर्वज्ञ ॥ कीं कोणही यज्ञ निज्ञानयज्ञ ॥ मा तें उपा
सितां अपिज्ञ ॥ कोणही येकत्वें ॥ ८१ ॥ तरि ब्याल्याइज्ञानें उपास
ना ॥ तेएकत्वा कीया असेना ॥ ज्ञानयज्ञ लयतां दिसेना ॥ उ ॥१००॥
पासना पिन्नत्वें ॥ ८२ ॥ ज्ञानयज्ञाराजें ज्ञान ॥ तें अपरिलक्षणावें
ज्ञानस्वज्ञान ॥ तेव्हां नसोनि अपरोक्षज्ञान ॥ ज्ञानचाचि तो
जिज्ञासु लक्षणाचा ॥ ८३ ॥ तरि याचवतीयचरणी ॥ पृथक्के

हीं भजती म्हणे चक्रपाणी ॥ त्यास अद्वैतविश्वास अंतःकरणीं
भजे दास्यभावें कळा बया अद्वैत ॥ ८४ ॥ पृथक्के भजती
म्हणे भगवंत ॥ तें कळलें न लया नें द्वैत ॥ तरि द्वैतापेक्षान निसि
द्धअसंत ॥ बोले श्रुती ॥ ८५ ॥ श्रुति ॥ अथयो न्यां देवतामुपा
स्ते न्योसावन्योहमस्मीति न स वेद यथा पशुः ॥ श्रुत्यर्थ ॥ अ
न्यमानूनि देवता ॥ जो उपासक असे भजता ॥ तो कांहीं नसे जा
णता ॥ श्रुती म्हणे पशु जैसा ॥ ८६ ॥ तरि येकत्व कळलें ज्याला
ऐक्य उपासना घडे त्याला ॥ जिज्ञासूं ऐक्य नाहीं समजलें
ऐक्य उपासना तो नेणे ॥ ८७ ॥ त्यास पृथक्के करूनी ॥ भजन च
डे लयजनी ॥ तो हि कांहीं नेणे जैसा पशू यावरूनी ॥ म्हणावा
काय ॥ ८८ ॥ तरि जिज्ञासु ऐक्य नेणे ॥ परि देव अन्य मी अन्य
ऐसें न म्हणे ॥ अद्वैत निश्चय त्यास बाणे ॥ अपरोक्ष नसोनि ही

॥१०२॥

एक हेंचि भजती लागे कमळनयन ॥ तेयेरितीं ॥१॥ एवं निर्गुण
समाधीज्ञान येइना ॥ एकत्व तसद त्वपदैक्य मात्र जागते
आलेइना ॥ आणि पृथक् ठाइं पासून तेंनकती व्यापिली ॥ एक
त्व उपासनेचें ॥२॥ ओतां बहुधा लागेल बहु प्रकार ॥ की
ईश्वरादि रूपें पंथ येक ईश्वर ॥ तेथूनी यज्ञा करिती चतुर ॥ कर्मकां
डीं ॥३॥ ओतां बहुधा लागती चराचर ॥ सर्वे जो लाईश्वर
ऐसा अर्थ बोलताती जगदीश्वर ॥ याहूनें विश्वतोमुख
उपासना ते ही बोलतो ॥४॥ आतां मच्छकूर्मादि रूपें हरी ॥ भ
जावोतें बहुधा भजन लागावें जरी ॥ तरि अवतार अनंत स
मूर्ति वेखरी ॥ वेदीं पुराणीं प्रसिद्ध अघटीत उपासना अनंत
तें ॥५॥ चराचर बहुधा दृष्टी दिसे ॥ तरि तो अर्थ विश्वतोमु
खें भजनाये नसे ॥ मत्स्यादि अवतार नाना वेषें ॥ भजावनादि

BHAU DAJI MEMORIAL

सती ऐसे दृष्टी ॥६॥ ऐसे क्या ईश्वराचे अवतार ॥ श्रवणें हे पूर्वोक्त
स्वरूप ही उपासे कचतुर ॥ जाणती आतां बहुधा प्रकार ॥ कोण उपासना
तायांवेगळा लेखावा ॥७॥ चरित्रें जेंना नावतारीं ॥ ते कीर्तनात
आटलीच याउपरी ॥ बहुधा उपासना अंतरीं ॥ ध्यान मत्स्यादि
मूर्तिचें जरि लागावें ॥८॥ तरि कायद हाचि मत्स्यादि अवतार
अवतार दिव्य ईश्वराचे अपार ॥ घ्यावे कोण टाकावे कोण हा वि
चार ॥ पुढें न दिसे सर्वथा ॥९॥ कोण्ही ऐसा चि अर्थ बोलती ॥ त
रि ते बोलिले यथामती ॥ बहुधा भजनाची हे चि रिती ॥ कीं इंद्रा
दिरूपें भजनेय कीं ईश्वराचें ॥१०॥ आतां विश्वतोमुख उपासन ॥
विश्वतश्चक्षुरित्यादि वेदार्थ रचना ॥ हृदईं धरूनि ते अर्जुना
विश्वतोमुख भजनी किती येक ॥११॥ चैतन्य तें तूं जगदंबर ॥ मू
र्तिपिटीं विराज्या चराचर ॥ नेत्र मुख कर चरण भांडिया उदर ॥ अ

गअंगतंतूचेंगो आघवें ॥१२॥ विलातंतूनदिसेमूर्ती ॥ ऐसी चरा
चराचीओंतस्फूर्ती ॥ विश्वतोमूखविश्वमूर्ती ॥ हेंच उपासन
एकांशी ॥१३॥ ऐसें वर्णिलें व्यक्त ॥ यांतकोण्ही अपरोक्ष साक्षा
त्कारयुक्त ॥ कोण्हीज्ञानन सोलिअनुरक्त ॥ स्वचरणी ऐसें वर्णि
लें ॥१४॥ एवंत्यांच्यादेवी प्रकृती ॥ ते आपणातें भजती ॥ आणि
आसुरी प्रकृतीमानव जाती ॥ न भजती आपणातें ॥१५॥ ऐसें
बोलतां येथवरी ॥ विश्वतोमूखउपासनाहरी ॥ जे वर्ती बोलि
ला यांउपरी ॥ ते विस्तारूनि बोलेल या श्लोकापासुनी ॥१६॥ श्लोक ॥
अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधं ॥ मंत्रोहमहमेवाज्य ॥१०३॥
महमग्निरहं हुतं ॥१६॥ टिका ॥ अगा क्रतूमीं अर्जुना ॥ यज्ञ
मी पंडुनंदना ॥ क्रतूलोणि ज्योतिष्टोम होमरचना ॥ यज्ञ ते स्म
र्तुक ॥१७॥ अथवा क्रतूसा सत्यणती ॥ कीं युपस्तंभडोयें उभा

रिती युपस्तंभ बांधूनियज्ञिती ॥ पशूत्याला ह्मणिजेतें ॥१८॥
आतां क्रतु यज्ञदेवांच्यानामें आहुती ॥ होमितां स्वाहा ह्मणू
नि ह्मणती ॥ पितरांस पिंडा तिळजळ देती ॥ स्वधा ह्मणउनी ॥१९॥
ये थें स्वधा मी ह्मणउनी ॥ श्रीकृष्ण ह्मणे यावरूनी ॥ श्राद्ध
तर्पणें पितृकार्ये या स्वधा शब्दें करूनी ॥ भगवद्रूपें पहावी
हा भाव ॥२०॥ आतां औषधी मी ह्मणतसे ॥ कीं धान्य रोती
उगवतां काटतां दिसे ॥ सा औषधी आणी धान्य गवसे ॥
औषधी ह्मणावें तयातें ॥२१॥ अन्नें क्षुधा हरिती ॥ अन्नें पु
ष्टिही करिती ॥ तें अन्नें औषधें आणि नाना रिती ॥ रोग हर
औषधाच्या जाती हीं ऐशाच ॥२२॥ एवं क्रतुयज्ञदेवा कार
णें ॥ आणि श्राद्धादि पितरांनिमित्त लोक रणें ॥ क्रतुयज्ञ स्वधा

शास्त्रबळें ॥ ८९ ॥ जे अन्यत्वें उपासिती ॥ ते पशु काहीं न लाग
ती ॥ जरि इतकें चि बोलती श्रुती ॥ तरि जिज्ञासु कडे ल
गती हे निंद ॥ ९० ॥ देव वेगळा आपण वेगळा न म्हणे जी ॥
॥ ७०१ ॥ ऐसें म्हणे बुद्धी पूर्वक दुजी ॥ तो ऐसा पशु श्रुती म्हणे या
वरूनी ॥ निश्चयें दींचरयाला श्रुती निंदित ॥ ९१ ॥ जो भेदवा
दी अमंगळ ॥ तो देवता वेगळी मी वेगळा चि केवळ ॥ ऐसें मानू
नि भजे रवळ ॥ त्या स्पष्टेंचि श्रुति म्हणे पशु जैसा ॥ ९२ ॥ आतां
प्रस्तुतीं गीतेंत ॥ पृथक्त्वें भजती म्हणे भगवंत ॥ ते देवीं प्र
कटीचे तत्त्व भक्ति रत ॥ संत भेद तुम्हीं सांगतसे ॥ ९३ ॥ तो का ॥ ७०१ ॥
म्हणावे हे भेदवादी ॥ जे निषेधिले पशु समान वेदीं ॥ हे जि
ज्ञासु अद्वैतवादी ॥ अपरोक्ष अनुभवाइच्छिती ॥ ९४ ॥ ते
ऐक्य नेणती बापडे ॥ म्हणोनि येकत्वेंकरूनि न सांपडे ॥ एक

त्व नकळे तोवरी सहजें चि घडे ॥ पृथक्त्वें भजनतें ॥ ९५ ॥ पृथ
क्त्वें भजती म्हणउनी ॥ बोलिले देवी प्रवृत्ती तिलें रवुनी ॥ अद्वै
ती जिज्ञासु तें यावरूनी ॥ स्वभावें ऐसें सूचवी ॥ ९६ ॥ एवं
ज्ञानयज्ञें उपासिती ॥ ते अनुभवीचि ऐसें बोले श्रीपती ॥
तैसेचि एकत्वें भजन करायनेणती ॥ की एकत्वें भजती ते वेगळे
रवावे ॥ ९७ ॥ या एकत्व भजनाची मती ॥ साधावी ये थ येरि
ती ॥ कीं समाधी सुखाची स्थिती ॥ न पावे निभावितो एक
त्व मात्र ॥ ९८ ॥ तत्पद आणि त्वंपद ॥ याची वाच्यांशी असे भे
द ॥ तो परिहरूनि वेद ॥ असि पदीं एकत्व सुचविती ॥ ९९ ॥ त
त्पदीं ईश्वरोपाधी उत्तम ॥ जीवो पाधी त्वंपदीं अधम ॥ परि
दोहीं चें त्रिकाळ शाश्वत सम ॥ चित्त्व रूप कळलें आलें ॥ १०० ॥
सा एकत्वाचें चिंतन ॥ आणि सगुणाचें श्रवणकीर्तन ॥

एक हें भजती लये कमळनयन ॥ तेये रीती ॥१॥ एवं निर्गुण
समाधी ज्ञान यई ॥ एकत्व तत्सद त्वंपद ऐक्य मात्र जाणते
॥१०२॥ आलेइ ॥ आणि पृथक् उपास्य उपासक लेनकती व्यापिइला ॥ एक
त्व उपासनेचें ॥२॥ आतां बहुधा लक्षणें बहु प्रकार ॥ की
ई ब्रह्मादि रूपें ये कई श्वर ॥ लक्षुनि यज्ञ करिती चतुर ॥ कर्मकां
डीं ॥३॥ आतां बहुधा लेणती चराचर ॥ स्वयें जाला ईश्वर
ऐसा अर्थ बोलका तरि जगदीश्वर ॥ यासी विश्वतो मुख
उपासना तेही बोलतो ॥४॥ आतां मच्छकूर्मादि रूपें हरी ॥ अ
जा वतार बहुधा मळ न ह्नणावें जरी ॥ तरि अवतार अनंत ल
क्ष निवेरवरी ॥ वेदीं पुराणीं प्रसिद्ध अघटीत उपासना अनंत
त्यें ॥५॥ चराचर बहुधा दृष्टी दिसे ॥ तरि तो अर्थ विश्वतो मु
रवें [illegible] नायतसे ॥ मत्स्यादि अवतार नानावेषे ॥ [illegible]वनादि

BHAU DAJI MEMORIAL

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

लती जे दृष्टी ॥६॥ ऐसे क्याईश्वराचे अवतार ॥ अव पें हे पूर्वोक्त
स्वरूप ही उपासक चतुर ॥ जाणती आतां बहुधा प्रकार ॥ कोण उपासना
तो या वेगळा लेखावा ॥७॥ चरित्रें जेंना नावतारीं ॥ ते कीर्तनात
आटलीच यातु पुरी ॥ बहुधा उपासना अंतरीं ॥ ध्यान मत्स्यादि
मूर्तिचें जरि लपावें ॥८॥ तरि कायदा हाच मत्स्यादि अवतार
अवतारादिव्य ईश्वराचे अपार ॥ घ्यावे कोण टाकावे कोण हा वि
चार ॥ सुटनदिसे सर्वथा ॥९॥ कोण्ही ऐसा चि अर्थ बोलती ॥ त
रि ते बोलिले यथामती ॥ बहुधा भजनाची हे चि रिती ॥ कीं इंद्रा
दि रूपें भजनें यकीं ईश्वराचे ॥१०॥ आतां विश्वतो मुख उपासन ॥
विश्वतश्चक्षुरित्यादि वेदार्थ रचना ॥ हृदई धरूनि लोर्गे अर्जुना
विश्वतो मुख भजती कितीयेक ॥११॥ चैतन्य तंतु जगदंबर ॥ सू
तपिटीं विंगत्या चराचर ॥ नेत्र मुख कर चरण मांडिया उदर ॥ उ

॥१०३॥ गअंगलें तूचि तो आघवें ॥१२॥ विनां तत्न दिसे मूर्ती ॥ ऐसी चरा
चराची ओळ स्फूर्ती ॥ विश्वतो मुख विश्वमूर्ती ॥ हेंच उपासन
एकांशी ॥१३॥ ऐसें वर्णिलें ध्यान ॥ यांत कोणी अपरोक्ष साक्षा
त्कार युक्त ॥ कोणी ही ज्ञान नसोनि अनुरक्त ॥ स्वचरणीं ऐसें वर्णि
लें ॥१४॥ एवं त्यां त्यां दैवी प्रकृती ॥ ते आपणातें भजती ॥ आणि
आसुरी प्रकृती मानवजाती ॥ न भजती आपणातें ॥१५॥ ऐसें
बोलतां येश्वरी ॥ विश्वतोमुख उपासना हरी ॥ जे वर्ती बोलि
ला या उपरी ॥ ते विस्तारूनि बोलेल या श्लोकापासुनी ॥१६॥ श्लोक
अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधं । मंत्रोहमहमेवाज्य ॥७०॥
महमग्निरहं हुतं ॥१६॥ टिका ॥ अगा क्रतु मी अर्जुना ॥ यज्ञ
मी पंडुनंदना ॥ क्रतु [illegible] स्मृत होमरचना ॥ यज्ञा स्मृ
त ॥१७॥ अथवा क्रतु लास म्हणती ॥ कीं युपस्तंभ [illegible]

रिती युपस्तंभावांचूनि यज्ञिती ॥ यज्ञ त्याला म्हणिजेतें ॥१८
आतां क्रतु यज्ञदेवांच्या नामें आहुती ॥ होमितां स्वाहा म्हण
नि म्हणती ॥ पितरांस पिंडातिळ जळ देती ॥ स्वधा म्हणउनी ॥१९
ये [illegible] स्वधा मी म्हणउनी ॥ श्रीकृष्ण म्हणे यावरूनी ॥ श्राद्ध
तर्पणी पितृकार्यें या स्वधा शब्दें करूनी ॥ भगवद्रूपें पाहावी
हा भाव ॥२०॥ आतां औषधी मी म्हणतसे ॥ कीं धान्य जी ती
उगवतां काठ तां दिसे ॥ सा औषधी आणि धान्य गवसे
औषधी म्हणावें तयातें ॥२१॥ अन्न क्षुधा हरिती ॥ अन्नें पु
ष्टि ही करिती ॥ ते अन्नें औषधें आणि [illegible] नारिती ॥ रोग हर
औषधाच्या जाती हो ऐशाच ॥२२॥ एवं क्रतु यज्ञ देवा कार
णें ॥ आणि श्राद्धादि पितरांनिमित्त लेकरणें ॥ क्रतु यज्ञ स्वधा

शब्दाचें हें विवरण । सूचउ जिमी औषधी जे गेहें हवी द्र
व्य ॥ २३ ॥ आता मंत्र आज्य अग्नी होम मी । जो सकळां यज्ञा
७०४ चा स्वामी । आणि हुत जालें हें होम मी । तोही मीच जाणतसे ॥ २४ ॥
हें बोले स्वयें भगवान् ऐकुण । जो तेलोक्य आपण । भगवच्छ
ब्दें ज्ञानगुण । ते रवूण सूचवी यस्कोळीं ॥ २५ ॥ उत्पत्ति वृद्धि
परिणाम अपक्षय । शेवटीं नाससा वाले क्षय । सर्वही स्व
कल्पनामय । जायी कल्पक आपण ॥ २६ ॥ विषनटदारक्वीनि
पुण । तैसा विश्वरूपें आपणातें आपण । कळी भगवान्
ऐकुण । ज्ञानगुण सांकळाने च्यासा ख्रिलें ॥ २७ ॥ परस्तुती के ७०४
गुण ऐश्वर्याहूनपण । क्रियारूप कळवुनी आपण आपण ज्ञा
लों मी स्वयें ऐकुण । हें सूचवी ॥ २८ ॥ जैसा च औषधीचा उ
द्भव । व द्रीपरिणाम कणिसें धान्यादि भाव । कळूनि जालों स्व

यमेव । मी देवाधिदेव हें सूचवी ॥ २९ ॥ ऐसें चि मंत्र आज्य हु
त ॥ इत्यादि यज्ञप्रकार बहुत । ते स्वयें मी च जालों भगवंत ।
आपणा सिद्धपण कळवुनी ॥ ३० ॥ आत्मया कल्पिलें मनें । तो
याचे हातीं यज्ञसाधनें । कळवुनि करविलीं कल्पकानें । तो
हीं ते कल्पना त्याचीच ॥ ३१ ॥ आली मायेचा उगम । होतसे
हे सकळ पुरुषोत्तम । मनें करूनि स्वेच्छाव संगम । कळवुनि आ
पण होतसे ॥ ३२ ॥ तत्वें आधीं निर्मिलीं । मग अनंतानंत ब्रह्मां
डें केलीं । तीं तत्वें कैसीं ओडं जालीं । त्यास काय सामग्री होती तेथ
वा ॥ ३३ ॥ नाना धातु आणि माती । ईश्वर हस्तें सांपडे आयती
तरि त्या चेघटादि पदार्थ घडती । कुंभार सोनार रवाती तांबट
३४ ॥ पृथ्वी सृष्टी हुती । जयती काहीच नव्हतें जगत
ती । आणि उर्णनाभी दृष्टांतें करूनी । सृष्टि ईश्वर करी हें हो

श्रुती वर्णीती ॥ ३५ ॥ किंवा ज्ञानी नाभीतें त्रिगुणी ॥ त्यांतरवे
कें पुन्हा गिळी ॥ जैसी हे सृष्टि सगळी ॥ निर्मी संहारी ईश्वर
॥ ५०९ ॥ ३६ ॥ राहाट अथवा चाती ॥ कापूस सूत्र लागे पोटांतून सू
ती ॥ तैसी येकउा विराजा कोणे रिती ॥ तत्त्व अपार पोटांतून निकाळि
तो ॥ ३७ ॥ ऐसा ईश्वरें ईश्वर भूतें निर्मिली चराचर ॥ ये विषई
प्रमाणें अपार ॥ बोलतां ग्रंथ विस्तार वाढेल ॥ ३८ ॥ मन मायेचें
चिंतिलें ॥ त्या मनें पद्मनाभ स्वरूप आपणातें कल्पिलें ॥ नाभीपद्मी
तेणें निर्मिलें ॥ ब्रह्मयातें ॥ ३९ ॥ तो ईश्वराचा पुत्र मानस ॥ ब्रह्म
लोकपिता महत्वें भावें ज्यास ॥ सनकादि मरिची कर्दमा ५०९
दि त्यांस ॥ जाले मानस चि सुत सकळ ॥ ४० ॥ त्याचा पुत्र स्वयं
भु मनु स्वायंभुव नी ॥ शतरूपा नामें त्याची कामिनी ॥ मनें चि दे
ही निर्मुनी ॥ ब्रह्मा लागे सृष्टि करूं ॥ ४१ ॥ तें दोघे पुत्र तयां आ

ली ॥ भूतांची अन्नें पण सुकुं लागली ॥ ते अन्नें ही नीमर्याद केली ॥
मनें चि कृतियां ब्रह्मयानें ॥ ४२ ॥ निर्गुणी मायेचा अंकुर ॥ ते
णें ईश्वर संगें यापरि तो ही निराकार ॥ पूर्णनाभ स्वरूप साचा अ
वतार ॥ मनोमय विराज ईश्वराची ॥ ४३ ॥ शरीर ब्रह्मयाचें
त्राणु भी सा पासुनी ॥ स्वायंभु मनु शतरूपा त्याची कामिनी ॥ धा
वि न्य आणि सकळ लोकमेने करूनी ॥ सृष्टि केली परिपूर्ण ॥ ४४
भगवद्भक्ति पूर्वी ज्यास ॥ आणि विज्ञान नाहींत मोक्ष
स ॥ तिर्यक् विनां गर्भवास ॥ मानसमनें चि उपजले ॥ ४५ ॥ पर
तु गर्भवासा विना ॥ ज्यास उत्पत्ती सर्वथा असेना ॥ ऐसे जीव अ
नंतनाना ॥ तेन उपजतां खवसतीलें ॥ कच्चतुर्दश ॥ ४६ ॥ चतुर्दश
लोक रचना ॥ धान्य आणि मानसस्रुष्टी ॥ हीं नाना ॥ मनूशतरू
पा रुसकळ ही कामना ॥ स्वस्वरूपीं सर्वेश्वराची ॥ ४७ ॥ ब्रह्मा

स्याचें चिद्रूप कल्पित ॥ सनकादि मनु शतरूपापर्यंत ॥ धान्यें
१०६॥ चेतुर्दश लोक हे भगवंत ॥ जाला आपणास आपण कल्पुनी
४६ ॥ मानससृष्टी येणेंपरी ॥ मैथुनसृष्टी याउपरी ॥ शुक्ल
शोणितापासूनि जाली परि ॥ हेंही ईश्वरकल्पना ॥ ४७ ॥ स्व
कीमनें चिंतिली कामिनी ॥ तीस स्वप्नकल्पित पुरुषापा
सुनी ॥ संतान जालें मैथुनें लयउनी ॥ मनें कल्पिलें नव्हे
काय ॥ ५० ॥ स्वप्नी नगर नद्या पर्वत ॥ जैसी सकळ मनें कल्पित
स्वप्नी मिथुनापासूनि जाले सुत ॥ हेही तैसेंच कल्पित जरी ती ॥१०६॥
५१ ॥ ऐसा प्रपंच सकळ ॥ मनु शतरूपापर्यंत केवळ ॥ मिथु
नसृष्टीनंतूनि पुष्कळ ॥ हेही कल्पना पुष्कळ ईश्वराची ॥ ५२ ॥
मानस मनु शतरूपा मिथुन ॥ मानसओन्नं शुक्ल शोणितमै
थुन ॥ शुक्ल शोणितापासूनि मैथुन ॥ मिथुनसृष्टी कल्पना ॥

हेही मानस ॥ ५३ ॥ परि हे मिथुनसृष्टी उपजतां दिसे ओंडें
दृष्टी ॥ यास स्थिरवृद्धीस मूळ वृष्टी ॥ पर्जन्याची ॥ ५४ ॥ देवां
आधीन ते वृष्टी ॥ ते यज्ञ हुतीं द्वारा पावे तुष्टी ॥ वृष्टी करितां
मिथुनसृष्टी ॥ वृद्धि पावते यथाकाळें ॥ ५५ ॥ आणि संतानवृ
द्धीस हेतू पितर ॥ यज्ञीं तोषती ते पितर आणि सुर ॥ लास सा
धन औषधी अन्नें लयलि सर्वेश्वर ॥ इतुकें ही पूर्वीं गीतेंत कीं
बोलिला ॥ ५६ ॥ ते सृष्टी वृद्धी हेतु रचना ॥ या पण आणि अ
पली कल्पना ॥ लये लिऋतु यज्ञ स्वधा औषधी अर्जुना
मंत्र आज्य अग्नी हुत मीच ऐसें सुचतुनि बोलिला ॥ ५७ ॥ ऐ
सी देवपितरां करितां वृष्टी ॥ वाढली हे मिथुनसृष्टी ॥ आणि मा
नस मनु शतरूपा झालें वदी सती दृष्टी ॥ हें दृष्ट अदृष्ट मी बस
याते याश्लोकीं ॥ ५८ ॥ श्लोक ॥ पिताहमस्य जगतो माता धाता

पितामहः॥ वेद्यंपवित्रमोंकार ऋक्साम यजुरेव च॥१७॥
टिका॥ आगामीचया जनाचापिता॥ मीचयाजगाचीमा
ता॥ मीचपितामह ज्याचें नांवब्रह्मा॥ अर्जुनाजाण॥ ५९॥
चौर्‍यासीलक्षयोनी॥ जंगीवसतीलणउनी॥ चौर्‍यासी
लक्षयोनी यावरूनी॥ जगल्यगावें॥ ६०॥ त्या चौर्‍यासी ल
क्षयोनी॥ मनुष्यदेहीं चीजोडिलयाउनी॥ सर्वांमिनुष्या
लीमायबाप दोनी॥ तेचिमायबापें चौर्‍यासी लक्षयोनी चे
॥ ६१॥ कर्मानुबंधीन मनुष्य लोकलयाउनी॥ पंचदसीयश
क्तींकचरणें करूनी॥ कर्मबंधया मनुष्यदेहींचयावरूनी
सर्वयोनी कर्मेमिनुष्यदेहाची॥ ६२॥ मनुष्यमात्राच्या उपज
मनूपासूनलणती मनुज॥ माता शतरूपा पिता मनूतेकास
हज॥ पितामहब्रह्मा तोब्रह्मा सकळांचा॥ ६३॥ बापआपव्या

बापाचा॥ पितामहतोचि ज्या सामान्यकाचा॥ ऐसें अलौकिक
वेदवाचा॥ लोकपितामहस्त्रीब्रह्मयांतें॥ ६४॥ मनुमनुष्य
जातीचापिता॥ शतरूपा मनुज सकळांचीमाता॥ पितापिता
पितापिता स्वयंभू ब्रह्मा॥ स्वयंभवमनु नामयाचें॥ ६५॥
पद्मनाभ विष्णु स्वयंब्रह्म जाला॥ स्वयंभूनि स्वयंभूलणावे
ब्रह्मयाला॥ ब्रह्मरूपें मनूचे पिले बापणाला॥ तोस्वयंभूम
नेंकजीमनूतें॥ ६६॥ स्वयंभू मनुष्यालागिचापिता॥ त्या जा
तीचापितामहस्वयं ब्रह्मा नेणता॥ स्वयंभू निघ्य जादि ताम
हविधाता॥ सकळा जगाचा हो॥ ६७॥ कीं चौर्‍यासी लक्षयो
नी॥ मनुष्यस्वकर्में होतो लणउनी॥ जगाचापितामह आला
यावरूनी॥ ब्रह्मापिता मनुष्याजातीच्या बापाचा॥ ६८॥ एवंब्र
ह्मा मनूजसी मनाचीकल्पना॥ तेसीचामिथुनसृष्टिरचना

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डॉक्टर भाऊदाजी इत्यास्यस्य स्मारकम्

ऐसें सचराचर अर्जुना ॥ जगद्गुरु श्रीकृष्ण ॥ ७० ॥ कीं औषध
शब्दें औषधी अन्नें ॥ आपण चि आणि क्रतु यज्ञ स्वाहा स्वधा
॥१०८॥ दि साधनें ॥ आपण चि तें कीं अन्ना पासूनि उपजे नरें ॥ तें हें भूत
आपण हा भाव ॥ ७१ ॥ कीं हें भूतें मानसा अन्ना पासुनी आ
णि मानसा मनु मरिच्यादि कां पासुनी लागउनी ॥ हें ही माल
सें चि लागयावरूनी ॥ ऐसें ये येंस्व च वी ॥ ७१ ॥ मिथुन सृष्टी
सकारण ॥ तेमा नस च अव येमनु ऋषि गण ॥ तें चें संतान
लागऐसी स्पष्ट होस्तुण ॥ विभूति अध्याया यांत बोलिलया ॥ १०८ ॥
श्लोकें ॥ ७२ ॥ श्लोक ॥ महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः प्रजाः ॥ टिका ॥ सप्त ऋ
षी भृग्वादिक ॥ त्याहूनि पूर्वी चौघे सनकादिक ॥ आणि म
नु अगाध्याच्या संततीनें लोक ॥ भरले चतुर्दश ही ॥ ७३ ॥ ए
व अध्यावाद मायअन्नें उपासूनि भुते सर्व ही उपजे

हें सर्व मानसें जैसीं च मनें ॥ हें भूतें कल्पिलीं हा भाव ॥ ७४ ॥ म
नें कल्पिलीं मिथुनें ॥ मनें कल्पिलीं त्यांची मिथुनें ॥ मनें गर्भ
मनें संतानें ॥ मल ता हो कल्पिल ॥ ७५ ॥ परिसृष्टि कल्पलित या
ची कल्पना ॥ अमोघ ईश्वर अनेचीं रचना ॥ एवं चतुर्दश लो
क देहे नाना ॥ कल्पना सर्व भगवंताची ॥ ७६ ॥ पिता माता अ
न्नें माझी कल्पना ॥ म्हणूनि या सावेषें मी च बोलें हें अर्जुना ॥
ऐसी चराचराची रचना ॥ माझी च कल्पना मी च हा अर्थ ॥ ७७ ॥
ममा लागि भृगाभावना लागउनी ॥ सावविद्या प्रकरणी बोलिला सी
वरूनी ॥ विश्व कल्पि तो बुद्धी करूनी ॥ बुद्धि कल्पित लागे या
भावें ॥ ७८ ॥ सर्व ही भूत रचना ॥ माझ्या उपाधीची कल्पना ॥
तिचें अधिष्ठान मी चित्स्वरूप अर्जुना ॥ तें कां विश्व मी च हें दृ
ढ आरूढ मीं लेसा ॥ ७९ ॥ म्हणूनि जगत्राचीं जगत्स्वामी ॥ आणि
चक्षणें तो की वेद्य मी ॥ लोणि ओल डीं पटीं स्वच्छ वेरजंगमी ॥

वेद्य मी चित्स्वरूप ॥ ८० ॥ तेव्हां चराचराची रचना । मज मा
झि मायेमाजी ये चीच कल्पना । जाणावें नेइ नरें केंची अर्जुना
॥१०९॥ वेद्य साणि जे तें जाणावें ॥ ८१ ॥ चित्स्वरूप सुवर्णमात्र । च
राचरें अलंकार हे विचित्र । वेद्य ते परम पवित्र । तें उपादान
सर्व जाणणें इत्येकेंची ॥ ८२ ॥ अविद्या निमित्त विचित्र । जड
भास अवघा अपवित्र । वेद्य या मिथ्यासर्पी पवित्र । हार
दिव्य सुमनाचा ॥ ८३ ॥ दृष्टी आधीं सिवे हार । तेव्हां देख
(भु)संगाकार । चराचर प्रपंच सार । प्रतीती गोचर मज
दि करितां ॥ ८४ ॥ तेव्हां हार [illegible] तो दिव्य से सर्प नाहीं ॥१०९॥
जन्ही पासे एवं वेद्य आत्मा चि गवसे । प्रपंच नाहीं चि तो
केवा ॥ ८५ ॥ पवित्र वेद्य ऐसें तें मी गोविंद । त्यास साधन
त्याहीं वेद । ऋग्वेद यजुर्वेद सामवेद । अथर्व गिरा ग्रह
हींचा ॥ ८६ ॥ त्या तत्त्व ओंकार । तो मी च वर्णरूप सर्वेश्वर

कीं सृष्टी स्थिती संहार । त्रिमूर्ति प्रतिपाद्य ॐकारीं ॥ ८७ ॥
ऐसी मानस आणि मिथुन सृष्टी । दोहीं कडे मानसक अनादि
पद दृष्टी ॥ अर्जुन दे [illegible] निघा हें ऐशा गोष्टी । विश्व ते मूर्ख उपा
सना प्रसंगें यथावरी बोलिला ॥ ८८ ॥ हें भूतें जेउ यांतें लिव
तें ही मी च अक्षर रूपें स्वयमेव । परि ते अविद्येनें मूर्ख सर्व । नेण
ती रहस्य ऐसें ॥ ८९ ॥ त्यास कर्मानुरूप फळ । तें फळें फळदाता
मी च सकळ । या प्रसंगें ईश्वरत्व घननीळ । आणि सर्वात्मत्व हीं
वदतो या श्लोकापासुनी ॥ ९० ॥ श्लोक ॥ गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी
निवासः शरणं सुहृत् । प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव
ययम् ॥ १८ ॥ टिका ॥ जगा जग मी स्वयें जगसरी । तेव्हां मी च स
कळिकांची गती । बहुविभागती परंतु रिती । तीनी च सर्वांग
तीच्या ॥ ९१ ॥ एकि मुक्ति अपुनरावृत्ती । स्वर्गादि लोक पु

नराव्हती॥ गोसरीचराचररूपें उमटती॥ सर्वमीं चुनेव्हं
मी चगती सर्वाची॥ ९२॥ ह्मणोनं मुक्तिकर्मे गती॥ परिदेणा
॥११७॥ रंभी जगसती॥ ह्मणून निमी चमोया श्रीपती॥ भर्ता धर्ता
सर्वांचा॥ ९३॥ जो जयाचा पाळण करी॥ तो लूणावा याचा
भर्ता॥ पुढे ब्या श्लोकें विश्वभर्ता॥ भर्तृपण हीं बोलेल॥ ९४
ह्मणसी तूं विश्व अंश तुझे जीव॥ कर्मे करूनि गति ही स्वयं
मेव॥ ते चक्षं न पावती तें देव॥ कां देशी गती तयांते॥ ९५॥ तरि
मी जग सम परिगवंत॥ तो अविद्येने अलमर्थ असेत॥ आणि
जें करिती तें मी साक्षी अंनत॥ जाय तों कर्मे रयांची॥ ९६
समर्थ आणी साक्षीपण॥ ह्मणूनि गति दायकही मी आप ११७
या॥ हूं कां पाहतोसि जीवांचें अचरण॥ ह्मणूनि ह्मणसी तरि
मी निवासचि त्यासर्वांचा॥ ९७॥ साक्षीच मी असे सहज त्यु
या॥ आणि ते मज ठा जिवसती जीवगण॥ त्यासाक्षि तीस

ल
मर्थपण॥ फळ द्यावया चें अनादी॥ ९८॥ साक्षी जगल्च हेंदे
ती॥ उपाधि अनादी मास्ता ह्मणउनी॥ गतीप्रदत्वहीं गु
णी करूनी॥ ईश्वरत्वी लागले॥ ९९॥ आतां कर्मानुरूपफ
ळ॥ तरि तूं जकों भजे ती विवेकी सकळ॥ ह्मणूनि ह्मणसी
सपोषन निळ॥ तरि मी शरण रक्षक शरणागताचा॥ १३००
जे मज रक्ष ह्मणती॥ त्यांस देतों नी जगती॥ मृत्युसाकों
ळापासूनि मी श्रीपती॥ रक्षितों सहज करुणाक्ष स्वभाव
॥ आतां करुणा आसु॥ तुं करूया समुद्र सर्वत्र॥ शर
ण न येती सांसही कां न करिसी अपित्र॥ कां शरणचि मातें
ह्मणउनी॥ २॥ न मागतां नेदी करुणा॥ शरण न ये तानं
दुखिसी तूं अंबु जाक्ष॥ हास हजकृपा तुझा वर्णिती दक्ष
परि दयाळु सर्वहीं तूं जाणती॥ ३॥ तरि ते आपणा स्वयेंरि
ती शरण॥ यास काहीं नेरचि सी कारण॥ तरि तूं दुहेद फ

रां चा आपण सुहृद न होसी यास्तव ४ ऐसें लगे
लपार्थ ह्मणूनि सगुण तो समर्थ कीं मी सुहृत्सखा य
॥१११॥ थार्थ दुर्हृद नव्हे कोणाचा ५ वेदशास्त्रपुराणें अ
वतार प्रकट करूनी वारंवार शरण आले त्यांचा केला
उद्धार व्यासरूपें चरित्रें कथिली ६ कीं पुराणांचें श्र
रावें श्रवण आणि मननयाचें शरण मग म्या वेदांतरहस्य
विवरण गुरुरूपें करावें तयातें ७ ह्मणूनि मीच भगवंत
व्यासरूपें वेदांचा सिद्धांत ब्रह्मसूत्ररूपें बोलिलों तो वेदां ॥१११॥
त तारक जनास सर्वांचा ८ पंचदशाध्यायांत ह्मणउनी
वेदांत ~~सर्वे...~~ हृदेंद विदेवचाहं माझेलांक करूनी व्या
समी वर्णिलें यावरूनी सुहृत्सखा सर्वांभूतांचा ९ म
जशरण यावें ह्मणऊनी पुराणें कलींचरित्रें करूनी निर्द
यत्वगोष्टीयावरूनी गेला माझा १० दासोअन्न सत्त्वनिर्माण

न करितां गेले क्षुधेनें प्राण तरि यांच्या हत्येचें कारण रा
जा होतें ११ ते अन्नसत्र करी यांतान जेवी रएकदा[illegible]
री आणि मरती क्षुधेनें तरी काय करावें तयानें १२ ते
से आपण घातकू नर जरि पुराणश्रवणीं न होती तर नि
र्दय न ह्मणवे सर्वेश्वर सुहृत्सखाच सर्वांचा १३ आतां बु
द्धिरहित नर करावें श्रवणें तर तरि सर्वसम सर्वेश्वर
सर्वा सत्यार्थ तारावें १४ मोक्षरसक कोसद्यावा तरि ना
शहोणार स्ववैभवा स्वस्वरूप स्ववैभव देवाधिदेवा न
नाशवे सर्वथा कीं ते अभंग १५ कीं जरि नाश ब्रह्म तरि नव्हे
प्रपंचाचा उगम ठिकाणीचूनि हें स्थावरजंगम उपजलें
कीं १६ न उपजतां मग ईश्वरवैभवाचा भंग जीवस
र्वें मुक्ति पावती मग जग हें कोणाकारणें १७ न उपजे विश्व
द्रुम जरि नाशाचें बीज आणि गूण्य ब्रह्म तें अव्ययबीज परम

सृष्टिस्थितिसंव्हार रूपा वृक्षाचें ॥१८॥ जो बीज तों वृक्ष
हें असिद्ध ॥ म्हणूनि सुहृदपण आपुलें सिद्ध ॥ करावया बो
लतो उत्तरार्ध ॥ या श्लोकाचा ॥१९॥ उत्तरार्धें प्रणवःप्र
॥११२॥ लय स्थानं निधानं बीजमव्ययं ॥ [illegible] ॥ प्रकर्षें पुनः पुन्हा उ
द्भव ॥ तो प्रपंचाचा सृजनाचा प्रभव ॥ तो मीच कीं बीज चें संभव
म्हणा वा वृक्षाचा ॥२०॥ तैसाच पुनः पुन्हा प्रकर्षें लय ॥ सा स
म्हणावें प्रळय ॥ तो प्रळय ही मीच कीं स्वक अनामय ॥ मीच
होतों तो लय पावलो स्वस्वरूपीं ॥२१॥ किरण चि जे कां मृग
तोय ॥ ते व्हां किरण चि स्वाचा उद्भव लय ॥ किरण च म्हणूनी
निश्चय ॥ मनुष्य दृष्टी स्थिति काळीं ॥२२॥ म्हणूनि स्थान ॥११२॥
म्हणिजे स्थिती ॥ ते ही मीच म्हणे श्रीपती ॥ कीं किरण बिंब
स्थितें स्वयें जे रीती ॥ मृगजळरूपें भासते ॥२३॥ किरण चि उ
उत्पति स्थिती लय ॥ मृगजळरूपें पावो निही स्वयें अव्यय

प्रलयादिकीं होये जाये ॥ सृष्टी स्थिती संहार मृगजळाचा येरि
ती ॥२४॥ बीजं येउनि अव्यय ॥ बीज होउनि प्रादुर्भय ॥ मृगज
ळउपजोनिही नघडे व्यय ॥ किरणा चाइतर बिंबा सारिखा
॥२५॥ जें चि मृगजळाचें बिज ॥ किरण म्हणतां होतां उपजे
इतरां बिजांचें नाशरूप निज ॥ हें यथास्थीत तेज सूर्याचें ॥२६॥
बीज नाश होतां अंकुर ॥ तेज रूपावस्था होतां ही मृग जीर ॥ म्हणू
नि मृगजळाचें निधान म्हणती चतुर ॥ प्रकाश सस्सूर्याच्या ॥२७॥
जैसा घट जळाचें निधान ॥ निधान म्हणिजे ज्यांत ज्यांचें स्था
पन ॥ तरि घटांत घालावें काढावें लिवेन ॥ घट तो न नाशे बिंबा
सारिखा ॥२८॥ परि घटा जैसा ऐक्य नघडे ॥ आणि घट बीज ते
न सांपडे ॥ ज्या दृष्टांतीं साम्य पडे ॥ इतावें ही तो मृगजळा किर
णाचा ॥२९॥ मृगजळ जैसें किरणीं ॥ उत्पत्ती लय पावे मृषा पा
णी ॥ नाश न पावे कांगक्षणी ॥ म्हणूनि जैसें किरण निधान मृग

जळाचें ॥ ३० ॥ परिघदां तुनि निघतां ही पाणी ॥ जरी नीसये
ते तैसें किरणीं ॥ अन्यथा नेये लयाचनारक्षणीं ॥ तणे निनाही
॥१९२॥ लणावें नाहिं उदयफोवेतें ॥ ३१ ॥ असो निनये प्रसंया ॥ तेव्हां मे
दोनवेंबीळ लणावें तया ॥ तेव्हां मृगांबु बीज विलेणावया ॥ ये
ग्य होती किरणें ॥ ३२ ॥ कां बिजांतर वृक्षाचा प्रेलय ॥ नस
नि वृक्ष असे हा नीश्चय ॥ प्रलय नयेत तें मृगांबु उदय ॥
किरणीं होणार बीजपालागीं ॥ ३३ ॥ तरि अंकूर होतां नाहीं
बिज ॥ न दिसे त्याचें रूप निज ॥ किरण्या जळाची सहज निपू
होतें सहज ॥ तैसें चमृग जळ उपजतां ॥ ३४ ॥ नव्हे निदान
यक्या विचारें ॥ नव्हे बीज येक्या प्रकारें ॥ निदान नहीं होय बी
ज नहीं होय येक्या निर्धारें ॥ साच्या एका एका गुणाच्या ॥ ३५
अस्याच येपरि असे ॥ किरणीं जे कां जळ आभास न दिसे
कीं प्रगट होतां दृष्टी सगवें से ॥ कारूव किरण निधान मृगजळा

चें ॥ ३६ ॥ आणि बीज वृक्ष न्यायें किरणांपासुनी ॥ मृगजळ उ
पजे यावरूनी ॥ किरण बीज होती परि न नाशती लय उनी ॥ बी
ज अव्यय ऐसें लणावें ॥ ३७ ॥ सुचे इत्यादि निर्णय ॥ ऐसें वचन
बोलेक रायालय ॥ कीं नी जबीज अव्यय ॥ मी या जगाचा ध्य
जुना ॥ ३८ ॥ कां महामालिलय पावोनी ॥ प्रपंच निघे मळपा
सुनी ॥ याचें निदान मी लणउनी ॥ लणतो यास्तव ॥ ३९ ॥ कीं
पटींत धन निघतां दिसे ॥ आणि दिसले कां त्या पटींतु निवि
घतसे ॥ जें च तूर देखतां ऐसें ॥ ते पटीस लणती निधान त्याध
नाचें ॥ ४० ॥ तैसा महामाळी लय ॥ मळपासुनि या जगाचा उद
य ॥ तेव्हां निदान मी अद्वय ॥ जगाचा होय कीं ॥ ४१ ॥ परि लाति
यां जगाचा लय ॥ जो होय मायेचा उदय ॥ तो वरी जगाचा न से
प्रलय ॥ किरणीं मध्यान्हकाळ नाहीं मृगजळाचा ॥ ४२ ॥ तेव्हां
प्रलय नसोनी ॥ उपजे मागती मळपासुनी ॥ प्रलय न सो निबि

डा. भाऊ दाजी इत्यादि स्मारकम् BHAU DAJI MEMORIAL

जामधुनी रक्षानिघेजेरिती ४३ म्हणूनि मीअद्वय बी
जप्रपंचाचाजन्मय परि तरबीजनाशेमीअद्वय नाश
११४ रहीतबीजयालगाचे ४४ एवंबीजआणिनिदान जगा
चालयआणिउदयाचेस्थान आणिनव्हेअन्यानिदानावि
जासमान अव्ययनिदानअव्ययबिज ४५ इतरबीजही
नाशरहित कीफळीप्रकटनिश्चित परिसंघअसे नाशव
वत तैसेंनव्हेबीजप्रपंचाचें ४६ आणिइतरबीजनाश
विटे तरिअंकुरहोणेपुन्हांखुटे प्रपंचबीजनविटेफुटे
नखुटेउद्भवप्रपंचाचा ४७ बीजनाशेजयाचें उपसर्णेखु ११४
टेतयाचें तेंकांभ्रष्टीस्थितीसंव्हारहोयेंलगाचे नचुकेकदा
पी ४८ समर्थईश्वरतथापी ऐसेंकरूनसकेकदापी की
प्रपंचआपल्यास्वरूपीं नउपजेहाभावयाअर्थेसूचवी
४९ प्रपंचजीवमुळे तेमुक्तीपावतांसकळ कांउपजेप्र

पंचमायामृगजळ आणितोतोंसर्वथाउपजणार ५० की
बीजत्याचेंअव्यय जोंबीजतोंअंकुरहानिश्चय याकरितां
नमागेंतांकरूणालय मुक्तिनेंदीसेवांछितांसी ५१ एवं
अनादिजेसेशिव अनादिजेसादेवाधिदेव तैसेंनमाग
तांमुक्तिनेदीतोस्वयमेव हेहीअनादी ५२ मुक्तकरावेस
कळ ऐसेंसर्वांवरीकृपाजळ सर्वदावर्षेमेघनीळ परि
पालटघटलाविद्यामुमुक्षूंचे ५३ आतांईश्वरशक्तीक
रूनी मुमुक्षासउपजेकी मोक्षदावातरीकोणासिसा
उनी कोणासद्यावा ५४ सर्वांसद्यावाजरी प्रपंचचिन
व्हेसावरी तोप्रवाहखुटेतरी कींबीजनाशेजरियाचेंते
लपे निमोक्षाचीअपेक्षा तेंअपेक्षालपावीमुमुक्षा तीकां
ग्रंनिकोण्हीनपावेमोक्षा अनादिसेहजपिवहिरेस्ला ५५

आणिदयावंतसी सर्वांवरी सम ॥ वर्षे अनादि सहजगुणें स
र्वोत्तम ॥ मेघजळचेंची मोंती उत्तम ॥ विषलगा वाढउचलाची
११९ याचे ॥ ८७ ॥ मुक्ति अपेक्षा ह्मणावी मुमुक्षा ॥ विषयभोगअ
पेक्षा ह्मणावी बुभुक्षा ॥ कवदे ईश्वर जैसी अपेक्षा ॥ इतकेंचि
सहज अनादि रूपा कुलई श्वराचें ॥ ८८ ॥ हो सकळांचें कआ
या ॥ ह्मणूनि अवतारे वेद शास्त्र पुराण ॥ करूनि तरूयापा
यनिर्माण ॥ सुहृत्सर्वांचा अपेक्षा मात्र सर्वांची पुरवितो ॥ ८९ ॥
याभावें सुहृद आपण ॥ ह्मणे पूर्वार्धी करून ॥ सर्वांस मोक्ष
कानेंदी तरी आपण ॥ अध्यय बीज प्रपंचाचे ह्मणे उत्तरार्धी ११९
॥ ९० ॥ होणें न चुके प्रपंच वृक्षा ॥ ह्मणूनि मोक्ष नसे विना मुमु
क्षा ॥ जळ तें पुरवणें ज्याची असी अपेक्षा ॥ सहज दयाळु ल
इतकेंचि ईश्वराचें ॥ ९१ ॥ एवं आपण सुहृद सर्वांचा ॥ हा श
ब्द उत्तरार्धे केला साचा ॥ आतां या पुढें वाचा ॥ सुहृदपण वि

वरणाची ॥ ९२ ॥ कीं पार्थ ह्मणे लयदुपती ॥ जे तुझी पुरायें न
जाणती ॥ त्यांस कृपाळू तुं कोणे रिती ॥ सुहृदपणा दाविसी अ
पुलें ॥ ९३ ॥ आणि तूंम ना सुहृत्सखा भक्ती ॥ तुं हा सकळांचा
पाळणादिक ती ॥ मी आहें ऐसी वार्ता ॥ केवी विदीत करिसी
तयांसी ॥ ९४ ॥ या कारणें यापुढें श्लोक ॥ बोलें दाहतो उत्तम
श्लोक ॥ कीं जे वेद शास्त्र पुराण विमुख लोक ॥ त्यास पाळितों अ
णि प्रकट करितों ईश्वरत्व ही ॥ ९५ ॥ भाव कवे ये रितीचा ॥ आणि
सर्व सभाव आपला समजे त्याचा ॥ अर्जुना तें ऐसी वाचा ॥ बो
लतसे या श्लोकीं ॥ ९६ ॥ श्लोक ॥ तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णा
म्युत्सृजामि च ॥ अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥
टिका ॥ अर्जुना मी पर्जन्य वृष्टी ॥ करितों तेव्हां सर्व सृष्टी ॥ स
कळ भोगभागि जेसा दृष्टी ॥ इहलोकीं विषयदो सती ॥ ९७ ॥ स
काम वेद शास्त्र पुराणें ॥ आयकोनि यजिती स्वर्गादिफळाकां

रणें ॥ उरलेते इहलोक विषय चर्वणें ॥ हेंतंहस्य होती ॥ ६८ ॥
गरि मी सुहृत्सखा म्हणती ॥ अपेक्षानुरूप सुख देतां ॥ जेंजापेती
॥११६॥ इहलोक माझाची वार्ता ॥ त्यांस शक्ति द्वारा ॥ सुख मी च करितो
सें ॥ ६९ ॥ कीं सूर्य किरणाद्वारां मीच तपतों आणि मेघ धारा
मीच वर्षतों त्यांत मज ईश्वरा ॥ तर्कील मज न तरे ऐसें मी करितों
७० ॥ कीं किरणरूपें मी तपतों ॥ मेघरूपें मी वर्षतों ॥ मागुती
वृष्टि वाढ निर्धारितों ॥ मागती सोडितों वृष्टीतें ॥ ७१ ॥ अगा
नित्य सुर्यीचा उदय अस्त ॥ आणि नित्य मर्यादा न उल्लंघिती
सागरें समस्त ॥ इत्यादि माझें शासनें ऐसें नेमस्त ॥ लोक ॥११६॥
नेणती नियंतृत्व उनी ॥ ७२ ॥ नियत उदयास्त पावे दिनकर
नियत मर्यादा न उलंघिती सागर ॥ लणूनि यांचा नियंता आहे ई
श्वर ॥ ऐसें न कळे लणातें ॥ ७३ ॥ वर्षाकाळीं नियतवृष्टी ॥ अस
ती आणि चिकती नियतसृष्टी ॥ तरि न दिसतें तर्काच्या ही दृ

ष्टी ॥ ईश्वर एक आहे ऐसें जनातें ॥ ७४ ॥ हें कळावें जना ॥ ल
णूनि वृष्टी आवरितों अर्जुना ॥ तेव्हां मजस गडीवन ॥ स्मरती
लोक ॥ ७५ ॥ कोण उपलवीचन ॥ कोण वर्षवीवन ॥ जरिलसगड
गडीवन ॥ विश्वंभरप्त न जिगाचा ॥ ७६ ॥ आकाशानुसार पो
कळ तेथें मेघ येती सकळ ॥ त्या अळ्वें सीबलुस कळ ॥ हें कर्त
त्व ईश्वराचें जनलगे ॥ ७७ ॥ शास्त्रें पुराणें नेणती ॥ सुहृदप
ण ऐसें त्याही प्रती ॥ दावितों आणि तर्कें मज समजती ॥ ऐशा
प्रकारें वर्षतों ॥ ७८ ॥ तेइहलोक सुख चिंइच्छिती ॥ मी तितकें चि
देतों त्यांप्रती ॥ वरी अर्जुना तुझी मती ॥ एक विषमत्व येथें मज
वरी स्थापिल ॥ ७९ ॥ कीं सुहृत्सर्वांचा सम ॥ परि स्वयें मज कां
सलभ्य सर्वोत्तम ॥ इतरांस अन्नादि मात्र देता विषम ॥ कैसा
न व्हे ॥ ८० ॥ ऐसें जपासी लणूनि निजभाव ॥ दावी परिहार याचा बो
लतां देव ॥ कीं किंशमनसा निदेवाधिदेव ॥ विषमफळ मी देतसें
॥ ८१ ॥

मींचमुक्तांचीमुक्ती ॥ मीचविषयासक्तांचीमुक्ती ॥ वैषम्यपरिहा
र युक्ती ॥ ऐसी बोलतो यात्तरार्धें ॥ ८२ ॥ उत्तरार्ध ॥ अमृतंचै
११७ ॥ वमृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ टिका ॥ अमृतमीचसाच ॥ आ
णिमृत्यु हीमीच ॥ आत्मपंचप्रपंच ॥ सर्वहीमी ॥ ८३ ॥ कीं भ
क्तांसि अमृत ॥ अभक्तांस मृत्यु निश्चित ॥ दोन्ही मीचभगवं
त ॥ कीं सत्य बरें असत्य वाईट सर्वहीमीच ॥ ८४ ॥ सुस्थळास
मार्ग निट ॥ कुस्थळासी आडवाट ॥ परिवाटा आणि स्थळें दो
न्ही निपट ॥ भूमीचेनी ॥ ८५ ॥ तेदोहींस सम ॥ भूमीसर्वज्ञान
हे विषम ॥ त्याच्याकारणीनेउत्तमअधम ॥ फळ तेपावती ॥ ८६ ॥ ११७ ॥
मीचमोक्षअमृत ॥ जेमुमुक्षुपावतीनिश्चित ॥ मृत्यु हीमीचभ
गवंत ॥ बुभुक्षु विषयासक्तपावती ॥ ८७ ॥ याकारणें बरेंवाइ
ट ॥ हींदोन्हीचनिपट ॥ एक चितंतु एक चिपट ॥ राजहंस सक
ळें विणिले तंतुचितो ॥ ८८ ॥ अमृतें मृत्यु मी डोकावे वळ

तेव्हां मीचभक्तांअभक्तांचें फळ ॥ स्पष्ट नियायद्वैमिघनी
ळ ॥ ऐसें बोलिला ॥ ८९ ॥ तें अपेक्षानुरूपें कांफळ पावती ॥
हे सूचनासंस्कारूपें अर्जुनाप्रती ॥ एथवरी बोलिला आतां ॥
जगत्पती ॥ स्पष्ट बोलतो यथुनी ॥ ९० ॥ परिअमृतमुमुक्ष
इच्छिती ॥ तेंउचीतदेवेंत्यांप्रती ॥ मृत्यु तो कोण्हीनमागती
तो मृत्यु सकामासकां देतसे ॥ ९१ ॥ अर्जुनयेरितीमनी ॥ शंका
ध्य मानील ल्लणऊनी ॥ आपेंपयइष्ठितोदोहीं केली ॥ रोगअ
रोग्यपावतीनमागतां ॥ ९२ ॥ आणि आरोग्याची अपेक्षा ॥
जैसी मुमुक्षुची मुमुक्षा ॥ पथ्य आरोग्य बाधें मोक्षा ॥ मुमुक्षुपा
वतीअमृतातें ॥ ९३ ॥ तैसीयासमृत्युचीअपेक्षा ॥ नसे जेझाव
ती सकामदक्षा ॥ लेण्हनिमुमुक्षू फळसाम्यअनुल्क्षा ॥ बो
लतां नेयसकामफळमृत्यते ॥ ९४ ॥ कीं तेअन्यइच्छिती ॥ हेका
हो मृत्यु न मागती ॥ अमृतें मृत्यु दोन्हीं गती ॥ अपेक्षानुरूप

हेरिसीमडेना ॥ ९५ ॥ आतां अपथ्य रोगा चें मुळ ॥ आणि
आरोग्य पथ्याचें फळ ॥ मृत्यु सकाम पावती सकळ ॥ अमृत
पावती स्वभक्त ॥ ९६ ॥ फळें देताहीं अधम उत्तम ॥ परंतु रवि
॥ ११९ ॥ पाहतां विषम ॥ या लागीं मी पुरुषोत्तम ॥ कीं न इछितां मृत्यु
देतसे ॥ ९७ ॥ मो अमृत इछवाचूनि असे ॥ मृत्यु इछवांचूनि दिसे
तरि याही वैषम्या स असे ॥ परिहार कांकी ॥ ९८ ॥ कीं अमृतीं
वांचूनि मुक्ति हो भक्त ॥ अपेक्षितां तरी थापि होती मुक्त ॥
याच्यो सामर्थ्ये न ॥ मृत्यु न यिछितो मृत्यु बोलणें सकामातें
९९ ॥ न इछितां मृत्यु तोला ॥ न इछितां अमृत यांला ॥ अप
थ्य पथ्य सेवितां या उपमेयाला ॥ रोगु आरोग्य नमागतां ही ॥ ११९ ॥
१४०० ॥ म्हणूनि निष्काम त्यास पुरुषु हो मृत्यु म्हणूनि
मध्यःशाम ॥ आणि बोलतां विश्वाभिराम ॥ पादें श्लोकीं
॥ १ ॥ श्लोक ॥ त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वा स्व

र्गतिं प्रार्थयंते ॥ ते पुण्यमासाद्य सुरेंद्रलोकमश्नंति दिव्यान्
दिवि देवभोगान् ॥ २० ॥ ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे
पुण्ये मर्त्यलोकं विशंति ॥ एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गता
गतं कामकामा लभंते ॥ २१ ॥ टिका ॥ वेदविद्या अवघीया तिनी
ऋग्वेद यजुर्वेद सामवेद लक्षणें तीनी ॥ तिहीं मंत्रें मातें यजूनी ॥ प्रा
र्थितीं स्वर्ग ॥ २ ॥ करूनि सोमवल्लीरसपान ॥ होती यज्ञीं निःपाप
पावन ॥ इंद्रादिरूपें जग ह्मीवन ॥ मातें अग्नी मुखें ते यजि
ती ॥ ३ ॥ स्वर्ग परम पुण्य लोक ॥ पुण्येंचि पावती पुण्यश्लोक ॥
यज्ञयाग ॥ यज्ञ करूनि ते याज्ञिक ॥ स्वर्गा स पावती ॥ ४ ॥ पु
ण्य सुरेंद्रलोक तो स्वर्ग ॥ सातें पावोनि देवांचे दिव्य भो
ग ॥ भोगिती अमृत भोगाचे भोग योग ॥ घडे परम पुण्यें करू
नी ॥ ५ ॥ तो स्वर्गलोक विशाळ ॥ भोगूनि ते नियतकाळ ॥ ते पु
ण्य सरतां तत्काळ ॥ मृत्युलोकीं गर्भवास ते पावती ॥ ६

॥११९॥ ऐसे वेदत्रयांचे धर्म । त्यांतें शरण ते चि करिती काम्यकर्म
ते करून ते प्राप्त आले । जाती येती चित्तपावती ॥ ७ ॥ हें इं
द्र देवता याजिती । आणि माते युजिती म्हणे श्रीपती । यां
चीहि देवी ग्रहणी । ऐसें सूचवी ८ । कीं स्वर्ग सर्व देवता
रूपें ईश्वर । स्वयें यज्ञफळदाता परमेश्वर । ऐसे जाण
िहि विषयतत्पर । म्हणे निष्कामें इतर देवता याजिती ॥ ९
ज्या चा ऐसा नाहीं भाव । याजिती स्वतंत्र मानूनि ते देव । ते स
कळ अस्थिर स्वभाव । नरकासि जाती ऐसें स्पष्ट बोडी वे
ले ल ॥ १० ॥ यांला स्वर्गे उत्तम गती । हे निःपाप सोम पावी म्हणे
श्रीपती । आणि मृत्युलोका समागती येती । हा सहज त्या का ११९॥
म्य कर्माचा ॥ ११ ॥ एवं कर्मे स्वर्गाकारणें करूनी । मृत्युलोकासि प
वती पुन्हा म्हणऊनी । अपथ्य भाक्षितां रोग यावे [illegible] । काम
इच्छितांस लुहे सूचवी ॥ १२ ॥ आतां गोउ म्हणून [illegible]

ज्ञाविलीपरि तें अमृत नेच्छित । अमृतकरीच गुणा हा निश्चित
नियम अमृताचा ॥ १३ ॥ भक्त माझे येरीती । केवळ गोड चिंत
म्हणून निष्कामी । कांहींच भजन मागती । परि माझा सह
जे गुण ती करितो ॥ १४ ॥ जैसें न इच्छितां सकाम पावतीम
रण । की काम्य उपासने चा सहज गुण । तैसे भक्तांचे सह
ज कल्याण । न इच्छितां करावें हा गुण माझा ॥ १५ ॥ म्हणू
नि वर्णूनि आधी सकाम । आतां मोक्ष विषई निःकाम । ते
स्वभक्त स्वगुणा सहज मेघःश्याम । बोलतसे या श्लोकीं ॥ १६ ॥
श्लोक ॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः पर्युपासते । तेषां
नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहं ॥ २२ ॥ टिका ॥ अग
अर्जुना जे अनन्य । म्हणजे मज वेगळें न लगे ज्यांस अन्य
कोणी भक्त मोक्षही न इच्छिती ते धन्य । त्यांचें ईश्वरपदा
थी इच्छिती ते काय ॥ १७ ॥ माझे चरण लागतां गोड । ज्यांची सु

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

(मुक्ता) तो झालीयाउ ॥ माझ्या चिंतनाचें चिवडाउ ॥ सर्वदा उल
यासी ॥ १८ ॥ ऐसें माझें भजन ॥ मज वेगळें कांहीं न
इच्छिती तें जन ॥ परि मी सकळ सुखदाता भजन ॥ योगक्षे
१२० ॥ म वाहतों तयांचा ॥ १९ ॥ अर्जुना ऐसे माझे भक्त ॥ ते सर्वां
वेळि त्यापि युक्त ॥ सर्वदा सर्व भावें युक्त ॥ नित्याभियुक्त ते स
यावे ॥ २० ॥ माय बाप गुरू दैवत ॥ भुक्ति मुक्ति मीच भगवं
त ॥ वाटतो मज विरहित ॥ मुक्ति हीन लगे (उ)यांला ॥ २१ ॥
(मुमुक्षु कैवल्यातें अपेक्षिती ॥ हे त्यातेंही उपेक्षिती ॥ स्वा
र्थ भक्तीचा लक्षिती ॥ कैवल्यानंदें वांचोनि स्वार्थ ॥ २२ ॥ माझें ॥ १२० ॥
चिंतनाचें प्रेम ॥ अन्य कांहींच न लगे हा नेम ॥ म्हणोनि अगत्य
तो योगक्षेम ॥ सर्व विषई वाहणें ॥ २३ ॥ अगा कुरु श्रेष्ठ
...च्या कोटी ॥ उपजावें चिंभाग्यवंताचे पोटीं ॥ मग कोडु
कौतुका साठीं ॥ प्रार्थीन लगे न यांतें ॥ २४ ॥ पोटीं उपजतां

च वाटे गोडु ॥ स्वभावें त्याचें पुरवितो कोडु ॥ लालन करी
तो बहा तिचा कोडु ॥ न प्रार्थितां ॥ २५ ॥ गर्भ राहतां पोटीं
धिमणी सांध्य ड्यासाठीं ॥ तेणें कुसाची मृदु गोमटी
शेजबरी ना प्रार्थिती ती काय ॥ २६ ॥ सहज असे तो नाची
माया ॥ पोटा च्यातें तें घ्या वयां ॥ भक्त चिव्हां वेंधनें डया
मग दया मागणें लागेचना ॥ २७ ॥ जरी हो त्यासी नाहीं का
हीं अपेक्षा ॥ मज काय हे अशी त्याची न करवे उपेक्षा ॥ त्यां
सम हीं मुमुक्षा ॥ परि मी वेसा गर्भवासी तयां ॥ २८ ॥ स
र्पासि सोइ नावा ॥ मुखें धरूं धावे व्याळ ॥ परंतु माना उचलु
नित्य काळ ॥ तोंड उठी सर्पाचें ॥ २९ ॥ भक्तांतों देतांश्यामल ॥ न
सांगतां नासितो अज्ञान ॥ न प्रार्थितां शाश्वत सुखनिधान
माझें देतों ॥ ३० ॥ पूर्वीं अपणालैसें न व्हते ॥ आणि तें प्राप्त होतें
ऐसें प्राप्त होय येणें यातें ॥ योग म्हणती ॥ ३१ ॥ कीं याचि अर्थावा

णिआपला । प्रत्ययहो तों योग जाला । योगक्षेम तुजि साल
लणावें हा अर्थ योगशब्दाचा । २२ । भक्त सर्वत्र उदास । परि
जैसे मयीं डोळे वैसास । तेंमी पुरवितों औनिवास । योगवाह
तो सा चा ये रिती । २३ । आतां प्राप्त झालें जें नव्हतें । अतनव्ह
रावें तयातें लणावें साअर्थ परिपालनातें । क्षेम लणतुनी
२४ एवं ना हीं जें जोतें देतों । या प्रकारें योगवाहतों । दीधले
तें मीच जतन करितों । क्षेम वाह तो ये रितीं । २५ । आंगीटो
पी सिदोरी । बाळा स पाहिजे जे परी । तें संपादून निरवादिया
वरी । वाहजतन हीकरी पितातैसा । २६ । माझ्या भक्तां तें अ
र्जुना । अपेक्षा मोक्षाची हि असेना । परियोगक्षेम मजसी १२१
चा हृपाथना । सहजस्वभावें वाहणें । २७ । होउनि गुरुरू
पें प्रकट । आत्मसाक्षात्कार अति उत्कट । देतों आणि तदू
रूपें जगपट । चराचर ज्ञानि मा सहित मी दिसतो । २८ । नव्ह

तें तें दीधलें ज्ञान । त्याणें हरिलें अनादि अज्ञान । योगवा
हतों मी हा पाविधान । ये रितीं तयाचा । २९ । क्षेम त्याचें प
रिपालन । कीं तें ज्ञान विवोनि होय जतन । तें ही मीच करणा
धन । वाहतों त्याचें । ४० । कीं पूर्वसंस्कारें त्याची मती । क्षण
एक ना स्वरूपाची विस्मृती । जागी करितों मी लगवरी
स्वस्वरूपीं बुद्धी ते । ४१ । प्रगजे विसरती मातें । कीं पूर्वसं
स्कार लागलो असे त्यातें । त्यानियमुळें भगवंतें । विसरा
वें केसें तयाला । ४२ । समर्थ आरुद्ध बैकाजन । जहींक देन्ल
वाठी भाजनु । नव्हरी सभाग्ये सघन । काहीं दिव्यान्ना
चीं तयातें । ४३ । अगामी स्वयें जालो सर्व सृष्टी । तो पूर्वसं
स्कारें अउलव दृष्टी । क्षणें पाहे तो मी कृष्टी । करितो करुणा
मृताची । ४४ । तें व्हां तनू जैसा पटीं । कीं मृत्तिका मात्र विडीसी
घटीं । कीं सुवर्ण वटक वो टिसूत्र मुकुटी । पाहे लडीं मा तें यव ये ८
॥ ४२ ॥

त्याल माझें प्रेम । म जाण्याहू नि अधीक त्यांचें प्रेम महा नेम । म व
तें काय करी योगक्षेम । वाहतों त्यांचे ॥ ४६ ॥ योगक्षेम वाहतों
ल्यणउनी । बोलया भावें करूनी । कीं न व्हतें तें प्राप्त देउनी । वि
१२२ ॥ वें विनों करवितों जतन तें ॥ ४७ ॥ अन्नवस्त्रादि पदार्थी । यां
चे योगक्षेम वाहतों इत्यर्थी ॥ कोपी करीतील तरी गजा
रा लक्ष्मी देतो जो समर्थ । तो पादरक्षांचीं चिंता वाहतो ल
णावें हें काय ॥ ४९ ॥ लोटे अमृताची सरिता । अमर करी तेथ
ता । तो हरी तृषेची चिंता । ल यांचि न लगे ॥ ५० ॥ जो कुरू
लिदे तो विवाह । तो हवदी नानेकरील काय निर्वाह । ज्ञानें तो
सी अविद्या प्रवाह । अन्न वस्त्रादि नेदील तो काय ॥ ५० ॥ ज्या १२२ ॥
सर्वेश्वराचें अन्न । तो यांचें अन्नवस्त्र योगक्षेम । मी वाह
तो करितों ल्यणे नेम । लुडउ भारू नि दाहें हींद काम ॥ ५१ ॥ रा
जा तुष्टला दुबळ्यावरी । तो त्याचें लंगोटी काळके वानिवा

हकरी । आणि तें लतनकरणाचा मळावरी । भार असे ऐसें
ल्यणतों ल्यणतसे ॥ ५२ ॥ कुटुंब निर्वाह भक्तांचा । उभयत्र
हीराधापूर्वक मनाचा । मी वाहतों येकसाचा । संतुष्ट भक
असंतुष्ट अभक्त इत्येकेची ॥ ५३ ॥ प्रारब्ध यावदायुष्य सु
ख दुःख पावे भलता मनुष्य । यांचें पाहों नि भविष्य । पूर्वी
चा निर्वाह केला ईश्वरें ॥ ५४ ॥ भक्त भाजेल मातें । जें ज्या का
ळीं पाहिजेल त्यां तें । तें त्याधींच निर्मिलें भगवंतें । योगक्षेम
वाहणें हा व्हावी ॥ ५५ ॥ जें जें समईं अपेक्षित । तें पूर्वीच करू
नि राहिला भगवंत । प्रारब्धीं न सलते विषईं असंत । सह
नसीळ करीत यातें ॥ ५६ ॥ राज्य टाकू नि वनवास । राजकरि
तील योस । कोनेदी अगंत्रि वास । दिव्यान्नवस्त्रादि व्यवत्रा
य्या ॥ ५७ ॥ सर्वोत्तम क्रियालाच अपेक्षित । स्वागोष्टी वाहा
तो भार भगवंत । आणि जीवीं न चले असंत । तेंदें अभाव ।

शक्तीदें ॥ ५८ ॥ देहलसोसीकृदन्न ॥ साच्यासारखेंपूर्वींच
निर्मीसदन्न ॥ अथवापर्वेंपिंडूलिगाक्तिसपच ॥ तैसेंवशरी
रहृद्रसांचेतोकरी ॥ ५९ ॥ ज्ञानदेउनियोगवाहे ॥ तोविवे
१२२ हेसंक्षेमवाहताहे ॥ तोशरीरयोगक्षेमहीपाहे ॥ कींस्वस्थ
शरिरतरितेंज्ञानविवे ॥ ६० ॥ भक्तांचेवोझेंसकळ ॥ वाह
तोंभक्तवत्सळ ॥ परियोगक्षेमशब्देंदृष्टफळ ॥ इतुकेंचि
नव्हे ॥ ६१ ॥ प्रस्तुतींइतरदेवतांचेसकाम ॥ पावोनिहिस्व
र्गदेवांचेंधाम ॥ पुन्हामृत्युमुखीपडतीलणोयनःक्षाम ॥
आणिस्वभक्तयोगक्षेमह्मणेमीवाहतो ॥ ६२ ॥ योगक्षेमया
प्रकरणी ॥ ऐसावर्णीवानिर्गुणी ॥ कींजन्ममरणवार्ताही १२३
श्रवणी ॥ पडोंनेदीलणतोभक्तांचिया ॥ ६३ ॥ उपाज्ञानेंखुं
टेजन्ममरणप्रवाह ॥ साचायोगआणिसांचाक्षेमोचानि
र्वाह ॥ विज्ञआनादितापत्रयाचादाह ॥ तेथेंश्रुधाच्चपादाह

शांतिनघडेकाय ॥ ६४ ॥ एवंइतरदेवतायजिती ॥ तींपदें
पावोनिहीमृत्युपावती ॥ तेकायमृत्युआपणातेंउपेक्षि
ती ॥ तथापिमृत्युअभक्तांइतरभक्तांतेंनिश्चित ॥ ६५ ॥
आणिआपणांवाचूनिअन्य ॥ नउपेक्षितीकाहींअने
न्य ॥ तेमोक्षामृतनइच्छितीजेंहींधन्य ॥ तथापियोग
क्षेमसांचामीवाहतों ॥ ६६ ॥ एवंअपेक्षानुरूपसर्वांतेंम
फळदेतुनिहीविषम ॥ दिसेतेंहीविशमनव्हेसर्वसम
प्रसंगऐसा ॥ ६७ ॥ तरिमुमुक्षूसमोक्षाचीमुमुक्षा ॥ त्यास
अमृतदेणेंउचीतअंबुआक्षा ॥ परिसकामांसिमृत्युचि
तोअपेक्षा ॥ नसोमिकामृत्युदेतोईश्वर ॥ ६८ ॥ हेंउपेक्षि
तीस्वर्गादिगती ॥ आणिमृत्युनमागतांपावती ॥ रोगन
इच्छितीआणिअपथ्यभक्षिती ॥ परिरोगफळतयांतेंच
वस्तुस्वभाव ॥ ६९ ॥ नइच्छितांमृत्युयरिती ॥ नइच्छितांअ

स्तहेभक्तांचीगती ॥ तेथ्स्तनियोगक्षेममीवाहतोंश्रीपती
नइच्छितांअन्नतदेतों स्वभावमाझा ॥ ७० ॥ वैषम्यपरिहा
॥१२४॥ रऐसाकरी ॥ असेंगऐसाख्यालायेअवरी ॥ तोअंतरंका
उपजली यातुपरी ॥ वैषम्यमागतीलागलें ॥ ७१ ॥ कींस
वीआपणचिलणोतो ॥ आणिइतरदेवताभक्तांसइतरप
ळदेतो ॥ आणियोगक्षेमवाहतो ॥ स्वभक्तांचा ॥ ७२ ॥ का
यनव्हेहासर्वदेवता होयतरिस्वभक्तांतेचिकांअमरे
दातां ॥ इतरयोगक्षेमचिंता ॥ कांनवाहे ॥ ७३ ॥ याशंकेचा
परिहार ॥ भेदाचाकराअंगिकार ॥ अथवाफळयेक
प्रकार ॥ बोलावेंइतरभक्तांस्वभक्तांतें ॥ ७४ ॥ तरिदोन्ही ॥१२४॥
गोष्टीबोलेंतोंविरुद्ध ॥ उपाधिभेदेंफळभेदसिद्ध ॥ तेथ
निदृष्टांतस्तचतुर्निप्रसिद्ध ॥ बोलतसेहाश्लोक ॥ ७५ ॥
श्लोक ॥ येप्यन्यदेवताभक्तायजंतेश्रद्धयान्विता ॥ तेपि

मामेवकौंतेययजंत्यविधिपूर्वकं ॥ २३ ॥ टीका ॥ अगाअ
स्तरदेवतांतेंयजिती ॥ त्यांच्याश्रद्धेनेंयुक्तअसती ॥ तेही
मातेंचिपूजिती ॥ परंतुअविधीपूर्वक ॥ ७६ ॥ कींमीआणि
त्याअन्यदेवता ॥ एकचिअसोनिलता ॥ त्यांच्यायजनेंमज
अच्युता ॥ यजितीचतें ॥ ७७ ॥ परितेविधीचूकती ॥ कींवि
ष्णुरूपेंचिमातेंनपूजिती ॥ निष्फळजातीत्यांविधीची
रिती ॥ हेकींविष्णुरूपेंमजभजावें ॥ ७८ ॥ अगाआपला
चदेहसगळा ॥ नवद्वारीनलागवेवेगळा ॥ परितरीचि
आणिक्षुधानिवृत्तीलोकां ॥ मुखीचअसे ॥ ७९ ॥ अन्नेंसु
भानाशीअन्नेपुष्टी ॥ परिइतरांचविधीयाचादिसेदृष्टी
कींमुखद्वाराउदरातदृष्टी ॥ आहारसाचीकरावी ॥ ८० ॥
मुखआणिइतरद्वारें ॥ वेगळींनकरीऐक्यनिर्धारें ॥ परि
अन्नइतरद्वारेंघालितीअविचारें ॥ तेविधीचूकले ॥ ८१ ॥

९
चरणीं आणि सिरीं । असे देह वेगळा परी । सिरीं वेष्टण्या गुं
डी पाई जरी । तरि विधी चूकला म्हणावा तो ॥ ८२ ॥ अग्निचें
१२५ वृत्ति सर्वत्र । परि पिंडे एक त्रैत न पिंडे अन्यत्र । म्हणुनी देव
सच्चिदानंद रूपी मात्र । ऐक्य परि उपाधि भेद हे चालि च ॥ ८३
लोखंडाची चवकडी । लोखंडाचें चि शस्त्र तोडी । ऐक्य दो
ही चें न सोडी । लोखंडें ॥ ८४ ॥ परंतु नाशी बेडी पण । हा
शस्त्राच्या चि अंगीं गुण । मोक्षप्रद ब्रह्म सगुण । ऐसें
जन्हीं देवांस वासी ॥ ८५ ॥ बेडी तुटाया बेडीची । आथी ना
हे एक लें शस्त्रास पावलीसाची । परंतु अटूट नाही बेडीने
बेडीसाची । आवि भी पूर्वक जोडी प्रार्थना ॥ ८६ ॥ मुकुंदा ९२९
वांचूनि मुक्ती । इतर देवदेवी लेश सी भक्ती । म्हणोनि केवल
पूर्णभि व्यसनी । धोनि नाही न फळे कदापी ॥ ८७ ॥ म्हणोनी
सीवकृ हट्टी । फळे होईल ऐसी विश्वासाची समृद्धी । परंतु

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

पुच्छ म्हणोनी शरसिद्धि । नकरी विनागो स्तन ॥ ८८ ॥ स्तन
पुच्छ शृंग कान । सर्वत्र देह गाईचा समान । परि दुध नसे परि वि
नास्तन । नव्हे प्राप्ती दुग्धाची ॥ ८९ ॥ मुखं की पातला ग्रा
स । तो पावला सर्व गाईस । परि हात न लावितां स्तना
स । दुग्ध कैंचें ॥ ९० ॥ भले चि मी सर्वेश्वर । आतां देवता
इतर । परि मोक्ष न व्हे विना श्रीधर । मोक्षार्थीं विश्वास
जन अन्य देवतांचें ॥ ९१ ॥ इतर देवांतें भजतां । स्वर्गादि
गती पावोनि हि च्यवतां । त्याप्रसंगीं श्रीपती । हा श्लो
क ऐसा बोलिला ॥ ९२ ॥ कीं पाहतां सर्व वेद सिद्धांत । सर्व
ही अस्पष्ट देत । ते कां जोडें भजे देवत । तें भजन त्या पावे च
हें सत्य ॥ ९३ ॥ ऐसें असो जिया गर्भे सुम । स्वभक्तांचा चक्र
हतो हा नेम । पूर्वश्लोकीं बोलिलास वीतम । विरोध यावे
तों हा आला ॥ ९४ ॥ म्हणोनि याचा परिहार बोलतां दरवीरे

त्याप्रकार कीं तें मात्रेंच भजन होय निर्धार परि त्या विधी
पूर्वक ९५ येथें कोण्ही टिकाकार जो अंतरीं भजती दे
१२६ वतांतर तें अविधीपूर्वक लक्षण त्या प्रकार त्यागी रव
चीं वारकाणितो ९६ कीं मोक्षाचा विधी नसा तो नघ
डतो त्यास जैसा यो तो अर्थ साधितो ऐसा कीं मोक्षइ
तर देवता भजनें ही घडेच ९७ परि कुरि तो अविधीपू
र्वक भजन म्हणून मोक्ष न पावती ते जन जरि मोक्षप्रा
प्ती विध्या न घडे तरि मोक्ष संसारी ९८ ऐसा बोलती
अर्थ परि विचारितां हे तो पयनर्थ बडिवारा चकारणें
व्यर्थ वारवाणितीं तीं ९९ भजनं तो अन्यदेवतांगण
न के मोक्षाच्या गोष्टी सकारण जरि निमित अविधीपू १२६
र्वकपया बोलतां लगाचा १०० आणि या प्रसंगी
आपण्या संन्यास एक बोलतो जागन्दिकास सा

तो पुडिलें तो ही निश्चयें आपण्यास पुडिले ऐसें लक्षण
तसें १ देवास आपण्यास नाहीं द्वैत जैसें मच्छ कूर्म
राम कृष्ण रूपी अद्वैत तेंकां राम भजतां निश्चितं भ
जला कृष्णातें २ कृष्णापासूनि होणार मुक्ती तेंच
होणार करितां रामभक्ती इतर देवता आणि विष्णू
ऐक्य विषई युक्ती जरि ऐसी येथें बोलावी ३ तेव्हां तरी
मग अज्ञ केले लोक न करिती मोक्षप्राप्ती विधिपूर्वक यां
स मोक्ष न घडे लक्षण तो कृष्णोपासक अविधी नका वणा
रहे हो मुक्तीतें ४ ऐसें आसतां मत आपुले अविधीपू
र्वक भजतां ही भजले आणि अविधीपूर्वक रामभक्त का
ईट ऐसें बोले तरि उभय भजन राम बोलतो लयावेना ५
परस्तु तीं तो अविधीपूर्वक भासला ही आपले उपासक
अतिश्रेष्ठ आणि इतर देवांचे शेवक निंदी याचा अविधीनें

सप्तमीचे नु विभाषात ॥ तो अर्थी अर्थार्थी कामनायुक्त
॥१२७॥ कामते येजालें असक्त ॥ अविधीपूर्वक त्वयाग्य लिदेसी
७ ॥ काम्य फळीं जे रत ॥ ते मोक्षसाधी विधी चुकले निश्चि
त ॥ ऐसें असो निभगवंत ॥ अर्थ अर्थार्थी भक्त हीव र्णी
श्रेष्ठ त्वे ॥ ८ ॥ आर्त म्हणिजे रोगी ॥ भजे रोगपरिहारालागी
गीं ॥ आणि अर्थ धनस्या तें अर्थ अपेक्षी जगीं ॥ अर्थार्थी स
काम बोलावा ॥ ९ ॥ ऐसे कामें करू नियुक्त ॥ ते ही उदार स
णतो स्वभक्त ॥ आणि सकाम अन्य देवता भजनी अनुरक्त
सप्तमीच निंदीत यांते ॥ १० ॥ कामैस्तैस्तैर्हृत ज्ञाना ॥ या
श्लोकीं म्हणे अर्जुना ॥ करिती अन्य देवतोपासना ॥ का १२७
में हरिलीं ज्ञानें ज्यांची ॥ ११ ॥ एवं अर्थी आर्त अर्थार्थी काम्य
युक्त ॥ तैसेच हे सकाम अन्य देवताभक्त ॥ हे कोवरिष्ठ आ
णि भजनी अनुरक्त ॥ ते कां उदार सर्व सकाम हीं म्हणावे
१२

दोष ही मोक्षविधी चुकले ॥ दोघे ही सकाम जे कां भ
जों लागले ॥ आणि दोघेही आपले यश जाले ॥ कीं भे
द आपणा आणि या देवा असेना ॥ १३ ॥ भजतो सूर्य केशी
राम ॥ भजले चंद्रसोमप्रघःशाम ॥ जरी ऐसे दैक्य [illegible] स
तो तरी सकाम ॥ आणि अन्य देवताभक्त समहोते ॥ १४ ॥
स्वरूपभेद नसे अथवा नसे उपाधिभेद ॥ रामकृष्णीं ऐसा
अभेद ॥ इतर देव आणि ईश्वर यासी भेद ॥ भेद उपाधीगत
बोलती ॥ १५ ॥ अभेद स्वरूपीं तो निर्गुण ॥ ईश्वर उपाधी जी
वोपाधी भिन्नपण ॥ ईश्वर तो ब्रह्म सगुण ॥ मोक्षप्रद त्व
इतरीं असेना ॥ १६ ॥ याभावें म्हणे हरी ॥ कीं अन्य देव भजे
तो मातें चि भजले परी ॥ अविधीपूर्वक कीं मुक्ति तो वरी ॥ न
के जो ईश्वरोपाधियुक्त ब्रह्मलीन भजती ॥ १७ ॥ देवा सम
जऐक्य निर्गुणपणीं ॥ परि अविद्या न नासे निर्गुणी ॥ कीं

संसाररज्जु लटिका फणी ॥ तो नाशे नुसंसाररज्जूने ॥ १८
रज्जुविषई अज्ञान ॥ त्या अज्ञाने दोरीं सर्पभान ॥ त्या र
॥१२८॥ ज्जूचे हो नाशाने ॥ त्या ज्ञाने नाशे तो सर्प ॥ १९ ॥ निर्गुण वि
द्या अविद्या दोहींचे प्रकाशक ॥ सगूण विद्या पार्थी अ
विद्या नाशक ॥ म्हणूनि अन्यदेवता उपासक ॥ मुमुक्षु
ही विधी चुकले ॥ २० ॥ मोक्षविधीयुक्त ही भजती ॥ तथापि
मोक्षने दीदेवता भलती ॥ कीं तेचि मुक्ती ते पावती ॥ जो
भजती ईश्वराते ॥ २१ ॥ अकरां ऐक्य परस्पर ॥ म्हणूनि स
र्वदेव ब्राणि सर्वेश्वर ॥ एक चित्ते क्षा चराचर ॥ को यवेगळे
असे त्याहुनी ॥ २२ ॥ तरि देवचि काय अधिक ॥ श्वान शूक १२८॥
रादि सर्व एक ॥ उपासना कां न करिती लोक ॥ श्वान शूक
रगर्धवादिकांची ॥ २३ ॥ ज्ञानी सर्व सर्व देखती ॥ तरि ते ईश्व
न ईश्वरारा धने पावती ॥ मग त्यास सर्व भूतीं भजती ॥

वासुदेवः सर्वमिती म्हणूनि समस्मी ही बोलिले ॥ २४ ॥ परि
मोक्षा कारणें ज्ञान ॥ तदर्थ श्वान शूकराचें भजन ॥ करि
ता मोक्ष पावती जन ॥ हें तो घडेना ॥ २५ ॥ आतां श्वान शूक
रादिगण ॥ मांस नाही देवतपण ॥ म्हणूनि श्वान शूक
रादि भक्ति निपुण ॥ नव्हती ऐसें लेखावें ॥ २६ ॥ तरि
देवतपण नसे ॥ तथापि भिन्नत्व तों न दिसे ॥ कीं भेद अ
सता तरी कैसे ॥ वेद सर्व ब्रह्म बोलते ॥ २७ ॥ नसो नि ही भे
द ॥ असो नि ही अभेद ॥ देवतपण म्हणूनि वेद ॥ कां हो उ
पास्य ते श्रेष्ठ लपणती देकाते ॥ २८ ॥ देवेंच उपाधिभेदें प
ळण्याधिभेद ॥ उपासने सकामा न ये स्वरूप अभेद ॥ श्वा
नशूकरादि नामें अहु ती वेद ॥ न बोलती पुत्रादि कामया
गांत ॥ २९ ॥ शूकरायें स्वाहा गर्धवाय स्वाहा ॥ कोरुचा गर्दि
फळ नेदी म्हणे गहा ॥ वेदतात्पर्य तो महा ॥ सर्व ब्रह्म म्हणूनि

एकत्वीं सर्वांच्या ॥ ३० ॥ एवं उपाधिभेदें फळभेद ॥ म्हणूनि
ईश्वरानुग्रहें मोक्ष बोलती वेद ॥ कायजाले जरी हीं अभेद जाला
१२९॥ सर्वांसही ॥ ३१ ॥ एवं सर्वेश्वरत्व जेथें ॥ वेद बोलती मोक्षप्र
दत्व तेथें ॥ ऐक्य असोनि प्रस्तुती येथें ॥ अन्य भजन आवि
धीपूर्वक म्हणे भगवंत ॥ ३२ ॥ म्हणतांचि अन्यदेवतां अ
न्यत्व समजोनी ना ॥ आणि मतिंचि ते यजिती म्हणोनि
त्वतो ॥ समजे कीं अभेद ही बोले ये रीती ॥ ३३ ॥ एवं च अन्य
देवताभजनी ॥ भगवद्भजन स्वरूपैक्य करूनी ॥ आणि
मोक्षन ये आपण्या वांचुनी ॥ अविधीपूर्वक त्वे उपाधि
भिन्नत्वे ॥ ३४ ॥ आतां उपाधि हि अवघी माया ॥ परंतु १२९॥
विद्याचे पाहिले अविद्या जाया ॥ म्हणूनि अनादि विद्यो
पाधी देवराया ॥ भजणें तेंचि मुक्ति प्राप्ति विधीपूर्वक
३५ ॥ असो बहुत बोला याचें हें स्थळ ॥ कीं ईश्वरोपा

धी आणि आले बळ ॥ तो भगवंत इतर देवोपाधी जळ ॥ स
चेतनसाच्या प्रतिबिंबे ॥ ३६ ॥ बोलों जातां तो विचार ॥ ग्रंथ वा
ढेल बहू फार ॥ एवं अथर्ववेद चार ॥ मोक्ष इतर देवता भजनी
बोलतो ॥ ३७ ॥ स्वयें अनंतरी अन्य उपासक ॥ आपुली टिका
वाचोन इतर देवांचे ही शेवक ॥ का होंचर फड काहीं प्रतिष्ठा
कामुक ॥ तें इतरदेवता भजनी मोक्ष उपपादिती ॥ ३८ ॥ त्या
चित अर्थे ॥ बाधील पण जे दिसती व्यर्थ ॥ जे हे यथार्थदीपिका
पाहाती यथार्थ ॥ मध्य स्तारिती प्रखर टाकूनिया ॥ ३९ ॥ या
अन्यदेवता भजनी कारण ॥ अल्प दृष्टी अदे तांचे श्रवण
लवतां न समजले वास सगुण ॥ सर्व निर्गुण अयंक तां मो
हले ॥ ४० ॥ म्हणूनि इतर देवतांतें भजती ॥ आणि या उपास्य
देवतांतेंही पावती ॥ पावोनि समग्र फळ न फळ हीच अवगी
ऐसें आतां दो श्लोकीं बोलिले ॥ ४१ ॥ त्यानें ईश्वरोपाधी आपलें

आणि तदधीनत्व सर्व देवांसहित केलें ॥ त्यणून ति नेणतां
च्यवती हें बोलों आरंभिलें ॥ प्रथम श्लोकीं ॥ ४२ ॥ श्लोक ॥ अ
हं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ॥ न तु मामभिजानंति
तत्त्वेनातश्च्यवंति ते ॥ २४ ॥ टिका ॥ भोक्ता सर्वांयिज्ञाचा ॥ अ
॥१३०॥ गा अर्जुना मी च साचा ॥ कोण्ही लतरि देवांसर्वांचा ॥
प्रभु मी त्यांति जो चुणीमी ॥ ४३ ॥ भोक्ताच प्रभुरेव च त्यण
उनी ॥ या दोंच कारें यीं आणि एक कारें करूनी ॥ अहमेव अ
लेले हमेव या अर्थें करूनी ॥ दुसरा कोणी हा सर्वयज्ञ भोक्ता प्रभु ही न
व्हे हा अर्थ ॥ ४४ ॥ सर्वयज्ञ त्यण तो सर्व ॥ बोलों निंदा विले
चें देव ॥ आणि त्यांचे प्रभु अहमेव ॥ प्रभु सर्व देवांचा त्यण ॥१३०॥
उनी ॥ ४५ ॥ अगो मी ऐसा सर्वेश्वर ॥ सर्वेश्वरत्व माझें ऐसें
जाणती चतुर ॥ माते विश्वास तीतत्पर ॥ त्यण नि न च्यव
ती कदापी ॥ ४६ ॥ ते ऐसें न जाणती सर्वयज्ञ भोक्तृत्व ॥ नेण
ती माझें प्रभुत्व ईश्वरत्व तत्व ॥ तसेंच करूनी माझें सर्वेश्वर

त्व ॥ न जाणती च्यवती यालागीं ॥ ४७ ॥ ऐसें आपणास स
र्वयज्ञभोक्तृत्व ॥ त्यण निर्वाचें प्रभुत्व ॥ ऐसें तत्वें करू
नि नेणती त्यण तातत्व ॥ सर्वायज्ञभोक्तृत्वीं सूचवी ॥ ४८ ॥
स्वरूपीं सूचवी आहेत ॥ उपाधीं सदा रवी हेत ॥ की मुख्य
यका यागीं येक देवत ॥ अंगभूत देवता आणि रवी ॥ ४९ ॥ प
रि ज्यांच्या नावें ज्या आहुती ॥ ते यांच आहुती ने आस्थि
ती ॥ एकां च्या आहुती येक भक्षून शकती ॥ यागीं येक्या अ
सोनी ॥ ५० ॥ ज्या यागीं जे नसे देवत ॥ ते तों नेणे या यज्ञा
तें निश्चित ॥ सर्वयज्ञ भोक्ता त्यणूनि भगवंत ॥ भोक्ता स
र्व आहुतींचा ॥ ५१ ॥ आणि या च्याना वें अहती ॥ ज हीं का
म्हीं नहो मिती ॥ ते ही या यज्ञाचा भोक्ता श्रीपती ॥ की य
ज्ञातिनका रूपयाचे ॥ ५२ ॥ यज्ञो वै विष्णु ऐसी श्रुती ॥ या
चि तात्पर्य बोलती ॥ ओंकार तितके दिसती ॥ तुमचें सुवर्ण

॥१३१॥ एक मुकुट दोरा अळंकार । त्यांत नाना कुसरी प्रकार । तों
सर्व सोनें परंतु जे काय आकार । त्या करितां रूप साकडे दो
रियाचें ॥ ५४ ॥ नाना देव कुंडे हविष्य मिळोनी । यज्ञ न हो
तां लक्षणा वायस लक्षणा उनी । ते यज्ञ हा सर्वेश्वर यावरू
नी । मुख्य देवता अंगदेवता यज्ञाच्या सर्व हा ॥ ५५ ॥
पिशा मुकुटे तो पडतां गी लक्षणा लिपूर्व भोगें बोलिले श्री
ती । तैसें एक सर्वा देवांस सोयरि नी कीं काया सो ऐक्य भा
वातें ॥ ५६ ॥ तथापि अलंकारण साधा या नांव कार्य रू
सर्व पण । की सोनें नसे ऐसा अवयव । आणि अलंकार ॥ ५७ ॥
सरी मुद्रीका ऊर्मिका । जैसा हा वे तें कवच । परंतु मुकु
ट नव्हे कटक । कडे मुकुट ही हो यना ॥ ५८ ॥ देवता सर्व
आराधन । परि इंद्र न लगे वेवरुण । वरुण तो नोहे इंद्र
आदण । नमानी ऐसें ॥ ५९ ॥ करितां ब्रह्म याचें आवाहन

वा

प्रकट नव्हे सहस्र नयन । अथ प्रकट नव्हे चतुराननं । आ
वाहनी इंद्राच्या ॥ ६० ॥ जो सुवर्ण विक्रय करी । त्यास मागी
तली सरी । सरी नसतां तें दी परी । इतर अलंकार स्वयें न तो ह्या
पासीं सुवर्णाचें ॥ ६१ ॥ सरी मागतां कडदोरा । आणी न कोणी
हाइ कानेरा । सोनें मागतां निधे सारा । पसारा नाना गांचा
॥ ६२ ॥ तैसा सर्वभोक्ता सर्वज्ञ । या लागां पहिले सर्व यज्ञ । ल
क्षणा निवेद आणि ऋषी सर्वज्ञ । यज्ञ लक्षणी विष्णु तो ॥ ६३ ॥
इंद्राच्या आवाहनी । हरि हो नये लक्षणा उनी । कोणी यज्ञ लक्ष
णी तरि तो चिरेंद्र रूपें करुनी । प्रकट तो ॥ ६४ ॥ याचे पूजना
आदि देह । तो जग रूप कारण्याचे लीला विग्रह । इंद्रादि कां
सारिखा अग्रह । नसे देहा न तो चा ॥ ६५ ॥ परि इंद्राचीया
हरीवरुण । घेणे लक्षणो सफल ऐसें अवयव । की ऐक्य स
र्वी स्वपरी कार्यपण । कडें लनाव उदोरा के विपतो ॥ ६६ ॥

डाक्टर भाऊ दाजी इत्यादि स्मारकम्
MEMORIAL

कारणरूपें नारायण ॥ तोचि निर्गुण हो आणि सगुण
दोहीं रूपीं कारणपण एकाचि यालागीं ॥ ६७ ॥ सुवर्णाचा
नग हें खरें ॥ तैसें निर्गुणाचि जग पाहतां बरें ॥ परि नग
१३२ तो न जाला तेव्हां कोणत्या आकारें ॥ सुवर्ण होतें ॥ ६८
लोंबलोटा चतुष्कोण वर्तुळ ॥ सोनें होतें तों ही आकार
न घेतां केवळ ॥ पीतच्छायेनुसत्ती झळझळ ॥ दिसे कां
यापरी एका आकारेंची ॥ ६९ ॥ आधीं लोटा अथवा गोफ काम
ग ॥ त्या आकारापासूनि होय नग ॥ तैसें मायाशबलिता
पासूनि जग ॥ दृष्टांत एकदेशी परि श्रुतिसिद्ध ॥ ७० ॥ निर्गु
णीं आपण निर्गुण ॥ मायायोगें चिऐश्वर्य स्वयं ॥ तोई श्वर १३२
एकलो निर्गुणहि लागे आपण ॥ तोचि निर्गुण सगुण होतुसे
हो ॥ ७१ ॥ एवं चराचर जगत्कारण ॥ तो विश्वयें यज्ञ नारायण
होतां चि सर्व भोक्तृत्व पण ॥ प्रभुत्व सारें तें चि सर्व देवांचें ॥ ७२ ॥

एवं जेथें सर्व यज्ञ भोक्तृत्व ॥ तेथेंचि सर्व देवांचें प्रभुत्व ॥ च्य
वती याचें न जाणतां तत्त्व ॥ हें तत्त्वता जाणतां तत्त्व ऐसें सु
चविलें ॥ ७३ ॥ ऐसें अल्पबुद्धीचें अद्वैत श्रवण ॥ शब्द आ
यकोनि शब्द बोलपण ॥ मी ईश्वर का विष्णु पाउ नाविण
न घडे ऐसें न समजलें तत्त्व ॥ ७४ ॥ ते सर्वेश्वर आयकोनि का
नीं ॥ अन्य देवता उपासना करूनी ॥ च्यवती अगा म्हणउ
नी या श्लोकीं बोलोनी ॥ आतां काय बोलिले तो या उपरी ॥ ७५ ॥
जे दीर्घ दृष्टी ऐसें न पाहाती ॥ अद्वैतमात्र श्रवणें मोहती ॥ तें
तें म्हणे च्यवती ॥ ते कोण ॥ ७६ ॥ विष्णूचे हि उपासक ॥ ऐ
सें तत्त्व नेणती कितीएक ॥ इतर देवतांचे हि भावक ॥ नेणतीच
कीं ॥ ७७ ॥ तरि एथें च्यवती म्हणउनी ॥ स्व उपासक हो यावरु
नी ॥ निंदिले च्यवती या शब्दें करूनी ॥ स्वकाहें ऐसा संशयाचे

आणि तत्वें ऐसें नेणती ॥ तेणें कारणें च्यवती ॥ त
रि आधीं पदें पावती ॥ तेव्हां च्यवती लाणावे ॥ ७९ ॥ तरिया
तें जे पावती ॥ ते तों कधी न च्यवती ॥ आणि च्यवतीं जे
॥१२२॥ तत्वता ईश्वर नेणती ॥ हें ऐसें घडे ॥ ८० ॥ कीं भगवद्भज
नकरीपरी ॥ सर्वयज्ञभोक्ता प्रभु स्वगुणें न बरी ॥ पद
पावोनि तो ही तरी ॥ च्यवतो लणावा कीं काय ॥ ८१ ॥ इत्यादि
शंकेचा परिहार ॥ करावया सर्वेश्वर ॥ बोलता से यानंतर
हा श्लोक ॥ ८२ ॥ श्लोक ॥ यांति देवव्रता देवान्पितृन्यांति
पितृव्रताः ॥ भूतानि यांति भूतेज्या यांति मद्याजिनोपिमां
॥ २५ ॥ टीका ॥ धरूनि फळ तरी जे अन्य देवता ॥ त्याच्या भजनीं दृ
ढ व्रतें ॥ ते देवव्रत पावती निश्चित ॥ त्यांचे देवांतें ॥ ८३ ॥ पितृ ॥१२३॥
रांच्याच पूज्य नी रत ॥ ते लाणावे पितृव्रत ॥ ते पावती जाणोनि
श्चित ॥ पितरलोकीं पितरांतें ॥ ८४ ॥ जे वेताळादी भुतें ॥ यांसि

री तदर्थ नाना व्रतें ॥ धरिती ते चगती त यांतें ॥ कीं भुतें होऊ
नि पावती भुतांतें निश्चिता ॥ ८५ ॥ पितरांच्या पावोनि पद्धती
ती ॥ पितृव्रत पितृलोका जाती ॥ देवा दर्ती पावोनि राहा
ती ॥ त्या त्या लोकीं यास देवांचिया ॥ ८६ ॥ तैसेचि मद्भक्त
ही ॥ मेळवोंचू नि सांग त्तिना हीं ॥ देवव्रतादि जैसे का
हीं ॥ देवादिकां पावती ॥ ८७ ॥ कीं जो कां मज उपासे ॥ तो पा
वतया तें ॥ मज ही असे तो मातें ॥ पावे अर्जुना ॥ ८८ ॥ मी
च देवादि उपास्य रूप ॥ कीं वेगळें न से त्यांचें रूप ॥ परि
ज्या रूपें भजे या रूपास मिप ॥ तो सा रूपें असतो से ॥ ८९ ॥
मज विषमता नाहीं ॥ कीं मी चतेंर रूपें ते लोक ही ॥ आणि न च्य
वती ऐसा जो कां काहीं ॥ लोक माझा तो ही मद्रूप ॥ ९० ॥ परि
मी आणि माझा सगुण ॥ वैकुंठीं नसे रजतमपण ॥ ज्ञानेंचि

पावती निपुण। मातें वैकुंठलोकीं माझिया ॥९१॥ इंद्रस्थान
मुपाश्रिसलण ऊनी। चतुर्दशीयाश्लोकें करूनी। बोलि
लक्षीयाइली नाचाआश्रयधरूनी। माझें सारूप्य पावले
॥९२॥ आणि आब्रह्मभुवनांच्या श्लोकीं। अष्टमी माग
बोलिला कीं। मातें पावोनि कोण्ही मृत्युलोकीं। आलिया
हीं परतोनी ॥९३॥ पुनरावृत्ती ज्ञानाविण। ज्ञानें अपुनरावृ
त्ती हें खूण। एवं आपणास पावती ते ज्ञानी निपुण। आ
वृत्ती नेपरतती ह्मण तो सूचवी ॥९४॥ एवं ज्ञानाविण
न पाविजे ब्रह्मनिर्गुणाश्रय वाससगुण। ते भगवद्‌पास ॥१३४॥
काईश्वर आपण। ज्ञानदेतो गुरुरूपें ॥९५॥ तेव्हां तेयास
पावती। पावलेते न परतती। इतरदेवांचीकायगती। उ
पासना मात्रें ॥९६॥ यविषईउत्तमश्लोक। बोलिला आ

THE ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY

थींच पूर्वश्लोक। कीं सर्वयज्ञभोक्ता प्रभुमी चयेक। हें त
त्वतां न जाणती ते च्यवती ह्मणऊनी ॥९७॥ तरि ते आपले
स्वेंही इष्ट सगुणा वेगळा ती। ते चि इतरदेवादिकांतें भजती
आणि तेचि सांत पावोनि हीं च्यवती। ऐसें नव्हे ती स्वभक्त
हें या श्लोकीं सूचवी ॥९८॥ मद्भक्ता यांति मामपी ह्मणऊनी।
मद्भक्त मातें पावती ह्मणे यावरूनी। ते न च्यवती कीं आपणा
तें पावोनि। कोण्ही न च्यवे ऐसें पूर्वीं बोलिला ॥९९॥ आतां स
र्वयज्ञभोक्तृत्व। आणि आपलें प्रभुत्व। जे न जाणती हें त
त्व। ते च्यवती ऐसें बोलिला ॥१००॥ तरि सर्वयज्ञभोक्तृत्व
आणि आपलें सर्वज्ञ प्रभुत्व। हें न जाणती स्वभक्त यास हीं हें
तत्व। काय तें स्वप्रसादें ऐसें सूचवी ॥१॥ कीं जे आपणा तें पा
वती। ते कधीं न च्यवती। हें मागें अर्जुना प्रती। स्वयें बोलि
ला ॥२॥ यावरूनि तर्क करिती। समस्त लीपार्थाची मती। कीं

या तेंपावोनि न च्यवती। तेव्हां ते लाघती चोहें तल ॥३॥ कीं
भो अर्जुना वांचूनि नघडे पुष्टी। आणि तो पुरुषपुष्टजैं वित
॥१३९॥ नादिसे दिवसौ दृष्टी। तेव्हां तो राती जेवी नअसे लहे गोष्टी
तरें कैसम जावी पुष्टी करूनी ॥४॥ ऐसें मानुषनाचें प्रभुत्व
आणि सर्व यज्ञभोक्तृत्व। हें त्या स्वरूपवतें चिंतत्व। मज ज्ञा
यांति माम पीलेण तोजयांते॥ तरें ऐसा समजे लूझे अर्जुन
हेंचि वुद्धि व्यापर्थ्या यांत स्वयं मधुसूदन। बोलतु की माझ्या
नामज्ञानघ्रामरें सोजेजन। त्यारें मी देतो बुद्धियोग ॥५॥ दृढ ज्ञान
बुद्धियोग तेलाण उनी। बोलत स्वयं श्राघ्र हेतु। च्यावती जन
लायती मज अतेलें करूनी। पूर्वश्लोकीं बोलिला तें अन्य उपासक ॥१३९॥
॥७॥ स्वउपासकां आपण। बुद्धियोग देतो आणि करितो नि
पुण। तु सर्वस्वपा लाग्रपनुमीसेगुण। ऐसें नव्हे जो पतीह
भाव। वजेसगूण तत्वरें सेनजाणती। अल्पदृष्टी ऐकती

सर्वदेव आणि सर्वेश्वर समान मानिती। जअसी प्रभुदेवांतें
॥९॥ मीचि ते देव सकळ। चिस्वरूप येक चिंके वळ। पुरिसर्व भो
को प्रभु मी एक चिरें सेंमि वळ। सगुणात्व संतें कुवेला ॥१०॥
सर्व ही येक अल निर्गुण। स्वयंनिष्ठु इदेवता भजती हृपण
तो ही मारो त्विय जिलीकीं मजासी सएक पण। पुरिष भज नहोते
अविधी पूर्वक ॥११॥ मनी धरू निरेसा भाव। जे पुढे बोलणा
रदेव। तेस्तु चतुर्भिदेवाधिदेव। सर्वत्र देवता भरे या श्लो
कांते बोलिलु ॥१२॥ कीं अन्यदेवता उपासक। मारे विभजती
कीं मी आणि हे देव येक। परंतु अविधिपूर्वक। स्वभजन तें
॥१३॥ तेप्प विधीपूर्वकत्व। हें विवेकें अपलें सर्वयज्ञ भोक्तृत्वप्र
भुत्व नजाणती हें नवेजतां तत्व। च्यवती तीनगे तू अन्यदेवां
चा ॥१४॥ कीं देवांस पावती देवव्रत। पितरांस पावती पितृव्र
त। भूतांतें चिपावती निश्चित। जे वेताळादि भुतें उपासती ॥१५॥

तैसेचि मातें ही यांडोनी । ते मातेंचि पावती । मज पावले तेण
च्यवती ॥ यालागि भजन मा ऐसेंचि विधीपूर्वक ॥ १६ ॥ हा भा
वदावी नारायण ॥ हें श्लोकत्रय प्रकरण ॥ यांत सिद्धांत नि
कोल विवरण ॥ ईश केंची ॥ १७ ॥ की सर्व देव आणि सर्वो नि
म ॥ एकचि की सर्व निर्गुण सम ॥ परि सर्व यज्ञभोक्ता पुरुषो
त्तम ॥ मोक्षे भजले न तयांच्या ॥ १८ ॥ तेचि विधिपूर्वक यजन
कीजे कां हशी चेचिक वळघटे भजन ॥ अन्य देवता भजत नीत
न ॥ तैसा तें चि भजती परि अविधीपूर्वक ॥ १९ ॥ त्यण मिळ
भाले अयात ॥ तोपावे तयातें ॥ तैसेचि पावती आपणातें
तेन च्यवती भजन विधीपूर्वक तेंसेण तुकी ॥ २० ॥ तेवीन
जाणो निहीजन ॥ कां तेंही आपलेचि भजन ॥ या स्तव
आपलें भावजन ॥ दावीलेरे सम्रु चवी ॥ २१ ॥ ऐसे सवि
धी भजन आपले पडी ॥ तेंकठीया असे लक्षण निघर्जुनाम

MEMORIAL

नसीं जरी ॥ वारिलें बहु गस्तु नामलय तो हरी ॥ आ
तायाच श्लोकी ॥ श्लोक ॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भ
क्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयता
त्मनः ॥ टिका ॥ अगा ओडी भक्ती करूनी ॥ आपि तो

भक्तीने तें अर्पिलें लयणउनी ॥ मी आवडीनें भक्षितो यावरू
नी ॥ सुलभ भजन माझें तूं जाण ॥ २३ ॥ अगा निःका
मशुद्ध चित्त ज्याचें ॥ अर्पीतें पत्र पुष्प फळ जळ तयाचें
मा स्वअखंड आनंदानुभव त्या साचें ॥ त्याहू निगोड मज
वाटते ॥ २४ ॥ माझ्या अखंड आनंदानुभवीं दया ॥ मी नाश
रळ नोह्ना रक्त यश्या ॥ मज का होअर्पितां मी स्वतया
या सुखें तें दर्पितां त्याचें मी भक्षितो ॥ २५ ॥ अगा लणत क
सुपणा श्रुरी ॥ अलश्च अन्यों अपि व्यापसी तो ॥ कीं इ
श्च तास अज्ञ नहाणि जे भोजनना हीं लयती ॥ कांमी भो

कान नव्हे विषयांचा ॥ २६ ॥ ज्या इंद्रियांचा जो विषय ॥ तें पो
उपनत्याचें हा निश्चय ॥ परि मी अतींद्रिय ॥ इंद्रियें चिनस
ती माझ्यालागीं ॥ २७ ॥ माझी दर्शन श्रवण इत्यादि असे
परंतु मीच सर्वव्यापक ऐसें दिसे ॥ जो विषय सेवितां न गवसे
तो वैरी इंद्रियतत्व ती नाल गवे ॥ २८ ॥ अविद्येनें वाटे सत्य
॥१३७॥ विषय ॥ तेव्हां ती लगापां इंद्रिय ॥ अविद्या जातां चिन्मय ॥
विषय इंद्रियें ज्ञानी देखतो ॥ २९ ॥ परी सूर्य न देखतां मी ॥ तैसा
अज्ञानादि विद्याज्ञानलीन मी पुरुष जेम ॥ जो विद्याजनयुक्त
नि हे सहा वरलें गम ॥ सत्य नेवाटे कदापि माझ्यालागीं ॥ ३०
माझें ऐसें शिष्यासि विषयाचें अर्पण ॥ नाहीं तथापि शुद्ध चित्तें जन ॥ ॥१३७॥
भक्तीनें करिताती भजन ॥ तें अर्पितीं तें मी भाक्षितों ॥ ३१ ॥ अ
गा तुळसीपत्र आदि करुनी ॥ भलतें येवकल्ली नपत्र आर्पूनी
माझें समर्पितो नेवल्याल लें अर्पिलें लगाठनी ॥ अज्ञानवत्व रि
तो मी नयाचें ॥ ३२ ॥ कीं सापत्नी जो जो सारस ॥ तो मी साचें

अस्वेंडा लं दानुभवसुरस ॥ तें पत्र वाळलें विरस ॥ परि विरस
नव्हे अस्वेंडा नंदानुभव जो माझा ॥ ३३ ॥ कीं शब्द स्पर्श रू
प रस गंध ॥ मुखयाचा साक्षित्व संबंध ॥ परि सर्व हीं स्वस्व
रूपानंद ॥ ऐसें सत्य वाटे ॥ ३४ ॥ जिवा सिद्ध अनुभव असोनी
त्यास विषयाची असेवासेना ॥ त्याकासने तें मसडलग ज्ञान
नो ॥ जड विषय रूपें ते पाहती ॥ ३५ ॥ तो विषय त्या वासनें कर
नी ॥ फळ अपेक्षूनि अन्य देवतांपासुनी ॥ अर्पितीमातें चि
परि अशुद्ध चित्तें लगउनी ॥ तें मज अर्पितीं ऐसें न वाटे ॥ ३६ ॥
कां तों विषयांसाठीं च अर्पिती ॥ विषयचि पूजनें चिंतपावती
अनुग्रह दृष्टी मी जरी असती ॥ न पाहें तांतें ॥ ३७ ॥ एवं तिहीं जें
अर्पिलें ॥ तें हीं स्वरूपचि देखतो आपलें ॥ परंतु मी प्रसन्न नव्हें
लक्षूनि नाहींच पावले ॥ जें तिहीं अर्पिलें मजलागीं ॥ ३८ ॥
तें शुद्धभक्त माझे अर्जुना ॥ ज्यां सपूजवासना असेना ॥ आणि

भक्तीनें मज जगङ्जीवना । पत्र पुष्प फळ जळ किमपी अर्पि
ती ॥ ३९ ॥ त्या सर्वांत्कीं न पसे फळ । मज तें माझें स्वरूप विक
टकेवळ । लेण्हनि भक्षितों त्याचें पत्र पुष्प फळ जळ । मी स्वा
स्वरूपानुभवविज्ञान माझें ॥ ४० ॥ सर्व ही माझा अखंडा
नंद । परि अर्पितां फळवासनेनें होतो बंध । लेण्हनि अर्प
णें तें फळसंबंध । हो नाया स्तव पाववितें चि नाहीं तें मातें ॥ ४१ ॥
आणि भक्ति करूनी । अर्पिलें शुद्धचित्तें लय गाउनी । अर्पण
फळापेक्षा वांचुनी । आड न से फळ काहीं ॥ ४२ ॥ त्या येतों मज
अर्पिलें । आणि फळतरी काहीं न राखिलें । तें कोंतें अर्पण
चि उरलें । तें तों अखंडानंद स्वरूप मी सेंमज वाटे ॥ ४३ ॥ की
मज माझ्या स्वरूपाची प्रिती । त्यां त्यांस वी प्रिय मी जगा
ती । जे मज आवडीनें भजती । ना दिसे भेद त्यांच्या माझ्या व्याप्
तीतें ॥ ४४ ॥ ऐसी माझी त्यांस गोडी । तिहीं जें मज अर्पिलें

त्याची मज आवडी । अखंडानंदाच्या पर वडी । वाटती पत्र
पुष्प फळ जळ त्याचें ॥ ४५ ॥ तिहीं जें अर्पिलें पत्र । तें मी आ
दरें भक्षितों पवित्र । भलतें से पुष्प अर्पिलें तें विचित्र । मज
वाटे ॥ ४६ ॥ तें पुष्प ही मी भक्षितों । कीं माझा अखंडानंद वि
मी लक्षितों । आणि पदार्थरूपें यथायोग्य भोग देखतों
भक्षण नाव त्याचें चि ॥ ४७ ॥ पुष्पाचा जो परिमळ । घ्राण
द्वारा सकळ तो केवळ । तो भोग भक्षण लेण्हू निकृष्टाळ । सर्व
लयती ॥ ४८ ॥ इंद्रियें यांत हा चि श्रीपती । विषय निराळा
रे चेलण्णे परतती । आहार शब्दें इंद्रियांस भोगीं विषया
चा लेणती । हें चि तात्पर्य वेदाचें ॥ ४९ ॥ लेणे द्वा सुपर्णा
श्रुती । अनश्नन्नन्यो अभिचाकशीती । कीं अज्ञान
जवरी लागमती । तरि काय तप वासकरितीऐसें लण गावें ॥ ५० ॥
नाहीं करितो आज्ञान । लेणिडे करीत नाहीं भोजन । अर्थ

ऐसा करावा तरि इतर विषयसेवन । घडतें काय ईश्वरातें
७१ ॥ एवं अन्नअशन ॥ म्हणजे व्यर्थ तो अपोशन ॥ परि
॥१३९॥ इंद्रियद्वारा विषयांचें जितुकें शेवन ॥ अन्नाशपण यावें
तितुकें हो ॥ ७२ ॥ एवं विषयशेवना म्हणावें आशन ॥ विष
य न शेवणें अनशन ॥ ऐसी वेदभाषा रिती गहन ॥ विचा
रितां अर्थ सांपडे ॥ ७३ ॥ प्रस्तुत पुष्पाचें लक्षण ॥ या भा
वें बोलेक मवे लक्षण ॥ की पुष्पा च्या फळा गायाचें जे लक्षण
ते चि लक्षण तयाचें ॥ ७४ ॥ पुष्प गुंफुनि माळा ॥ अर्पितां भो
ग होते गळा ॥ तेचि त्या च्या मस्तका चौकळा ॥ अथवा चु
रणी अथवा सिरी अवेतंस ॥ ७५ ॥ तें गुंफिलें अथवा मोकळें ॥१३९॥
तें सान्मुख अथवा वाळलें ॥ फळ तें साफल्य नेंअर्पिलें ॥ तें
मी माझ्या अखंडानंदें मानितों ॥ ७६ ॥ याच प्रकारें फूळ ॥ या
च प्रकारें फळ ॥ मज अर्पिती नैं प्रेमळ ॥ तें मी आदरें भ

क्षितों ॥ ७७ ॥ मज पाहिजे प्रेम ॥ मज प्रेमें काहीं समर्पिं हा
मासि नेम ॥ म्हणुनि त्याचें फळ तरी तें मी सर्वोत्तम ॥ भक्षि
तों भोगितों यथायोग्य ॥ ७८ ॥ सहुजु आवडे पोटिचे बाळ
दासदे तां अमृत वाटे त्याची लाळ ॥ तैसें प्रेमळाचें पत्र पुष्प फ
ळ जळ ॥ फळ ते संगोड मज वाटे ॥ ७९ ॥ ज्याची नसे आव
डी ॥ त्याचें अमृत ही नेदी गोडी ॥ प्रीति ज्याची त्याची खरवडी
पर वडी वाटे तो अमृता च्या ॥ ८० ॥ अगा गोडपणें सुधा ॥ सुधि
तासि कांजी ही वाटे सुधा ॥ क्षुधे निपात तो सर्व सुधा ॥ तो
सुधा मज सर्वदा प्रेमाची ॥ ८१ ॥ या हूनि सुगम भजनाची रि
ती ॥ सांगतो आणीक गती ॥ सुलभ त्वत संगे पार्थाप्रती ॥
परम आणि प्रथम भागवत धर्म बोलतो या श्लोकीं ॥ ८२ श्लोक
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् । यत्तपस्यसि
कौंतेय तत्कुरुष्व मदर्पणं ॥ २७ ॥ टिका ॥ अगा तुं जें करिसी

आणि जें जें भक्षीसी ॥ आणि जें जें होमिसी ॥ आणि देसी जें जें
जें ॥ ६३ ॥ जें होमिसी अहो मातें ॥ जें तपसी अर्जुना पार्थें ॥ तें
॥१४०॥ सर्व मज अर्पी हो मातें ॥ कुंतीसुता ॥ ६४ ॥ उपासना हि जे माझी द्रु
स्वरूप ॥ त्यातें करावें सर्वकर्म अर्पण ॥ क्रोध संतोष लाभ
णी सेवे विण ॥ हें घडेना ॥ ६५ ॥ मुख्य शेवेचा धर्म ॥ कीं स्वा
मीचें चिंतन करावे सर्वदा कर्म ॥ दास्यपणाचें वर्म ॥ आपण केन
स ॥ ६६ ॥ स्वामिकार्या विण व्यर्थ काळ ॥ क्रमी तो दास स्पष्ट काळ
का हीं स्वामिकार्याविणा हो स्वकार्य पाल्हाळ ॥ तो भाड करी
दास लयावेना ॥ ६७ ॥ आठ प्रहर साठ घटिका ॥ प्रती दिव
सी काळ इतुका ॥ स्वामि सेवें नेमी वेचितिल का ॥ तो चि दास १४०
॥ ६८ ॥ एवं करू नि अवश्य हरी सेवा ॥ तो जाणावा दास हें देवाधि
देवा ॥ तरि सांचें शेवेचा करीं हेवा ॥ जगदेवा लक्ष्मी ही ॥ ६९
परंतु शेवा तरि घडे ॥ अगा स्वस्वामी स्वकार्य पडे ॥ तेव्हां स्वसेवेचें

राचें शेवेस सांपडे ॥ अवसर कोण ॥ ७० ॥ तो अवतारी सक
ळ काम ॥ त्याचें करावें कायमोरें काम ॥ मुक्ताश्य हो तुं निःनिः
काम ॥ सर्व कर्म अर्पावें श्रीचरणीं ॥ ७१ ॥ अर्पितां सर्वां नि
यातें ॥ तो आणि अर्पितां अवस्था नेयातें ॥ आठ प्रहर शे
वा घातें ॥ घडे सर्वेश्वराची ॥ ७२ ॥ म्हणूनि म्हणे तो कां अर्जु
ना ॥ सर्वकर्में मिळ फळ अर्पणा ॥ समर्पीं कीं भगवद्भजनीं का
णी ॥ प्रथम भागवत धर्म हा चि भाव ॥ ७३ ॥ ऐसें कर्म अर्पितां
सकळ ॥ त्यासी काय होईल फळ ॥ तरि मी सर्व सांगेन केवळ ॥
तो मज पावसी म्हणतो यामेळीं ॥ ७४ ॥ श्लोक ॥ शुभाशुभ
फलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबंधनैः ॥ संन्यासयोगयुक्तात्मा विमु
क्तो मामुपैष्यसि ॥ २८ ॥ टिका ॥ अगा ऐसा तूं जें केलें होसी
कीं त्यांचे कर्म मज अर्पुं लागसी ॥ तेव्हां शुभ अशुभ दोहीं फ
ळापासून विमुटसी ॥ सुटसी शुभ अशुभ दोन्ही कर्मबंध
॥ ७५ ॥

यथार्थ

॥१४९॥

दीपिका ॥९॥

अशुभ पाप कर्म बेडी जैसी । शुभ पुण्य फळ बेडी चि तैसी ।
सुवर्णाची तरी हो बेडी चि कैसी । बरी न पावी ॥ ७५ ॥ मज
कर्में अर्पिलीं सकळ । त्याचें मोक्षाचि फळ । कीं दास माझा
जाला निर्मळ । मग बंधचि कां तयासी ॥ ७६ ॥ जाला स
मर्थ हा दास । आयुष्य चें मागतयास । संसार बंधन या
स । तरी होतां निजदास माझा ॥ ७७ ॥ सर्वकर्में अर्पी
माते । अष्टप्रहर सेवा घडली तयाते । माझें अनन्य दास्य
जोडलें ऐसें त्याते । बंधन त्यातें मग कैंचा ॥ ७८ ॥ दिवस
रात्री साठि घटिका । माझ्या च सेवेंत वेंचल्या कारण का
कीं स्नान भोजन वगैरे इत्यादि क्रिया कळापति तत्का । मज अ
र्पिला कर्मांचे सकळ सेवा माझी ते ॥ ८० ॥ ऐका सर्वदा न
घडतयासी । निजदास ऐसे म्हणवितयासी । दास म्हण
वेंयास संसार भयासी । लागे दडु मी कैसा ॥ ८१ ॥ एवं स

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

सार बंधन तों ववरी । कीं सर्व कर्मार्पण मातें न करी । कर्में अ
र्पूं लागला तरी मज अवरी । कोसें पडले त याचें ॥ ८२ ॥ कोंडला
लाख्या पलानी जल दास । त्याची उपेक्षा आणि डोलादि सयी
उदास । कोण म्हणेल संयोल सामे दास । जो म्हणो संयोल
तो चि मंद ॥ ८३ ॥ मला समर्थ निजोलरी । कीं स्वदास सोचील
वपीडा परिहरी । डा उत्तमो रोमा चारुपरी । माझ्या उप
याचयुजा ॥ ८४ ॥ मज पासुनि सगुण सकळ । माझें च
गुण म्हणवे सद्गुणाचें मुळ । तो मी सर्वेश्वर केवळ । केवीं उ
पेक्षूं दासातें ॥ ८५ ॥ दास्याचें माझ्या हें वर्म । कीं मज अ
र्पी सर्व कर्म । मुख्य प्रथम भागवत धर्म । सर्व कर्म समर्प
यो मज लागीं ॥ ८६ ॥ एवं सर्व कर्म मज ला । ज्या दिवसापासू
शिष्य पुं लागला । त्या दिवसापासू निसकळ अधर्माचि नाश
जाला । कीं मोक्ष दीधला चवथ्या तो म्हणतो ॥ ८७ ॥ या भावेंस

णे अर्जुनासी । कीं तूं जे व्हां ऐसा होसी ॥ तेव्हां शुभाशु ॥९॥
भ भावदो हीं बंधापासूनि सुटसी ॥ मग जे पावसी लक्षुमो
॥१४२॥ क्ष ॥ ८८ ॥ पातां ज्ञानें अविद्याग्रंथि सुटे । पुढें गर्भवासाय
णें खुटे । एवं आत्मज्ञानें बंध तुटे ॥ शुभाअशुभा साचि ता
क्रियमाणाचा ॥ ८९ ॥ प्रारब्ध सरे भोगें । संचीत जळे चित्
चैतन्ययोगें । कर्म हे तू अहंकृती वियोगें । साक्षी होतां बुद्धी
स लेप न लगे क्रियमाणाचा ॥ ९० ॥ हे आत्मज्ञानाचें विला
स ॥ त्यासच्या धी पाहिजे संन्यास । संन्यस्य श्रवणं कुर्यात्
सम्यक् मि मोक्षार्थी यांस ॥ श्रुती म्हणे ॥ ९१ ॥ आणि त्यागें नैके
न अमृतत्व ऐशा श्रुती । एकत्या त्यागेंचि मोक्षप्राप्ती । हें दो ॥१४२॥
न्ही सोडोनि श्रीपती । कर्मार्पणेंचि मोक्ष बोलतो ॥ ९२ ॥ त
रि जों संन्यास आणि त्याग न घडे । ज्ञानें अविद्येचें कपाट
न उघडे । शुभ अशुभ कर्मबंध हा न विघडे । तोपर्यंत ॥ ९३

हा क्रम ठेऊनि एकीकडे । कृष्ण म्हणे कीं सर्व कर्मार्पण घडे
तरि त्याचा शुभाशुभ कर्मबंध विघडे । तरि काय मोक्ष विना
ज्ञानें बोलावा ॥ ९४ ॥ म्हणोनि शंकेचा परिहार । कीं हाच संन्यास
हाच त्यागप्रकार । आणि याच उपासनेनें सर्वेश्वर । ज्ञान
द्वारा देतो मोक्षातें ॥ ९५ ॥ त्यांस सर्व कर्म समर्पणीं । त्याग
सूचवी चक्रपाणी । आणि संन्यासयोगयुक्तात्मा हे वाणी
संन्यास सूचवुनि बोलतसे ॥ ९६ ॥ अध्याय द्वितीं सर्व कर्म
फळ त्याग । श्रीहरि म्हणे ल कीं त्याग । न घे सर्व कर्म फळ
वियोग । ह्मणोनि अर्पिणें ते हें तृतीयाध्यायांत बोलिलें ॥ ९७
ग एवंच त्या सर्व कर्मार्पण । परि होऊ न घडे संन्यासाविण । का
म्य सा गे संन्यास लक्षण । कर्म समर्पण तो त्याग ॥ ९८ ॥
काम्य कर्म टाकी समूळ । आणि नित्य कर्म जो कीं कर्म सक
ळ । करी आणि अर्पी तो कां त्यागफळ । आत्मसाक्षात्कार तो

॥१६३॥ आहे ॥ ९९ ॥ जो काम्यकर्में करी ॥ तो दासन केभाडे करी ॥ दास नव्हे जगद्गुरु हरी ॥ नंदी आत्मसाक्षात्कारातें ॥ १७०० ॥ या लागिं म्हणतो हरी ॥ कीं संन्यासयोग युक्तात्म होसी जरी ॥ मातें पावसी तरी ॥ आत्मज्ञानें ॥ १ ॥ आपण देह आणि देहासहित ॥ प्रपंच सत्य वाटे हें विपरित ॥ या विपरीत भावापासूनि सुटणें चि असे तें ॥ नाश अविद्या बंधाचा ॥ २ ॥ एवं विपरीतापासूनि मुक्त ॥ तोचि म्हणावा विमुक्त ॥ अविद्यानाशें आत्मसाक्षात्कारयुक्त ॥ विमुक्त तो ॥ ३ ॥ यालागिं जगद्गुरुच्या वचनीं ॥ म्हणे मातें पावसी विमुक्त होउनी ॥ काम्ययोगें सर्व कर्में समर्पुनी ॥ अविद्येपासूनि सुटोनि मातें पावसी ॥ ४ ॥ एवं सर्वसमर्पण त्याग ॥ काम्यत्याग संन्यासयोग ॥ विपरीत भावाचा वियोग ॥ विमुक्त शब्दें बोलिला ॥ ५ ॥ अष्टादशीं अर्पणीं च पार्थ ॥ संन्या ॥१६३॥

स त्याग या दोहींचा पुसेल अर्थ ॥ तथें बोलेल समर्थ ॥ तत्त्व ऐसेंचि संन्यासाचें आणि त्यागाचें ॥ ६ ॥ तेथें सर्व कर्मफळत्याग ॥ त्यातें म्हणेल मुख्य त्याग ॥ नेणे निस निःकाम कर्मफळाचाहि [illegible] वियोग ॥ ईश्वरीं न अर्पितां ॥ ७ ॥ ह्या तिया ध्यायांत ॥ यज्ञार्थ कर्मणोन्यत्र या श्लोकीं सिद्धांत ॥ कीं बंधातें न करी एकेचि ईश्वरार्पित ॥ त्यावेगळें बद्धकें कर्में सकळ हीं ॥ ८ ॥ दूरी करणें व स्त्रमळे ॥ म्हणतां साधनें न [illegible] बोलिलें सकळ ॥ यविषईं तों स्वयें केवळ ॥ बोलिलाच अध्यायें तिसरिया ॥ ९ ॥ पुढें बोलिलें ल हा प्रकार ॥ प्रस्तुत ग्रंथ काढिला हा फार ॥ कोणत्या अगस्य जो विचार ॥ तो संक्षेपें बोलतां विस्तार इतका पावला ॥ १० ॥ एवंच काम्यकर्मीं त्यागावें ॥ निस

कर्मदेह निर्वाहादि कर्मही अर्पावें ॥ तेव्हां विपरीत भा
वनेपासूनि सुटावें ॥ पावावें वैकुंठ नाथातें ॥ ११ ॥ हा सुग
म भजन मार्ग ॥ श्लोक द्वयें बोलिला श्रीरंग ॥ तेथें का ही
शंका तिचा भंग ॥ आणीक श्लोकीं करितसे ॥ १२ ॥ कीं सर्व
में अर्पीं अर्पणास ॥ तो तो जो लाघ्यो पुढा दास ॥ म्हणूनि
मोक्ष देतो यास ॥ या गोष्टीनें विषमता लागली ॥ १३ ॥ की
दासन्यावें मोक्षा ॥ इतरांची करावी उपेक्षा ॥ हे विषम
ता लागली अनुपेक्षा ॥ जनोसि आणि अर्जुनास हि
येंऐसें वाटेल ॥ १४ ॥ म्हणूनि याचा परिहार ॥ करिता
आतां सर्वेश्वर ॥ समता सांगुनि भक्तिचा वाडि भार ॥
बोलतसे या श्लोकीं ॥ १५ ॥ श्लोक ॥ समोहं सर्वभूते
षु न मे द्वेष्योस्ति न प्रियः ॥ ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते
तेषु चाप्यहं ॥ २९ ॥ टिका ॥ अगा मी सर्वांतर्यामी ॥ सर्वभू

तीं सम ॥ धुंडितां सर्व स्थावर जंगम ॥ कोणी ही द्वेषी अथ
वा कोणी ही प्रिय असेना ॥ १६ ॥ सागरा स एक आप्रिय
अथवा तरंग एक प्रिय ॥ हें कोणे घडे सम अद्वय ॥ चिरस
मुद्र जळतरंगीं सर्व भूतीं परिती ॥ १७ ॥ अगा मीच जड च
र सकळ ॥ मीच प्रतिबिंब रूपें जीव ही केवळ ॥ जिवासि हे
न कळे सा नकळण्याचें मुळ ॥ अविद्या अनादी ॥ १८ ॥ म्हणु
नि मज माजि सकळ ॥ सर्व भूतीं मी केवळ ॥ परंतु जिवास
हें अकळ ॥ अविवेक करूनी ॥ १९ ॥ म्हणूनि मज मा जि भू
तें मी सर्व भूतीं ॥ हें रहस्य जीव के ओळखती ॥ मी एक आ
हें ऐसा जग सती ॥ न जाणती हें ही ॥ २० ॥ मी एक अपरस
रूप भाव भगवंत ॥ अरूप सत्तेसाठी तो निश्चित ॥ चंतु
र्थाध्यायांत बोलिलो हा सिद्धांत ॥ यथार्थ मार्ग पद्यांत या

श्लोकीं ॥ २१ ॥ मी सर्वत्र असें परी ॥ जे न भजती त्यांस दुरी ॥
मी त्यांत ते मज माजी हे गा किरीटी ॥ परि त्यांस माझे वि
१४६ ॥ स्मरण ॥ २२ ॥ म्हणूनि मज वाटते ऐसें ॥ की मी त्यांत आ
हें लागों कैसें ॥ आणि ते मज माजि आहेत हे ही ऐसें ॥ न
वाटे मज ॥ २३ ॥ जे भक्तीने मातें भजती ॥ मज वाटते की
ते मज माजि असती ॥ आणि त्यां माजि मी असती ॥ आ
हे ऐसें वाटतें ॥ २४ ॥ असो निजेद कीं राखित ॥ तो नाहींच
उदकीं त्यांचा निश्चित ॥ अन्नात पुरिला आणि क्षुधि
ल ॥ तो नाहीं चलणा वाअन्नातला ॥ २५ ॥ जळ असतुहीं ॥ १४६ ॥
ता जळ पितो ॥ अन्न समहीं तो अन्न खातो ॥ आहे तें
दवि अन्नी त्यांचा वाते ॥ तें सेवन तू मज माजि मी अ
सतों ॥ २६ ॥ विषम जे नाच्या करणा ॥ कर्म कुमीयि

षमता असे ना ॥ कर्मानुरूप जेना ॥ फळदेणे यांचा
समचितो ॥ २७ ॥ सर्व कर्म मुज अर्पिसी ॥ तरि तु शुभ
अशुभ कर्मबाधा पासुनि सुटसी ॥ या ही प्रसंगी विशेष ता
लागण्या रतोऐसी ॥ कल्पेतरू न्याये परिहरिली ॥ २८ ॥ परतु
तेचि प्रकरण ॥ म्हणूनि संशया आणि रवाएकाचे होते स्फुर
ण ॥ त्या शंका परिहाराचे विवरण ॥ या पुढिल्या श्लोकीं ॥
२९ ॥ यत्करोषि यदश्नासी या श्लोकीं अर्जुना ते ॥ म्हणे
सर्व कर्में समर्पी आपणाते ॥ दुसरि या श्लोकी म्हणे मातें ॥
संन्यास योग युक्तात्मा म्हणौनी ॥ ३० ॥ कीं कांम्य कर्म त्याग
तो संन्यास ॥ संन्यास योगे ॥ एवं ज्यास न से ल कर्म नैचो राग
तो चिकाम्य कर्म टाकिला ॥ ३१ ॥ ते कोंस समर्पितां कर्म ॥ मुक्ति ह्या
ने तें ज्ञान या भागवत धर्मी ॥ विचारितां ऐसीया क्रमें ॥ सुग
म आज पहीं दुर्गम हें ॥ ३२ ॥ सुगम कर्म समर्पणें ॥ आणि विवे

केंसुगमचि काम्यसागणें ॥ परंतु जें सद्यविषयांचे भोगणें
परम कठीण सागणीचा ॥ ३३ ॥ कीं काम्य टाकीं लटोचि डोळि क्र.
१४६ म ॥ नि: काम होचि कीं विषय भोगी ज्यास नुपसे काम ॥ हें तों
अत्यंत कठीण काम सदा सागणे विषय भोग ॥ ३४ ॥ जो नस
कटोकु विषय भोग ॥ तो सा स आहे कामने चारोग ॥ ऐसि
या सकाम्य सागस न्यास योग ॥ कैसी घडे ॥ ३५ ॥ आणि स
न न्यासयोग हों घडे ॥ उगाच लागे कर्मी पंथा कडे ॥ नरिइ
न द्वारा कैसा उपुडे ॥ कंद बंधा मुभाअशुभा का समचा ॥ ३६ ॥
एवं कठीण टाकणें सद्य विषय भोग ॥ विषय भोग इच्छा तों प
येंतनघडे सन्यासयोग ॥ जों पर्के विषय भोग साग ॥ तों हा १४६
भक्ति योग साध्य सहसा हे पीनी ॥ ३७ ॥ हे शंकमा थांचे म
नी ॥ ते सर्वसाक्षी जाणोनी ॥ आसि लावा यीट म्हणभक्तांचा
याहि हुंनी ॥ तांहीं तो उत्तम यजाणतो याश्लोकीं ॥ ३८ ॥ श्लो०

अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ॥ साधुरेव स
मंतव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः ॥ ३० ॥ टिका ॥ अगा तों दुर्वी
रु ॥ सर्व कर्म समर्पणा रमतू ॥ असेला यथा न्यायें स्वधर्म
विषयासकू ॥ तरी तो साधु हें नवल काय तुज सांगों ॥ ३९ ॥
जरी तो दुराचारी असेल अखंड ॥ आणि सर्वसादेवतमांचे
एक भगवंत ॥ भजे मज आणि अन्य देव रत ॥ न भजे कदापी
४० ॥ तोही साधुच माना वा संतीं ॥ कीं निश्चय उत्तम धरी तेत
त्याच्याचि चित्तीं ॥ कीं अन न्य अव्यभिचारिणी अनंतीं ॥ भक्ति
साची ॥ ४१ ॥ जालीउत्तमाची ग्राहिणी ॥ आणि पाहतां आहे
व्यभिचारिणी ॥ दो पुरुषा स्त्री रमे व्यभिचारिणी ॥ ते व्यभिचारि
णी पतिव्रता म्हणावे ना ॥ ४२ ॥ ते उत्तम अंगना ॥ ऐसेंच भक्ति
चे वाचे संपना ॥ तैसा मज भजे आणि इतरांतेंही भजे अर्जु
ना ॥ तो सदाचारीही साधु न म्हणवे कदापी ॥ ४३ ॥ न भजे अ

॥१४८७॥

न्यपदे वोत्ते ॥ अनन्यभावें भजे माते ॥ तो अत्यंत दुराचा
री असिला नव्हीं साते ॥ साधुच मानावें सज्जनीं ॥ ४४ ॥ पाहि
चैसा त्या निश्चयावृते ॥ कीं भजवाचू निरंतर देवतनावडे
अनन्यभावें भक्ति माझी घडे ॥ तो अपि दुराचारी ही साधु
मानावा ॥ ४५ ॥ अगा रोगग्रस्त हे देही ॥ परि अपथ्य टाकूनि
आरोग्यकर अस्तनें काही ॥ तें औषध निरंतर सेवितो ही
निरोगी जाला चेतय नित्रसमवेग मानिती ॥ ४६ ॥ संसार
रोगातें हरी ॥ ऐसें दिव्य औषध मी हरी ॥ भजे शेवी आणि वि
षयरोगा टवीती ते न शेवितो जरी ॥ विषयवासनारी
तें निर्मुक्त चित्ते मानावो ॥ ४७ ॥ अगा औषधा विना
निरोगी जाला कुठून ॥ माझ्या भक्ती वाचुनि विषयस
वया ॥ चित्त तें सुद्धि केंसी पावे ते ॥ ४८ ॥ परंतु जो ना होवे
ला दुराचार संग ॥ आणि चित्ती माझा भक्तियोग ॥ नेम

वि

जो नरहरीसंन्यासयोग ॥ साधु लाचे याला ॥ ४९ ॥ कीं का
न्यदा किलेचि असे जरी ॥ इंद्रदेव न भजे तरी ॥ उरली
सच्चरित्रा दिसे परी ॥ नाराकृ तीचें माझें अनन्य भजन
आरंभिलें ॥ ५० ॥ परी सहाता अला ॥ तो रेव्हां चक्र नकसंप
न्न जाला ॥ माझें अनन्य लागलें त्याला ॥ साधु साल
ल्यावेंची ॥ ५१ ॥ कीं कीट होय भ्रमर होतो ध्याता ॥ सत्वशुद्धी
तैसी भज ॥ सत्वोपाधी समजतां ॥ रजोवृद्धि कारको अन्या
यालिरां ॥ नाशेचकासनातया अनन्य भक्ताची ॥ ५२ ॥ ऐसा
स्वभावकृ आणि दुराचारी ॥ ज्या सवर्णित्रियेथें हरी ॥ जो डारी
नेपापजाती ऐसी वैरवरी ॥ वदती कोष्टीतें विरुद्ध ॥ ५३ ॥ कीं
पुढिलिया भ्रोक वरी ॥ याते चिवर्णनि हरी ॥ पुढिलिया भ्रोकीं
मुरारी ॥ तें पापजातीचे वेगळे चवपालि ॥ ५४ ॥ मामुपाश्रि
त्य ॥ कौंतेय ये पि स्युः पापयोनयाः ॥ लेखउनी ॥ लेखो लक्कींसेय

वेगवेही पापयोनी ।। आणि स्त्रिया वैश्यादिही नरनीश्रये
लयावरूनी ।। हो दुराचारी सत्कुळप्रसूताची जाणावा ।। ७५ ।।
।।१४९९।। आतां याचा आर्थ येरीती ।। कीं दुराचारी आणि जो उसल
गती ।। चोखसो नीही दुराचारी मती ।। त्याची अनन्य भजनी
जरि लागे ।। ७६ ।। तरि सा भजनेंद्र राणी ।। होणार ऐसा याचा
आर्थ ।। या कारणें तो लागे समर्थ ।। कौंतेया साधुच मानावा ।। ७७ ।।
कीं साधुत्व अवलंबीया ।। विलंब नाहीं उरली तया ।। ते ही
गोष्टी धनंजया ।। आता आईक म्हण तो या श्लोकीं ।। ७८ ।।
श्लोक ।। क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छती ।। कौंते ।।१५००।।
य प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणस्यती ।। ३१ ।। टिका ।। अगा ति
तधर्मैकरूप नियुक्त ।। ऐसा आति सिघ्र होतो तो माझा भक्त ।। कीं
जे शांती शाश्वत ।। तिते तो होऊनि विरक्त ।। अतिशयें शीघ्र पावतो अ
ति सिघ्र ।। ७९ ।। हा प्रताप माझ्या भक्तीचा ।। अर्जुना ऐसे वादी

तयां चौं न वाटे साचा ।। बडबड करील साची वाचा ।। कीं हें ऐ
स घडों शकेल ।। ८० ।। सूर्य दिवांधाच्या मतें नसे ।। जन्मा
धास काय दिसे ।। गंगा गींचे डोहळे कैसे ।। वांजेस होती ।। ८१
मार्ग भक्तीचा ठावा नसे ।। त्यास हें सर्व मिथ्या भासे ।। तो समजे
वि क्योंही समजेल कैसे ।। हा पंथ चेठाव का ज्याला असेना
८२ ।। परि तुं देखोनि त्यांची सभा ।। भुज ध्वा पुला करूनि उ
भा ।। ये विषईं सुभद्रावल्लभा ।। प्रतिज्ञा करीं गर्जोनियां ।। ८३
ऐसा मी तुज प्रती ।। स्वमुख भाखूनि जगस्ती ।। बोलतो
दोन्ही शैन्ये आयकती ।। न मे भक्तः प्रणस्यती सणऊनियां
८४ ।। अगा निगमस्वरूपिणी ।। अमोघ ज्याची वाणी ।। तो
मी प्रतिज्ञापूर्वक बोलतो चक्रपाणी ।। कीं माझा भक्त वाया
न जाय काहीं ।। कदापि कुंतीनंदना ।। ८५ ।। कौंतेय लक्षणि जे
कुंतीसुत ।। अर्जुना सया लावें या श्लोकीं आळवी अनंत ।। भा

यम्हणऊन असंत भगवंत दाखीजाळविरोधानावें ६६ कीं
दुराचारीहि माझा भक्त नना रोकूथीं जरीं विषया सक्त
व्यर्थस दाच्यारी आणि विरक्त भक्त माझा जो नव्हे ६७
१५९ ॥ कीं तुं कुंतीचासुत उपरति तुझी पुरुषा नरोचवेरत कीं ते
न होसी निश्चिंत पुत्र आपल्या बापा पंडुचा ६८ अ
सो निऐसें सारथी मज भक्तीनें बैसविलें रथीं लोकां
चोटि तीम हारथी दुर्योधनाचे आणिको ६९ उपनुती
ऐसी असो निमकृत्त्य म्हणूनि मोक्षाआणि जेपलक्ष्मीने
होसील युक्त दुर्योधन मेरल अभक्त जंहीवीर्याचा आ ॥ १५९ ॥
पल्याबापाचिया ७० अभक्त नाश सदाचारी भक्त
रक्षंहीयेक कोणी दुराचारी यमुनापुलीनसंचारी स्पष्ट
बोलेऐसें या श्लोकीं ७१ दुराचारी सत्कुळ पमसुत त्याप
काचे विषईऐसें बोलिला देवकीसुत अर्जुनाकुयेकसूनी नी

चवहून तेही स्वभक्तीनेंतर तीलया तो या श्लोकीं ७२ श्लोक
मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपि स्युः पापयोनयः स्त्रियो वैश्यास्तथा
शूद्रास्तेऽपि यांति परां गतिं ३२ टिका अर्जुन जे असतीया
योनी तेहि माझा आश्रय धरूनी परमगतीतें पावती यावरूनी
पाहेंवडि वरमाझ्या भजनाचा ३३ चांडाळादी अधमजाती
जरि माझा आश्रय धरिती कीं तारकू असोसश्रीपती तरि
तेही परमागतीपावती अर्जुना ७४ जेरण चअगा अर्जुना स्त्रि
या सत्कूळ प्रसूनाही मर्गिमिं ना माया असत्यसा हसअ
त्तिलोभ नादिष्ट्य नेजया दुर्गुणा जयांचे माहेर ७५ दुर्गुण
पुरूषासहि असती परि स्त्रियाच खाणी दुर्गुणाच्या दिस
ती पती पुत्र पिता हीं वंचिती सहज दुर्जीम स्वभाव स्त्रिया
चा ७६ स्त्रिया ऐशा वाइटापरी मज अनन्यभावें भजती
जरी त्याही साधुपद वीपावो निबरी परमागतीतें पावती ७७

पुरुषांसहीकुळीन । येदीअधिकारतेवैश्युजन । परि त्यासले ९
भअसंततगहन । धनाचेठाई ॥ ७८ ॥ सर्वावर्णासही प्रियध
१८० ॥ न । परि वैश्याशिधनचिकवळजीवन । धनेंचीभोगधने
चिसाधन । धनेंमुळवायाचेंतयाला ॥ ७९ ॥ परमलोभप्रवृ
ती । वैश्य धनतृष्णाच्याचप्रवृत्ती । ते होजरि अनन्यभावे सु
च कृती । मजभजोनीचपावतीपरमगतीतें ॥ ८० ॥ शूद्रजेकेवळघोरे
मोगुणी । वेदनपढेज्यांच्याश्रवणी । तेही मजलागि अनन्यभावे
लक्षणी । भजलीपावलेचहलपावेपरमगतीतें ॥ ८१ ॥ स्त्रिया
शूद्रआणिइतरअधमजाती । माझ्याभजनेंमुक्तिपावती ।
ब्राह्मणहीनरकासजाती । मजनभजतां वेदशास्त्रसंपन्न १८० ॥
हीहोभाव ॥ ८२ ॥ सर्ववर्णगुरुअधिकार । जाणतीवेदवेदां
तबोलतीसार । परिभगवद्भजनावांचूनि निःसार । सर्वंजा
लेंतयाचें ॥ ८३ ॥ भगवद्भजनेंतां होजरी । कैरितीस्यासलों क

हींनसेंदुरी । आणिक्त्यांसअपतितलोकरी । हेंस्पष्टबोलतो
याश्लोकीं ॥ ८४ ॥ श्लोक ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाः पुण्याभक्ताराजर्षयस्तथा । अनित्यमसुखंलोकमिमंप्राप्यभजस्वमां ॥ ३३ ॥
टिका ॥ अगाअत्यंतअधमजाती । माझ्याभजनेवैकुंठाजा
ती । ब्राह्मणतोंपरमसुकृती । हेमोक्षपावतीनवलकाय ॥ ८५ ॥
मीचयांनीमोक्षपावती । मजभजतांहेंबोलिलोंतुजप्रती
ब्राह्मणाचीगोष्टिमागती । बोलणेंचिनलगे ॥ ८६ ॥ कींसाम
पजोनी ब्राह्मणपुण्यवंतसुहृती । वेदशास्त्रसंपन्नसहोस
वृत्ती । आयवयोचेंअधीयी ॥ ८७ ॥ ब्राह्मणसुकृतीमहंत । त्यांचे
नवलनाहींचहोतांमुक्त । तैसेचक्षात्रियराजर्षिमहंतीयुक्त
कायसांगोंहेमुक्तिपावतीलक्षणउनी ॥ ८८ ॥ भजनमार्गेऐसें
लक्षउनी । अर्जुनातूंजसांगतोंपदरपसरूनी । कींभजन
अनन्यभावीकरूनी । अगाअर्जुना ॥ ८९ ॥ दुर्लभहामनुष्यदेह

येथें मोक्ष जाली सनाहीं संदेह ॥ परि साधन नरक दुःखास ही
देहगेह ॥ मी माझें लक्षण शरीर हेंची ॥ १० ॥ लक्षण सीम जो
॥१८७॥ चतुरोपरी ॥ विषय मोह्न गारुण्य पश्चाहे तोंवरी ॥ तरि अग्यारक
घडीभरी ॥ राज्य संज्ञा होल हा भरवसा याचा अस्तेना ॥ ११ ॥
अगा हा मनुष्य लोक अनित्य ॥ म्हणून आघवीं भजणें गा महत्कार्य
खचि नित्य नसोनि ही नित्य ॥ पेद जो स्नी देगा देहहा ॥ १२ ॥ अ
गा समर्थ कोण काळ परिस ॥ स्थान स्थूल निजा यांचा हा नरदेह
परिस ॥ ज्ञानज्वाला लम्य निवापा भोळस ॥ नुकरीं सोने
करितां लोखंडें आदलीं ॥ १३ ॥ परि सपंच भौतीक नरदे ॥१८७॥
ह ॥ लोखंडें इंद्रियें मन बुद्धि इत्यादि लिंगदेह ॥ भगवद्भजनें
योगदो हींचा होता निःसंदेह ॥ जगदलंकार हेम चीतोजाल
होणार ॥ १४ ॥ अके हाती जमा चापरिस ॥ यके हाती लोखंड
ही घेसब हुवस ॥ सोने करायाकरितो आळस ॥ तो चि अभा

ग्य या लोकीं ॥ १५ ॥ ज्याच्या परीस जाणा पां चालतो काळ ॥ क्षण
न लगतां लेतो तात्काळ ॥ ऐसें कळोनि ही दरिद्री टकाळ ॥ तो
चि जाणावा सुवर्ण नकरी लोखंडें व्यापलीं ॥ १६ ॥ जाया चा
चिंतामणी क्षणभरी ॥ समर्थ काळ पास्तनिहो ताब्याल
तरी ॥ त्याणें आपला नाहीं मागीतला तोंवरी ॥ परम अपिष्ठ
तोचि चिंतावें ॥ १७ ॥ म्हणून नित्य मनुष्य लोक अनित्य ॥ परि ये
थें साधतो आनंद नित्य ॥ म्हणून नित्य अर्जुना सांगतों कीं अ
धीं आगत्य ॥ भज मज अनन्यभावें करूनी ॥ १८ ॥ हे आय
कोनी अर्जुन ॥ त्या कैसें करावें भजन ॥ तरि सर्व कर्मा पै
गा भगवद्भजन ॥ पूर्वींचि बोलिला ॥ १९ ॥ सहज कर्म आपीतां
जाला दास ॥ मग निजभक्ती देतो देव त्यास ॥ तोचि स्वयें ल
गाम्निवास ॥ स्वभजन उपदेशी याम्लोकीं ॥ १८०० ॥ श्लोक

मन्मनाभवमद्भक्तो मद्याजी मांनमस्कुरु ॥ मामेवैष्य
सियुक्त्वैवमात्मानंमत्परायणः ॥३४॥ टिका ॥ अगामन
॥१८२॥ माझियाच्यरणी ॥ भरि माझीअंतःकरणी ॥ भक्तमाझाचिहो
उनिऐसास्मरणी ॥ राहेमाझिया ॥१॥ माझ्याचयजना
चेप्रकार ॥ करीआणिमातेंचिकरीनमस्कार ॥ तरिमातेंचि
पावसीनिर्धारि ॥ इतकियासकारणातेंशेवटींहेंऐक ॥२॥
अगायासर्वांसकारण ॥ तूंहोयंमत्परायण ॥ मजतारक
एकनारायण ॥ धरीऐसापरमआश्रयमाझाविस्वासें ॥३॥
श्रीकांतवासुदेव ॥ तोचिसर्वदेवाधिदेव ॥ भक्ताचेचस ॥१८२॥
वैदेव ॥ तोचियेकतारकमजलागीं ॥४॥ मजअर्थदुसराय्या
काचुनी ॥ नसेआणिनसेचलगउनी ॥ ऐसाविस्वासेमाझि
श्री याभीतीकरुनी ॥ ज्यासअसेतोमत्परायणलणावा ॥५॥
सामुकुंदासमानअधवाअधिक ॥ असेंऐसाकोटदेवको

णहीवाटेएक ॥ तरिहाचिमजतारकशेषपर्यंक ॥ ऐसेंवाटे
किमर्थ्य ॥६॥ वाटेसर्वांहुनीश्रेष्ट ॥ तरीयथावैऐसाबैसे
तेहरष्ट ॥ ज्यासनवाटेइतरदेवताअभिष्ट ॥ तोचिमत्परा
यणहाअर्थऐसा ॥७॥ ऐसाहोयमत्परायण ॥ मगमज
माझियासीअंतःकरण ॥ ऐसेंअंतःकरणयोजून निर्गुणनिपुण
मातेंचिसत्यानिसाआनंदातेंपावसी ॥८॥ ऐसाअध्याय
नवम ॥ अनन्यभक्तीनेंचिअर्थयाचासुगम ॥ व्यभिच्या
रिणीभक्ति ज्याचीत्यासदुर्गम ॥ अर्थअबाधीतलागेना
॥९॥ कनकपरिक्षेचीकसवटीजैसी ॥ ज्ञानपरिक्षेचीकस
वटीतैसी ॥ राजविद्यायाअध्यायांतऐसी ॥ बोलिला
श्रीकृष्ण ॥१०॥ ज्ञानसत्वेंचिनिर्मळ ॥ कीअनन्यभक्तिद्वा हरि
लाकेवळ ॥ जेअनन्यत्वेंधरीतीकृष्णपदकमळ ॥ तेचावळ
तीराजविद्यावारखाणितां ॥११॥ निसिद्धइतरदेवताभजन

॥१८३॥

भजावा एक श्रीकृष्ण अवधानें मन ॥ हें गीतारहस्य विरळा ह
न ॥ भगवद्भक्त जाणती ॥१२॥ वाखाणावी गीता ॥ तरि स्म
र्तांच्या रणीं हीं स्मार्ते अनंता ॥ न आर्थिता अन्यदेवता ॥ ध्यां
नी समर्पावा ग्रंथ त्याचेंची ॥१३॥ गुरुवचनें आत्मा कळल्या तें
परात्पर ॥ जे योगसिद्धीकारणें तुम्हा निर्गुणाचे उपासकु
त्यांस सगुण भजन वर्णन कैंचें तुम्हा ॥ असें चकाहीं ॥१४॥ जे अ
परोक्षा आत्मा कळल्या वरी ॥ पतिव्रताच्या निवंतीं या अनुभवा
कारणें वर्ती वरी ॥ निर्गुणीं चये जिती त्यांस कुसरी ॥ न ल
गतीच सगुण वर्णनाच्या ॥१५॥ यतीं का चाणिव तनिहा अनुभ
व ॥ आणि सर्व भूतीं देखे वासुदेव ऐसें असे निसर्ग यदेवाधि
देव ॥ सेव्या जया ॥१६॥ तिहींच वाखाणावी गीता ॥ आदि अंती
स्मरावें येकाचि अनंता ॥ ग्रंथ अध्याया यथावसानी भगवंता
त यासमर्पावा ॥१७॥ आता ग्रंथा नच्या आयवरी ॥ समर्पणादि
नियमकां परी ॥ कोण्ही ही नासिमानी वैखरी ॥ चालिती चा

लोनि ऐसी ही ॥१८॥ तरि ग्रंथा नव्हालिया वरी ॥ टिका मंगळा
चरण हीं कां परी ॥ मंगळाचरणादि नियम जरी तरी ॥ ग्रंथावसा
नीं समर्पण हीं करावें तयाचें ॥१९॥ यतु स वीणि कर्मार्थी ॥ म
ईसन्यस्य त्व पात्र उनी ॥ यामुळे कीं अनन्य योगेंचि करुनी ॥
ती आणि सर्व भू मैथियी तीया करुनी ॥ अनुभवहि अर्पीरूच
मैं ॥२०॥ गुरु सिष्य एकचि संज्ञा नव्हती त्यावरी ॥ गुरु भजना ही
नि यांस मग कां परी ॥ गुरु भजन नव्हे शिष्यचा जरी तरी ॥ अन
गुण भजन न कर्मार्पणहीं कोन करावें ॥२१॥ गीता वाखाणावी
शी ॥ कीं भक्तिश्रेष्ठ लवंति कांटे जरी ॥ कीं अधम दंडीं ऐसें चत
स्वयें बोलेल ॥२२॥ यइदं परमं गुह्यं या श्लोकीं ॥ भक्ति मयि परां
त्या म्हणोनि बोलेल कीं ॥ या गीतें त भोरतें भक्ति श्री वलेंगा कीं
ऐसी गिता जो वाखाणी माझ्या भक्तां तें ॥२३॥ यासारिखा प्रिय
दूसरा ॥ न भूतो न भविष्यती जगा पंडु कुमरा ॥ म्हणून नमो ल

MEMORIAL
MEMORIAL

उदार ॥ मंगळाचरणीं समर्पिला ग्रंथ यागें ची ॥ २४ ॥ कीं अर्पिलें
मैं सकळ ॥ आणि सगुणा भजे अनुभवी होउनि द्रीढ केवळ ॥ जय
१८४ नीं अन्य देवता भजन विटाळ ॥ ऐसें भजे ऐसी भक्ति हे ची ॥ २५
ऐसी हे नवमाध्यायाची हे टिका ॥ आरंभिली समुरां निदकालि
कु अंका ॥ शुद्ध सत्वोपाधी श्री वृत्तांक ॥ शेषपर्यंकी वरी समर्पि
ली ॥ २६ ॥ टिका समर्पितां पाई ॥ उचलूं नि ठेवी हृदई ॥ टिका क
रही तो चि शेष शाई ॥ वामन म्हणे ॥ १८२७ ॥ संस्कृत श्लोक
योराजगुह्यमवरं निजराजविद्या ॥ धर्म्यामृतां यत उपादिश्य
स राजविद्यां ॥ भक्तो न नश्यति कुतोपि सुभावरस्तु ॥ प्रसक्ष ॥ १८४
एव जगदाहृति रावि रस्तु ॥ १ ॥ हरि हि ॐ तत्सदिति श्रीमद्भ
गवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जु
नसंवादे राजविद्याराजगुह्योपदेश योगो नाम नवमोध्या
यः ॥ ९ ॥ यथार्थदीपिकायां टिकानवमोध्यायः ॥ भगवत

स्थिरचररूपें चित्स्वरूपें वासुदेवे सर्वी सनी समर्पिता भव
तु ॥ सर्वं श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ २७

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

यथार्थ

।१८८९।।

दीपिका

९

इतिश्रीभगवद्गीतायथार्थदीपिका
नवमोध्यायस्समाप्तः ।। श्रीराम

श्रीवृतमानचौवीसीजीरीपुजावखतावरकृत ।। श्रीवृतमानचोवीसीजी